

Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives

Universitat Pompeu Fabra

Tesi Doctoral

REVOLUCIÓ I CONTRAREVOLUCIÓ A
CATALUNYA DURANT EL TRIENNI LIBERAL
(1820-1823)

Ramon Arnabat Mata

Director Dr. Josep Fontana i Lázaro

volum I

1999

VI.5 ELS PRIMERS PASOS DE LA CONTRAREVOLUCIÓ

Si bé la contrarevolució és present des de l'inici del Trienni, serà a partir de la primavera de 1821 quan començarà a tenir un cert ressò popular i connectarà amb els primers símptomes antirevolucionaris. En l'activació de la contrarevolució i l'aparició de partides reialistes hi jugaran un paper important tres aspectes. Primer, l'actuació del cordó sanitari a la frontera francesa que es convertirà en un exèrcit d'observació que, a més de ser una amenaça permanent per l'Espanya constitucional, servirà de reraguarda segura a les partides reialistes i de refugi dels dirigents contrarevolucionaris. Tot plegat tindrà una especial incidència a Catalunya per la importància de la marca fronterera. En segon lloc els plans contrarevolucionaris dissenyats des de la Cort que tenen en el rei el seu principal director i sostenidor, i que cada cop més estaran imbricats en la política internacional de les potències absolutistes europees mitjançant una xarxa d'ambaixadors secrets a les principals capitals europees. Finalment, la decidida aposta del clergat i dels prelats vers la contrarevolució que, a més d'una important tasca propagandística que permetrà lligar antirevolució i contrarevolució, posarà al servei d'aquesta la seva xarxa organitzativa i una part important dels seus recursos, amb els quals es finançaran bona part de les primeres partides (n'hem parlat al capítol IV)³³⁷.

L'establiment del cordó sanitari aprofitant la febre groga que assolava Catalunya fou un dels factors que contribuï més a fomentar la contrarevolució a Catalunya. Rera el cordó s'hi arranjaren les primeres partides reialistes sota les ordres de Caralt, i posteriorment, quan foren desallotjades de Catalunya, hi trobaren un refugi segur. A França, protegits pel govern de les Tulleries, trobaren també refugi els principals dirigents de la contrarevolució -Eguía, Mataflorida i Caralt-, i des del país veí començaren a traçar i organitzar els seus plans contrarevolucionaris, tot i que les divergències entre ells, sobretot entre Eguía i Mataflorida, els impedièn de poder aconseguir resultats positius. Des de França també s'enviaven a Catalunya, proclames i impresos contrarevolucionaris, escrits i impresos amb el vist-i-plau del govern francès que, oficialment, continuava dient que mantenia una postura neutral. Mataflorida restà, a finals de 1821, com el principal dirigent de la contrarevolució a Catalunya i a partir de

³³⁷ Vegeu per Cantàbria unes observacions semblants, tot i que substituint el paper de la frontera per la influència del reialisme basc i castellà a FERNÁNDEZ BENÍTEZ: *Carlismo y rebeldía...*, pàg.4-

començaments de 1822 establí contactes amb Caralt, Malavila i Montaner. Mataflorida dissenyà un pla contrarevolucionari que, amb certs matisos, fou el que s'executà a Catalunya a partir de la primavera de 1822. Aquest pla consistia en unir el descontentament que anava generant el nou règim a la contrarevolució mitjançant un seguit de promeses (reducció de contribucions, respecte de les diversitats provincials, etc.) i una campanya propagandística dedicada a desacreditar el sistema liberal, crear un contrapoder -una Regència- que governés en nom del rei en una plaça forta dins del país ajudada per Juntas Provincials i per un exèrcit reialista, i aconseguir el suport de les potències europees.

Però, com hem dit el pla de Mataflorida no s'executà fins a la primavera de 1821, quan també es posà en marxa un altre pla que encapçalava Eguía i que comptava amb el vist-i-plau de la Cort, consistent en l'aparició de partides reialistes a diferents indrets de la Península amb l'objectiu d'atreure tropes i desprotegir Madrid. Però aquest pla, que enllaçava amb el de Vinuesa, fracassà i els únics punts on aquests aixecaments tingueren un cert èxit fou a Burgos i Salvatierra, que foren ràpidament derrotats per l'exèrcit i la Milícia, tot i que, per primer cop, havien aconseguit un cert suport popular. La contrarevolució intentà aprofitar-se de la divisió dels liberals per tal que durant el període en què les Corts no funcionessin, donar una mena de cop d'estat de palau formant un ministeri afí, però la pressió popular l'obligà a convocar Corts extraordinàries i el projecte no es pogué dur a terme. El fracàs d'aquestes opcions portà el rei a dirigir els seus esforços a convèncer les potències europees, sobretot Rússia i França, perquè "l'alliberessin" dels constitucionals, seguint l'exemple de Nàpols, ja que la revolució espanyola significava una amenaça a l'absolutisme europeu. Per aconseguir-ho envià nombrosos ambaixadors a les principals capitals europees perquè negociessin en nom seu la intervenció, però l'obstinació de Ferran VII en retornar al règim absolut pur i dur no agradava al ministeri francès, i el primer ministre Villèle no s'acabava de decidir a donar-li suport.

L'esclat contrarevolucionari del primer trimestre de 1821 provocà un interessant debat a les Corts sobre el seu veritable sentit i les mesures per aturar-lo. El debat dividí els diputats entre aquells que intentaven treure ferro a la situació i que eren per tant poc partidaris de prendre mesures especials (moderats), entre els quals trobem el diputat

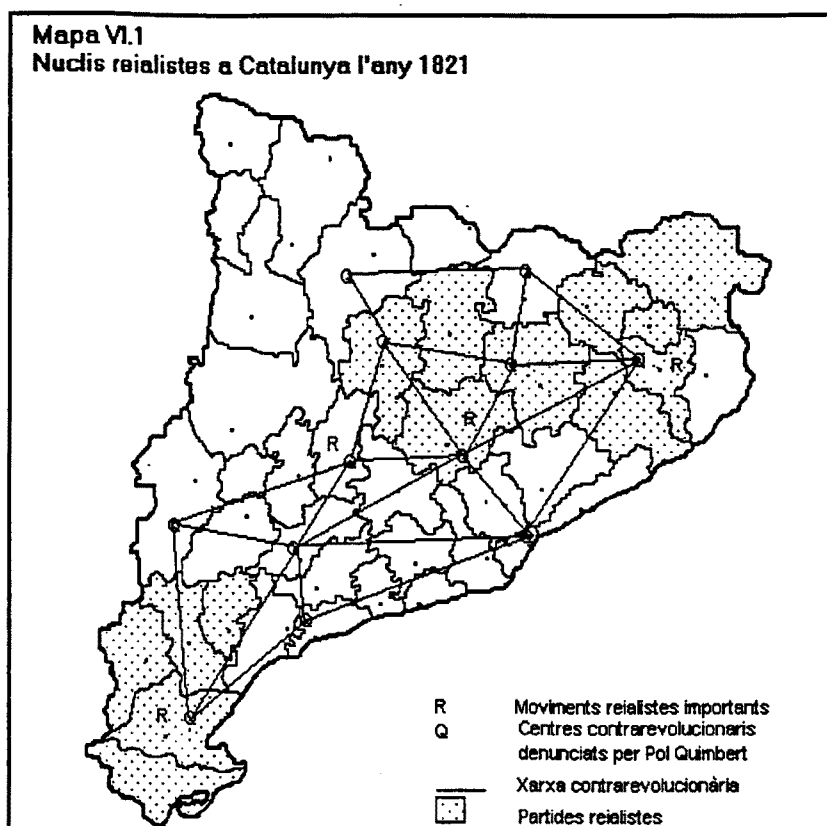
10; i per Navarra RÍO ALDAZ: *Orígenes...*, pàg.80-94 i 175-184, que destaca la indiferència de la població tant respecte d'un com de l'altre bàndol.

català Serrallach; i aquells altres que veien en aquest esclat un pla contrarevolucionari amb una direcció central i que per tant demanaven mesures repressives urgents i immediates (exaltats), entre els quals hi trobem el diputat català Puigblanch. Finalment s'acordà de reprimir els dirigents de la revolta i amnistiar els seus participants de base, considerant que aquests havien estat seduïts i/o enganyats. Entre les propostes dels diputats cal fer esment especial a la que presentà i defensà el diputat aragonès Valentín Salanot consistent en atreure al poble al bàndol constitucional mitjançant el decret de senyoriu, l'abolició dels delmes i la desaparició dels allotjaments militars. Aquesta era la única proposta que plantejava de vèncer la contrarevolució, reduint al màxim l'antirevolució, és a dir, els descontents per diferents motius vers el nou sistema. Pensem que cal distingir, com proposa Claude Mazauric³³⁸, entre lluita antirevolucionària popular (com a forma de resistència i protesta contra una situació de canvi) i contrarevolució de les velles classes dominants (amb un projecte polític alternatiu). En el reialisme s'hi barrejaren la resposta contrarevolucionària de les velles classes dominants i la resposta antirevolucionària d'alguns sectors de les classes populars, afectats negativament per aquest canvi.

A Catalunya la contrarevolució esclatà de forma pública l'any 1821 un cop s'hagué format una xarxa contrarevolucionària que tenia els seus principals punts de suport en els convents, monestirs i bisbats catalans (vegeu el mapa VI.1). El primer conflicte seriós fou la revolta que esclatà a Manresa a començaments de juliol, que havia estat tramada amb importants suports dins la ciutat i que comptà amb la participació directa d'un 10% dels veïns de la ciutat. La revolta fou esclafada per l'actuació de les Milícies voluntàries de la ciutat i d'altres pobles del voltant, però obrí un període de forta conflictivitat en aquesta ciutat i la seva comarca durant el que restava d'any. Tot i que normalment parlem del reialisme en clau rural o pagesa, cal tenir en compte que els primers intents de mobilització es produeixen a les ciutats, sobretot a les ciutats intermèdies de Catalunya, com Manresa, Girona, o Cervera. No és pas un fenomen

³³⁸ Claude MAZAURIC: "Autopsie d'un échec, la résistance à l'anti-Révolution et la défaite de la Contre-Révolution" dins François LEBRUN i Roger DUPUY: Les résistances à la Révolution. Actes du Colloque de Rennes (1985), París, 1987, pàg.237-244 (aquest llibre recull altres aportacions interesantíssimes sobre aquest tema). Una aplicació a Catalunya d'aquest esquema per a la Guerra Gran a Lluís ROURA: "La sociedad catalana y la Guerra entre España y la Convención: ¿Una lucha contra la revolución?" dins Trienio. Ilustración y Liberalismo, núm.13 (1989), pàg.60-61. Altres aproximacions a aquesta diferenciació dins els moviments contrarevolucionaris a FONTANA: "Crisi camperola...", pàg.7-17; MONTEIRO: "Societat...", pàg.129 i Luisa ACCATI: "Vive le roi sans taille et sans gabelle: una discussione sulle rivolte contadine", dins Quaderni Storici, núm.21 (1972), pàg.1.071-1.103.

exclusiu de Catalunya com demostren els estudis de Pedro Rújula sobre l'Aragó³³⁹, de Ramón del Río sobre Navarra³⁴⁰, de Vicente Fernández sobre Cantàbria³⁴¹ i de Xosé R. Barreriro per Galícia³⁴², ni és exclusiu d'Espanya³⁴³.

L'estiu d'aquest any s'havia posat en marxa una partida reialista comandada per Montaner i organitzada des de França amb els diners de Caralt, que actuà pel Berguedà i el Solsonès, però que també fou dispersada per la Milícia i l'exèrcit, obligant-la a retirar-se a França. I tot i que a la tardor tornà a entrar a Catalunya, amb la col·laboració del "teixidor" de Castellar de n'Hug, fou de nou foragitada a finals d'any. L'esclat de Manresa reactivà la conxorxa reialista que hi havia a Girona, encapçalada per l'hisendat Malavila, i que comptava amb membres del clergat i oficials de l'exèrcit a més d'alguns

³³⁹ Pedro RÚJULA: "Zaragoza, 27 de febrero de 1834: el fracaso de una insurrección que cierra el ciclo de los levantamientos urbanos carlistas", dins *Rolde*, núm.1 (1993), pàg.4-18; "Levantamientos urbanos y contrarrevolución", comunicació presentada al *II Congreso de Historia Contemporánea*, Barcelona, 1994 [text mecanografiat cedit per l'autor], i *Contrarevolución...*, pàg.67-71.

³⁴⁰ RÍO ALDAZ: *Orígenes...*, pàg.69-79.

³⁴¹ FERNÁNDEZ BENÍTEZ: *Carlismo...*, pàg.4-10.

³⁴² BARREIRO: *Liberales...*, pàg.61-68.

funcionaris. El nucli gironí va estendre la seva xarxa des de l'Osona a la Selva, i es marcà com a principal objectiu l'assalt i ocupació de Girona el mes de desembre de 1821 amb els homes reclutats per Anton Costa i Misses. L'assalt finalitzà amb un fracàs per als reialistes i la majoria dels dirigents hagueren de cercar refugi a França, però posà en evidència que els reialistes comptaven amb suports importants entre la població, des de les classes benestants a les classes populars, sobretot al camp, però amb importants punts de suport a les ciutats i amb el vist-i-plau d'alguns ajuntaments. A més, tant Mossèn Anton com Misses continuaren actuant per l'Empordà, el Gironès i la Garrotxa amb les seves partides, fins que a finals d'anys foren obligats a internar-se a França. Els que participen en aquestes primeres revoltes reialistes són, bàsicament, pagesos, artesans i menestrals (sobretot teixidors de cotó), a més de religiosos en el cas de Manresa, i jornalers en el del Berguedà. I pel que fa als seus dirigents hi trobem religiosos, pagesos benestants, oficials de l'exèrcit i funcionaris, junt a alguns menestrals.

A finals d'any aparegueren partides a la Terra Alta, Camp de Tarragona, Priorat, Montsià i Baix Ebre que, tot i que no comptaven amb la reraguarda de la frontera francesa, començaren a adquirir una certa importància, encara que sovint només es dedicaven a trencar plaques de la Constitució i a atacar els liberals i milicians dels pobles. Però, tant o més important que l'aparició de partides reialistes fou l'activitat propagandística que la contrarevolució endegà l'any 1821 utilitzant tot tipus de mitjans, des dels sermons als impresos, passant pels plec de canya i cordill i els pasquins que aparegueren arreu de Catalunya, i que contribuïren a que esclatessin nombrosos enfrontaments a l'interior dels pobles entre liberals i reialistes. Però el relleu de la contrarevolució a l'interior de Catalunya el prendrà a finals d'aquest any la ciutat de Cervera, com mostra el manifest adreçat al rei que ja hem comentat i que anava signat per tres quartes parts dels veïns.

No era pas una situació exclusiva de Catalunya, ja que la correspondència oficial denota una situació de disbauxa pel que fa a la seguretat del sistema constitucional. Per una banda augmenta el nombre de desertors, per l'altra es fuguen diversos presoners i, finalment, es comencen a donar atacs contra representants del sistema constitucional, com l'assassinat del batlle de la Fatarella i l'aparició de petites partides de lladregots,

³⁴³ Vegeu per França DUPUY: *De la Révolution...*, pàg.326-328, i Jean-Claude MÉNÈS: "Grans plans contre-révolutionnaires de l'ouest", dins LEBRUN i DUPUY (dir.): *Les résistances ...*, pàg.68-81.

com la que assaltà l'església de la vila del Pla³⁴⁴. Però, sobretot, va prenent importància l'aixecament reialista que, des de Salvatierra, comença a aconseguir suport popular, com mostren els casos de Catalunya que ja hem comentat, i d'altres com la presència de dues partides d'uns 400 homes a Navarra, encapçalades per Juanito i Santos Ladrón, que cridaven: "*Viva la religión, el rey y los privilegios de la Navarra*"³⁴⁵; el que uns 400 habitants de Pamplona marxessin amb els facciosos; que els reialistes que fugien de Navarra fossin atesos preferentment als llatzerets de la frontera; i que comencessin a aparèixer partides reialistes a Àlaba i San Sebastián (Dominguillo i Crespo), a la província d'Osca, o a Galícia. El marquès de Miraflores assenyalava:

*"En fin de Diciembre las Provincias Vascongadas y Navarra estaban infestadas de facciosos, que se llamaban defensores del Altar y del Trono; varios pueblos de Aragón, como Alcañiz, Calatayud, Alagón y Caspe, sublevados en masa gritando, Viva Dios, Viva la Virgen y Viva la Religión, negaban también su obediencia al Gobierno, deponían Autoridades y las ponían nuevas, si bien la conducta firme y prudente del General Alava, nombrado Capitán General, apaciguó casi del todo el reyno de Aragón. En Pamplona, ostigados los habitantes por los gritos de Viva Riego y por canciones insultantes, contestaban a pedradas a los gritadores, y daban algunas voces de Viva el rey absoluto. El campeón de la fe, Juanito, o el de la Rochapea en Navarra, Crespo y Dominguillo en la provincia de Alava, y algunos otros, salían a campaña, según decían, en defensa del Altar y del Trono; en la Serranía de Ronda también se advertían síntomas de reacción anticonstitucional; Gerona, una plaza fuerte, aunque desprovista y muy destruida, era atacada por los facciosos; Cataluña, en cuya Provincia a fin del año de 1821 había habido ya nueve conspiraciones contra el Sistema Constitucional, si bien solo tres estallaron, y aun estas fueron contenidas por el celo de Zarco del Valle; en Orense aparecieron también, y en toda España, en fin, pululaban nuevas y repetidas conspiraciones anticonstitucionales"*³⁴⁶.

Una visió amb la que coincidia Evaristo San Miguel, que descrivia d'aquesta forma la situació política de la primavera de 1822:

*"Mientras en las Cortes dominaba el espíritu fogoso y ardiente de que hemos dado algunas muestras, crecían en toda la nación los elementos de la guerra civil que ya amenazaba devorarnos [març de 1822]. Guerra abierta, guerra subterránea, guerra de armas, guerra diplomática; guerra a nombre del altar i del trono, guerra a favor de otras instituciones liberales más monárquicas; jamás se había visto amenazado de tantos enemigos a la vez nuestro sistema representativo, ni trabajada una nación por tanto fuego de discordia. Las facciones crecían en número y audacia. Las de Cataluña habían convertido aquel país en teatro de una guerra seria. A su cabeza estaban Misas, Mosén Antón, el fatal Trapense que comenzaba a hacer su aparición, y otros de menor cuenta que hacían en el país correrías en mil direcciones, robando y despojando en nombre de la fe, cometiendo todo género de atrocidades."*³⁴⁷

Gorostiza, en la seva anàlisi de la rebel·lió a Catalunya, assenyalava que, després del fracàs de la rebel·lió a Navarra, on "*el mal espíritu no estaba tan generalizado entre sus*

³⁴⁴ Vegeu per exemple els plecs de correspondència i ordres del batlle de Girona amb els pobles del seu partit amb dates de 18 i 30 de novembre i d'11 i 31 de desembre de 1821 (AHG-ADG, caixa 2).

³⁴⁵ Vegeu RÍO ALDAZ: *Orígenes...*, pàg.81-93 i 175-184.

³⁴⁶ MIRAFLORES: *Apuntes...*, pàg.122.

³⁴⁷ SAN MIGUEL: *Vida...*, II, pàg.327.

habitantes como se lisonjearon, [...] y la presencia de un General tan incorruptible como López Baños [Mina] y de tropas tan aguerridas y entusiastas como las suyas, bastaba para quitarles la probabilidad de organizarse y constituirse”, s’optà per estendre-la a Catalunya, aprofitant els avantatges que el país donava: misèria, frontera propera i relleu accidentat:

“Su localidad, lo agreste de sus sierras, el carácter tenaz de sus moradores, la miseria a que los había reducido una epidemia desoladora y dos cosechas desgraciadas, la carestía producida por esta misma miseria, y por las leyes prohibitivas que sin aliviar al fabricante ya arruinado consumaban la ruina del precario agricultor, la ignorancia supersticiosa de las clases bajas, el egoísmo de las altas y la rivalidad que existía entre los que habitaban la costa y la montaña, eran otros tantos resortes, que puestos en movimiento por manos hábiles, aseguraban el buen éxito de la empresa”³⁴⁸.

Continuava Gorostiza assenyalant que:

“Empezose pues en el último tercio de 1821 a pervertir el espíritu público de los sencillos montañeses de Cataluña por cuantos medios estuvieron al alcance los conspiradores y encontraron estos (como era de esperar) los mejores apoyos para conseguir su intento en una nobleza mezquina, y en un clero influyentes; y ambos disgustados con unos simulacros de reformas que habían herido su amor propio, y amenazado su bien estar, sin privarles empero de los recursos que tenían a su disposición para vengarse.”³⁴⁹

Malgrat tot, com ha assenyalat Artola, referint-se a l’any 1821, *“la multiplicación de alzamientos y partidas, si bien creaba una situación de inseguridad distaba mucho de constituir un peligro para el régimen”³⁵⁰.*

Per intentar aturar el deteriorament del sistema constitucional, davant l’augment de l’activitat contrarevolucionària i l’atac del liberalisme moderat vers els exaltats, aquests darrers, per mitjà de Moreno Guerra van fer una crida a les noves Corts de 1822 per tal que dictessin mesures per aturar la contrarevolució i afavorir la revolució:

“Dice un célebre político que si fuera posible deberían hacerse todas las reformas en el primer día de una revolución; el partido derribado está entonces anonadado o aturdido con el golpe de su caída, [...]; pero no se hace la reforma general y radical, los jefes de las revoluciones, siendo nuevos en ellas, adoptan sistemas que parecen muy bonitos en teoría (¡pero falsos por nuestra fatalidad!), quieren optar al título de héroes por actos de generosidad que luego paga la patria; entonces empiezan los caídos a volver en sí de su primer estupor, ven que el golpe no es mortal, se refrescan, piensan, y desde este momento principia la contrarrevolución. Hombres que no han hecho la revolución se hacen un lugar en ella, [...], se declaran protectores de los que entonces hacen el papel de desgraciados, critican el rigor que han usado con ellos los que ellos llaman revolucionarios, y el resultado de todos estos manejos es hacer que dé otro paso más agigantado la contrarrevolución.”³⁵¹

³⁴⁸ GOROSTIZA: *Cataluña...*, pàg.27-28.

³⁴⁹ GOROSTIZA: *Cataluña...*, pàg.28.

³⁵⁰ ARTOLA: *La España...*, pàg.778.

³⁵¹ José MORENO DE GUERRA: Manifiesto a la Nación Española y particularmente a las futuras Cortes de 22 y 23 sobre las causas que han paralizado la revolución y la marcha de las Cortes de 20 y 21, por el ciudadano [...], diputado de estas por la Provincia de Córdoba, Cadis, Impremta de la Sincera unión, 1822 (ACD, lligall 37, expedient 76. Reproduït sencer a ZAVALA: *Masones...*, pàg.250-279, pàg.266-267 per la cita).

I en una línia semblant es manifestava la Diana constitucional de Reus, que demanava que es reprimís severament els contrarevolucionaris:

“Acabarás de conocer, pueblo generoso, que toda la bondad que se emplea con los malvados es perdida y que ya no conviene aplicar remedios dulcificantes? La piedad de que usas con los pérfidos será causa de tu total ruina, arrancando de tus manos la gran carta, que es el amparo más poderoso de los pueblos y el freno más seguro de la tiranía [...] ¡Padres de la Patria! examinad estas escenas horribles de Valencia y de Pamplona, castigad a todos los culpables indistintamente, trabajad incesantemente para que las leyes sean inexorables con los perversos”³⁵².

I, uns dies més tard:

“Mientras no se dejen pobres a los consejales fautores de la contra[re]volución, los enemigos de la patria hallarán siempre un apoyo. Con esta providencia y otra que castigase la conducta de los curas, que cuando no hayan tomado parte activa en los actuales desordenes, habrán dado tal vez lugar a ellos por su descuido en explicar las ventajas de la Constitución; tendríamos a nuestro parecer adelantado un gran paso hacia el estermínio de estas infames gavillas de asesinos.”³⁵³

³⁵² “Extracto de un discurso dirigido a la nación española” a Diana constitucional, política y mercantil, núm.9, de 21 d’abril de 1822, pàg.1-2.

³⁵³ Diana constitucional, política y mercantil, núm.17 de 10 de maig de 1822, pàg.1.

VII ELS AIXECAMENTS REIALISTES DE LA PRIMAVERA DE 1822

VII.1 AIXECAMENTS REIALISTES I CONTRAREVOLUCIÓ

VII.1.1 La preparació

Els aixecaments reialistes a Catalunya que principiaren la primavera de 1822 cal inserir-los dins l'estratègia del grup ultra exiliat a França i recolzat econòmicament pel marquès de Mataflorida, per tal d'aprofitar el descontentament pagès i aixecar una força armada que lluités contra la Constitució¹. Fins i tot el cònsol francès a Barcelona s'atreveia a posar una data d'inici de l'aixecament: el 25 de març, en què els reialistes havien planejat apoderar-se de la plaça de Figueres, però el pla fou descobert i avortat². Mataflorida, instal·lat a Tolosa, un cop desfeta la revolta a Navarra³ i perdut bona part del seu prestigi Eguía (que era a Baiona), dirigí els seus ulls cap a Catalunya. El nucli de Baiona encapçalat per Eguía, Núñez Abreu i el general dels Caputxins anà perdent influència, malgrat el rei encara hi envià a començaments de maig a un dels seus agents secrets, José Álvarez de Toledo⁴.

Mataflorida mantenia correspondència secreta indirecta amb el rei per mitjà de José Villar que feia arribar les cartes a Agustín Mestre (apotecari major de Càmera)⁵ i aquest les donava al rei. El mateix Mataflorida referint-se a Mestre assenyalava que la

¹ BAYO: *Historia...*, pàg.308-310, TORRAS: *Liberalismo...*, pàg.56-58 i Pedro RÚJULA: "Contrarevolució i descontentament pagès als orígens del carlisme (1820-1840)", dins *L'Avenc*, núm.203 (1996), pàg.16-21. ORTIZ DE LA VEGA: *Las Glorias...*, VI, pàg.587 assenyala que: "*La guerra civil apenas sofocada en las Castillas, en Aragón y en Navarra, encendiase reciamente en Cataluña. Misas, Mosen Anton Coll, Miralles, Boshoms, Romagosa, Romanillo, Bessieres (que había recibido nuevas instrucciones), y el Trapense recorrian el país y levantaban partidarios en nombre de Dios y el rey.*" Pels aixecaments reialistes a Catalunya continua sent imprescindible TORRAS: *Liberalismo...*, pàg.56-148. MESONERO ROMANOS: *Memorias...*, pàg.220, deia que "*la Constitución era combatida a mano armada por bandas numerosas, casi un ejército, que, bajo, la bandera de la fe (feotas), infestaban ya las montañas de Cataluña y de Navarra, el país vascongado, las provincias de Aragón, Valencia y ambas Castillas; todo en los propios términos que hemos visto reproducidos después en las últimas sangrientas guerras civiles de 1834 y 1872, por donde se ve que estas desastrosas luchas, sostenidas contra el absolutismo en el presente siglo, no han sido dos, como ordinariamente se dice en los periódicos y hasta en el Parlamento, sino tres, igualmente encarnizadas y funestas.*"

² Carta al prefecte dels Pirineus Orientals amb data de 19 d'abril de 1822 (ADPO, lligall IMP-318). Vegeu també REIG y VILARDELL: *Barcelona...*, IV, pàg.142.

³ Sobre els aixecaments reialistes a Navarra durant la primavera de 1822 vegeu RÍO ALDAZ: *Orígenes...*, pàg.94-104 i 184-209, i MONTOYA: *La intervención...*, pàg.163-190.

⁴ Cartes de Casa-Irujo amb dates de 20 d'abril i 10 de maig de 1822 (AHN, Estado, lligall 3.032-2).

seva tasca fou:

“El poner en noticia de V.M. los avisos confidentiales y demás pasos que daba la Regencia de Urgel en defensa de la justa causa de V.M. y le eran comunicados por D. José Villar y Frontin con quien aquella seguía una continua correspondencia secreta por medio, y la aprobación que obtuvo de V.M. el plan que le manifestó el mismo Villar en el Real sitio de Aranjuez para la instalación de la Regencia; la entrega puntual que el mismo Mestre hizo a V.M. de los papeles que la Regencia remitía a Villar para noticia de V.M.; la entrega de los manifiestos que escritos de Real orden dirigi para V.M.”⁶

Paral·lelament des de Perpinyà, Domènec de Caralt intentà organitzar partides reialistes a l'altra banda de la ratlla fronterera, i per aconseguir-ho comptava amb la col·laboració de Salvador Malavila que arribà a aquesta ciutat el mes de gener de 1822 i de Bèssieres que s'hi presentà una mica més tard⁷. Caralt i Malavila aconseguiren formar unes primeres partides a Sant Llorens de Cerdans i a la Muga que eren finançades per Malavila: *“pagando yo de mi bolsillo todos los gastos y manutención de los que íbamos enviando y de todos los infelices que se presentaban perseguidos por los Constitucionales.”*⁸ Malavila fou l'encarregat de desplaçar-se a Tolosa per establir contacte *“con los que nos dijeron había enviado nuestro Rey, y saber por su conducto su Real voluntad.”* El primer contacte fou l'arquebisbe de València, i aquest el portà fins Mataflorida que escoltà la proposta del nucli contrarevolucionari de Perpinyà que estava disposat a aixecar partides reialistes a Catalunya i posar-les a les seves ordres a canvi de que el marquès les financés⁹. Mataflorida acceptà la proposta ja que *“tenía ya meditado el plan de establecimiento de una Regencia durante la cautividad del Rey, que sirviese de centro de dirección de todos los Realistas Españoles, contra la revolución, y para sacar al Rey y Real Familia del cautiverio”*, i comptant amb el suport econòmic promès pel ministeri francès, avançà 32.320 rals a Caralt *“para municiones y armamento de dichas partidas”* (dels quals 4.160 van a anar a parar a Misses). Malavila assenyala que en aquestes entrevistes a Tolosa:

“Me honraron confiándome el secreto de que la voluntad del Rey era que organizarasen todas las Divisiones y partidas realistas que se levantasen, y en justo cumplimiento de esta Soberana Voluntad acordé con el Señor Caralt, después de haber regresado a Perpignan, comprar fusiles, municiones, y pagar a una partida del mismo Rosellón que se había reclutado, a razón

⁵ Una nota biogràfica a DBTL, pàg.433.

⁶ Carta de Mataflorida a Ferran VII amb data de 4 d'agost de 1824 (vol.22, fol.341-350 dels “PRFVII” de l'APR).

⁷ Vegeu MARTÍ COLL: Domingo..., pàg.117-136.

⁸ MANIFIESTO..., fol.311.

⁹ MANIFIESTO..., fol.311v.

de cuatro reales de vellón diarios."¹⁰

Al final no arribà l'ajuda francesa i Mataflorida hi perdé bona part de la seva fortuna¹¹. Per fer front a aquesta situació Mataflorida encarregà a Isidoro Montenegro (cònsol espanyol a Burdeus) que li gestionés un préstec hipotecant els seus béns i els dels seus fills, però ni així l'aconseguí¹². Malgrat aquestes dificultats Mataflorida subvencionà la contrarevolució finançant les partides reialistes que des de mitjan abril de 1822 s'anaren formant a Catalunya sota la direcció de Domènec Caralt al qual facilità més endavant 16.000 rals més. Els esforços monetaris realitzats per Caralt, foren compensats per la Regència d'Urgell el mes de setembre quan Mataflorida li donà 18.000 francs a compte de les despeses que havia realitzat en l'organització de la contrarevolució a Catalunya¹³.

Caralt havia estat nomenat per un decret de 9 de març de 1822 del "*Gobierno Supremo de España durante la cautividad de S.M.*", i signat pel seu Secretari, Josep Beltran, "*Coronel comandante general de las partidas que se hallaban decididas en la provincia de Cataluña a defender con las armas en la mano la augusta persona de S.M., los derechos de su Trono y la Religión de sus mayores.*"¹⁴ Tot i que Mataflorida havia pensat en Pedro Podio (José Valero) com a general reialista de Catalunya:

*"Don Pedro Podio, a quien el Marques de Mataflorida había comisionado a falta de otros sujetos, para pasar desde Tolosa a Perpiñán a tratar y llevar dinero a Don Domingo Caralt, [...], y también para pasar a la frontera de Cataluña, Puigcerdá, y después a Urgel, en calidad de Comandante interino de las partidas realistas que desde el 15 de Abril se iban organizando en Cataluña en defensa del Trono y del Altar."*¹⁵

A partir del mes de març de 1822, Caralt i Malavila, establiren contactes amb els caps de les partides que s'havien anat formant a l'interior de Catalunya a les terres gironines: Tomàs Costa¹⁶, Josep Montaner, Narcís Carrió¹⁷, Francesc Oriol, i Joan Clarós. A cada

¹⁰ MANIFIESTO..., fol.311v. Més notícies a Gaceta de Madrid, núm.97 i 98 de 5 i 6 d'abril de 1822, que assenyala que "*los facciosos han entrado en tres pueblos y quitando las lápidas de la Constitución*" (datada el 30 de març de 1822).

¹¹ Un resum de la correspondència entre Mataflorida i Domènec de Caralt al lligall 2, del "Índice...", fol.137.

¹² Un resum de la correspondència entre Mataflorida i Isidoro de Montenegro al lligall 3, del "Índice...", fol.137v-138.

¹³ RELACIÓN de los méritos y servicios patrióticos y militares del coronel Don Domingo de Caralt, formado con arreglo al resultado de los documentos que tuvo el honor de acompañar al Rey nuestro Señor, que Dios guarde, con la correspondiente esposición en fecha tres de diciembre de mil ochocientos veinte y tres, fol.7, servat a l'expedient personal de l'AGMS, S1^a,D1^a, lligall C-1.183. Vegeu una síntesi d'aquest primers moviments reialistes a Catalunya a FELIU: La clerecia..., pàg.157-165.

¹⁴ RELACIÓN...Caralt, fol.7.

¹⁵ "Índice...", lligall 7, fol.142-143.

¹⁶ Vegeu el seu expedient personal a l'AGM-S, lligall C-3661. Una nota biogràfica a l'Apèndix 1.

¹⁷ Vegeu la nota biogràfica a l'Apèndix 1.

un d'ells se'ls atorgà una graduació: Costa fou nomenat comandant de batalló, Montaner, Carrió i Oriol capitans, Malavila comandant, i Bèssieres i Clarós coronels. Com ha assenyalat el mateix Caralt, coneixent que:

“Se preparaba un Levantamiento por todas partes de España contra el malvado sistema y teniéndolas también en esta de Cataluña pues que estaban descubiertos en diferentes puntos los cabecillas Costa, Coll, Malavila, Busoms, Orriols y Montané y otros; se trató de establecer un Gobierno en nombre de Su Majestad, que debería gobernar durante su cautiverio.”¹⁸

Caralt coordinà els caps reialistes Tomàs Costa, Antoni Coll, Salvador Malavila i Josep Montaner perquè donessin el cop amb aixecaments simultanis el 18 d'abril, que havien d'anar acompanyats d'altres aixecaments a les terres de Ponent (Badals, Miralles) i Meridionals (Trapense i Romagosa), amb un sis mil homes en total¹⁹. També es formà una Junta reialista per coordinar l'activitat reialista a Catalunya, a partir de finals d'abril:

“Ya parece que tenían éstos noticia de la instalación del Gobierno supremo, pero como todavía no les había sido posible ponerse con él en comunicación, crearon otro que llamaron provisional, y fijaron en la ciudad de Urgel, el cual nombró por uno de sus vocales al coronel Caralt, y por su presidente al Ilustrísimo Arzobispo de Tarragona. Esta junta se dedicó al momento con todo celo y esmero que exigian las circunstancias, a la organización de la fuerza armada, la puso gefes y no cesó hasta proporcionarle armas, municiones, caudales y de más necesario para llevar adelante la empresa”²⁰.

De com es feia l'allistament a les files reialistes en tenim una bona mostra en la declaració de tres espanyols residents a Perpinyà als qual Malavila proposà d'entrar a les files reialistes:

“Don Salvador Malavilla, español residente aquí, nos ha propuesto alistarnos nen una partida que está formando en este departamento para entrar con ella en España y derribar la Constitución, prometiendo que de llegar a los Pueblos de Cataluña saquearíamos las casas de los Constitucionales y Milicianos.

Que sabemos también que a otros muchos les ha propuesto igualmente se alistén en su partida y los ha alistado en efecto. Que en días pasados fue el citado Malavilla a Tolosa según dijo, que es cierto que estuvo ausente algunos días y que aún no ha vuelto, trajo ciento treinta y tres onzas de oro para ayudar a pagar la soldada de los que se levantan en el Rosellón. Que a cada uno da el pan y una peseta diaria. Que sabemos y nos consta que ha prometido grados de sargento y otros. Y finalmente nos ha dicho que mañana deberíamos partir para España a llevar a efecto sus designios, y nada había que temer de este Gobierno.”²¹

¹⁸ Carta de Domènec de Caralt amb data de 20 d'octubre de 1824 a l'Expedient Personal de Josep Montaner (AGM-S, lligall M-3.772). Vegeu també la Vegeu, també la ESPOSICION que hacen al Rey N.S. el barón de Cañellas, D.Francisco Soler, canónigo de Tortosa y el coronel D.Domingo de Caralt, vocales que fueron d ela Junta Superior Provincial del principado de Cataluña, y el primero su Vicepresidente, para enterarle de las principales ocurrencias acaecidas en dicho Principado desde el levantamiento del partido Realista, hasta la entrada de los ejércitos aliados; Madrid, Imprenta de Eusebio Aguado, 1824, pàg.4.

¹⁹ Vegeu la ESPOSICIÓN que hacen..., pàg.4-5.

²⁰ ESPOSICIÓN que hacen..., pàg.4-5.

²¹ Document annex a la carta tramesa pel vice-cònsol de Perpinyà amb data de 30 d'abril de 1822 (AHN, Estado, lligall 6.228). Aquest document estava signat per Manegat Rirch, Anton Canals i Ramon Canals, a Perpinyà el 17 d'abril de 1822.

Afegien els mateixos protagonistes que:

“El Padre Antón, hijo de Rosas en Cataluña, se halla entre Marasut y Castujes con una partida o reunión de gente con el objeto de entrar en España para obrar contra el sistema Constitucional, y que se dice Coronel llevando su uniforme.”

Mataflorida en un informe de començaments d'abril sobre la situació de la contrarevolució a Catalunya, assenyalava que tenien homes i oficials, però els mancaven diners:

“Ha venido un oficial de los encargados en mi plan a decirme que según el acopio extraordinario de gente que habían hecho por el lado de Cataluña y deseando todos en romper en favor del Amo y ganar alguna cosa en el estado de escasez en que se hallan había ya salido una partida de 400 hombres a la palestra y otras estaban resueltas a lo mismo porque se les hacia tarde el principiar la camorra, y que en este compromiso tomara providencia. Seguramente lo ha sido para mi pero a fin de no abandonarlos a que sean víctimas de una persecución, ni desesperanzados de plan, porque otro día que se les buscare no habría quien los reuniese ni les hiciera que se lebantaren, y viendo por otra parte que sin dinero no se puede hacer cosa de provecho hasta que Vd. me avise de esa no me ha quedado más arbitrio que remitirles diez y seis mil reales para que compren municiones e irlos entreteniendo para que si Vd. encuentra dinero por hay se tomen mejor las líneas y se diriga a esta gente o se les desengañe por consiguiente ya ve Vd. que urge el que Vd. me avise. Estas son las cosas del Mundo, el dinero se gasta en Bayona sin servir para el intento para que se ha remitido, y yo tengo que sacrificar los tristes alimentos de un emigrado para servir al Rey y a la Patria, más así lo exige mi honor y es preciso hacerlo”²²

I, en un informe posterior al vescomte de Boisset, Mataflorida donava notícia de les seves actuacions contrarevolucionàries durant la primavera de 1822:

“Dos militares experimentados de mi confianza están ya al frente de las partidas para reunirlos bajo una voz, y darles orden, que para el efecto del orden mismo ya ha sido tomada la fortaleza de Puigcerdá, a fin de prepararse y tomar otras que hay inteligencia secreta con tropas de línea y Gefes militares, los que no se atreven a declararse hasta su tiempo porque estas guerras de revolución tienen que principiar por partidas, van haciendo cundir entre los que es preciso que existe ya una Regencia y Gobierno que se publicará a su tiempo y entretanto van estableciéndose juntas realistas en las provincias, con quien comunicarse, e irlo preparando todo para que los que se llaman buenos son cobardes, los revolucionarios están apoderados de la fuerza del dinero y de los empleos y aunque el espíritu de la Nación está indignado contra ellos, el contraveneno tiene que entrar poco a poco.”²³

En la mateixa carta Mataflorida intentava justificar-se de les crítiques que li havia fet Boisset respecte de la gent que s'envoltava. Així Mataflorida desqualificava a Caralt per uns incidents a Perpinyà, assenyalant que *“son de aquellos sucesos inevitables en toda revolución y de esos se vieron bastantes en la Vendée y otras”*, afegint que ell necessitava a Caralt per *“sus relaciones y conocimientos en Cataluña”*, i per això *“necesitaba entusiasmarlo, y lo hube de hacer tan bien que se le volvió el juicio, desde cuyo momento principió a titularse Marqués de Cardona, creerse Duque de Figueras, hacerse tres uniformes distintos, el uno de Coronel de Guardias, y lo que yo más siento*

²² Còpia de la carta sense destinatari datada a Tolosa el 3 d'abril de 1822 (“Índice...”, XVIII, 9).

²³ Carta datada a Tolosa el 29 de maig de 1822 (“Índice...”, XIV, 1).

es que todo ha sido a costa de mi dinero”. Pel que fa a Misses, Mataflorida, assenyalava que “*podrá haber sido ladrón y asesino, pero no tienen mejores virtudes los liberales*”, i que per iniciar el moviment necessitava gent d’aquest tipus²⁴.

Malavila hagué de marxar de Perpinyà perquè les autoritats franceses volien internar-lo, i s’instal·là a Sant Llorenç de Cerdans, on coincidí amb mossèn Anton Coll i Narcís Boris, “*y muchos jóvenes realistas que aguardaban armas y dinero para entrar luego en España para batirse con los Constitucionales.*”²⁵ Misses entrà a Espanya, però ben aviat hagué de tornar a refugiar-se a França, on ell i la seva partida foren finançades per Malavila: “*dar de comer a su gente que quedó en el Lazareto haciendo la cuarentena. [...] Sin perder momento volví a comprar fusiles, municiones, cajas de guerra, y todo lo demás necesario para armar y equipar de nuevo a todos nuestros soldados.*”

L’actuació del nucli contrarevolucionari a França, especialment a Tolosa i Perpinyà, és un aspecte decisiu per entendre la volada que prendrà l’aixecament reialista que s’inicià a Catalunya la primavera de 1822. El vice-cònsol espanyol a Perpinyà informava d’aquestes activitats mitjançant una declaració feta per Bèssieres que posteriorment es convertirà en un dels caps de la revolta:

“[Bèssieres] me manifestó que a su llegada a esta ciudad [Perpinyà] tuvo ocasión de conocer a Don Salvador Malavilla, quien le propuso alistarse en la partida que estaba formando, ofreciéndole en ella una plaza de Teniente coronel. Que encontrándose él (Bèssieres) en la mayor miseria, aprovechó esta coyuntura de hacerse con algún dinero, y al mismo tiempo se propuso prestar un servicio al Gobierno de España, revelándole oportunamente las operaciones del partido que afectaba abrazar. Con estas miras se alistó en efecto, y Malavilla le dio 500 francos para socorrerse por de pronto, y 150 más para distribuir entre aquellos que se quisieran enganchar como Soldados.

Supone el mismo que por este medio se encuentra iniciado en los proyectos de los facciosos, y ha sabido existe en Tolosa una Junta compuesta de Españoles emigrados con la denominación de Junta Superior del Reyno en la Cautividad de Fernando. Que esta es la que da los despachos, comisiones, etc. ofreciéndome que quando reciba el suyo de Teniente Coronel, que está esperando, me lo entregará para que saque una copia. Que en Cataluña cuentan los facciosos con un gran partido, estando comprendidos en el complot los Generales Barón de Eroles, Sarsfield y Manso, los cuales no se declararán hasta ver reunido un número considerable de fuerzas de que tomarán el mando; y finalmente que las primeras tentativas de la conspiración se verificarán en Lérida, Cardona, Hostalrich y Berga. Dixome también que Malavilla había vuelto el día anterior de Tolosa, y después de almorzar con él, partió a Ceret y Saint Laurent, con el objeto de pasar a España y reunirse con Misas, para quien había traído 20.000 francos de Tolosa; Que un tal Pons, Secretario del Marques de Mataflorida, debe llegar un día de estos de esta ciudad a Fitú (Pueblo inmediato a esta) donde tendrá una conferencia con otros individuos del partido; concluyendo por ofrecermee poner en mi noticia bajo el mayor sigilo quanto sepa en adelante, y pueda interesar a la causa Nacional.

²⁴ Des de la Diana constitucional, política y mercantil, núm.18 de 12 de maig de 1822, pàg.4, se li dedicaren unes “Décimas”.

²⁵ MANIFIESTO..., fol.312v.

[...]

Todas las apariencias anuncian que los facciosos continúan en su plan de llevar a efecto sus malvados designios, y que el foco de la conspiración reside en Tolosa. Ayer me dixo reservadamente un amigo que en la pasada semana se habian tomado aqui trescientas y tantas onzas para enviar a Ripoll y comprar fusiles.

No tiene la menor duda que se han hecho en esta Ciudad uniformes de oficiales, siendo esto ya público en ella. En cuanto al vestuario de los Soldados, hace días anuncié al Señor Ministro Plenipotenciario como Don Domingo de Caralt emigrado, contra quien tengo hecha reclamación a este Señor Prefecto, había ofrecido a un Maestro Sastre darle las comisiones de hacer hasta mil uniformes”²⁶

D'aquest interessant text en podem deduir alguns aspectes essencials de la contrarevolució. Primer, a l'altra banda de la ratlla fronterera els reialistes actuaven amb plena impunitat i sota la protecció de les autoritats franceses; segon, la contrarevolució tenia el seu centre a la ciutat de Tolosa, i Mataflorida era el seu principal dirigent en aquells moments²⁷; tercer, s'anà produint una progressiva concentració de caps reialistes al departament dels Pirineus Orientals atrets pel diner que hi corria; quart, aquests caps eren els que al seu torn allistaven els soldats entre els refugiats espanyols i altres francesos, i els que adquirien vestits i armament per la tropa reialista; cinquè la direcció contrarevolucionària estava en contacte directe amb les partides que, com la de Misses, actuaven dins de Catalunya, fent-los-hi arribar diners de forma permanent.

Si a aquesta agitació contrarevolucionària dels exiliats a França, hi afegim que, segons diversos testimonis, la situació de Catalunya la primavera de 1822 era propícia per a la contrarevolució tenim la conjunció perfecta per l'esclat. Així Gorostiza havia escrit:

“Cataluña estaba enteramente desguarnecida, sus plazas fuertes dismanteladas, sus almacenes exhaustos, su milicia mal armada y peor municionada, sus comunicaciones con Francia descuidadas y libres para el gancho, para el espía o para el contrabandista, su administración interior lánguida e inerte, su policía ninguna: ¡cuantos elementos favorables para una reacción!”²⁸

En la mateixa línia es manifestava José Maria de Torrijos al arribar a Catalunya:

“La provincia de Cataluña, como país montuoso, alejado del corazón del Reino y rayano con la Francia, ofrecía un campo y teatro de los más seguros a los que contaban poderse aprovechar con buen éxito de las desprevenida sinceridad, particularmente de los pobladores de su parte alta, y de su carácter firme y tenaz en llevar adelante con denuedo las empresas en

²⁶ Carta al Secretari del Despatx d'Estat amb data de 30 d'abril de 1822 (AHN, Consejos, Estado, lligall 6.228). La reproducció sencera de la carta a l'Annex VII.1.

²⁷ El paper de Mataflorida en la generalització dels aixecaments a Catalunya la primavera de 1822, sembla fora de dubte i està avalat per historiadors de diferents orientació ideològica com TORRAS: *Liberalismo...*, pàg.56-57, i COMELLAS: *Los realistas...*, pàg.87-88. Vegeu també “Correspondencia reservada con el Ministerio”, cartes amb data de 17 i 19 de juny de 1822.

²⁸ GOROSTIZA: *Cataluña...*, pàg.31.

que se alistan y empeñan”²⁹;

i Galli també insistí en aquest aspecte:

*“El espíritu guerrero de los Catalanes, su conocido patriotismo y lo montuoso de la provincia, hacían temible a los conspiradores, y por lo mismo dirijéronse contra ella sus ataques, como al punto más importante, a la llave de la España, a la limitrofe de Francia, que presentaba más seguro campo de batalla. No se perdonó medio para que la explosión fuese espantosa y se comunicase enseguida a las demás provincias. Sus ignorantes y fanáticos moradores creyeron en la cólera del cielo. Sonrióse el ángel de las tinieblas. Esperábase la señal; poco tardó en darse, convirtiendo la Cataluña en foco de guerra civil, para descargar después sobre ella una intervención extranjera.”*³⁰

Finalment, el diputat Ramírez Arcas assenyalava que *“sobre todo en Cataluña tomaba la insurrección [1822] el más serio carácter. Aventurero e insubordinado el catalán, ama apasionadamente la guerra y sus conflictos, y detesta la opresión bajo cualquier matiz que se presente. Las imprudentes persecuciones que sufrían a su presencia los sacerdotes católicos, habían escitado su indignación en el más alto grado.”*³¹

VII.1.2. Els aixecaments al Nord-est de Catalunya

A finals d'abril les partides d'Antoni Coll “Mossèn Anton” i de Tomàs Costa “Misses” amb uns quatre-cents homes es movien per l'Osona, el Ripollès, la Garrotxa i el Pla de l'Estany amb una certa llibertat. A Barcelona les primeres notícies sobre l'aixecament de Misses arribaren el dia 20 d'abril segons el testimoni de Mateu Crespi:

*“Ha llegado un parte en el Capitán General de que a la parte de Ampordan se abian lebandado dos, uno llamado D. Tomás Costa a 'Misas', otro Beneficiado de Espinervas Ordenado de Diácono llamado Musan Anton Coll y que llevan bastante gente. Se titulan defensores de la Fe o Realistas, andan por los Pueblos, mandan sacar Lápidas de la Constitución y desarmando los Milicianos. Por este fin salieron 150 soldados del Regimiento de córdoba y 150 del de Aragón.”*³²

El retrat que El Indicador Catalán feia de la situació de Catalunya a mitjan mes d'abril

²⁹ Luisa SAENZ DE VINIEGRA: Vida del general D. José María de Torrijos y Uriarte, Madrid, 1860, pàg.77.

³⁰ Florencio GALLI: Memorias sobre la guerra de Cataluña en los años 1822 y 1823, Barcelona, 1835, pàg.18-19.

³¹ RAMÍREZ ARCAS: Vindicación..., pàg.176-177, pàg.175-222 pels aixecaments reialistes.

³² CRESPI: Diario..., fol.39-40 (1822). Vegeu també REIG y VILARDELL: Barcelona..., IV, pàg.144-148, i el Diario de Barcelona, núm.115-122 del 25 d'abril al 3 de maig de 1822, pàg.1.090-1.091, 1.06-1.109, 1.116-1.117, 1.123-1.124, 1.142-1.145, 1.154-1.156, 1.163-1.164, que reproduïx el nombrosos comunicats dels diferents comandants de les forces que perseguien a Misses a la Garrotxa i el Ripollès, i a Mossèn Anton al Vallès i la Selva. Per aquests aixecaments vegeu J.M.R.: Memorias..., I, pàg.7-13, que dóna una visió idíl·lica de la situació: *“Los pueblos por donde andaban los realistas, aunque no se levantaban en masa, los apreciaban y estaban unidos con ellos en afectos y sentimientos. En ningún pueblo de la montaña encontraban la menor resistencia. Los milicianos o fueron desarmados e indultados, como los de Camprodón, o tenían que huir, prueba nada equívoca de la buena disposición*

era aquest:

“Según las noticias que recibimos fueron muchos los facciosos que de varios puntos se dirigen hacia Gerona, armados con fusiles ingleses, su uniforme es chaqueta de grana, una cruz sobre el brazo, con una corona de laurel y calzón corto de terciopelo. Los reunidos hacia la Belltoria iban capitaneados por un Cura y un fraile; hay también quien dice que se recluta gente en otros puntos del Vallés. Alguno asegura que se les agregan varios desertores franceses; de lo que oímos y calculamos, inferimos que es tal vez la conspiración más seria que ha habido, nuestros funestos pronósticos anteriores se van realizando por desgracia.”³³

Les primeres topades serioses entre els reialistes i les forces liberals integrades per la Milícia de Santa Coloma de Farners, una columna de l'exèrcit estacionada a Figueres comandada per José Rodríguez Arango, i la columna de 100 homes de Manuel Arango, es produïren a partir del dia 20 d'abril a Maià, la Muga, Amer, Osor, Espinelves. Aquestes primeres topades se saldaren amb la victòria de la Milícia i la tropa, i molts reialistes optaren per tornar a les seves llars: *“protestando no volver a tomar las armas contra la causa pública”³⁴*.

El 25 d'abril Misses amb uns 200 homes ocupà Olot (ciutat d'uns 11.000 habitants i el principal nucli industrial de les terres gironines)³⁵. Misses exigí subministraments per les seves tropes i diverses contribucions, així com un llistat de les famílies liberals per demanar-los-hi contribucions extraordinàries, especialment a les famílies de Francesc Bolos, Benet Torà i Gaspar Pinadella, comerciant de draps i capità de la MNV³⁶. Des d'aquest punt els reialistes començaren a exigir contribucions als

en que estaba todo vasto país. [...] Ellos a nadie incomodaban entonces sino a los constitucionales a cuya costa vivían” (pàg.9-10).

³³ Reproduïda a la carta de 20 d'abril de 1822 que adreçà el cònsol francès a Barcelona al prefecte dels Pirineus Orientals (ADPO, lligall IMP-318).

³⁴ Segons l'informe del tinent coronel José Arango al Comandant general de Catalunya, datat a Santa Coloma de Farners, el 22 d'abril de 1822 (reproduït al Diario de Barcelona, núm.116, de 27 d'abril de 1822, pàg.1.107-1.108).

³⁵ Vegeu el seu expedient personal a l'AGM-S, lligall C-3661. Sobre la contrarevolució a la Garrotxa vegeu Enrique L. BOSCH DORCA: La contrarrevolución 1820/1823. Su desarrollo en Cataluña, tesi de llicenciatura inèdita, UAB, i “Olot en la primera guerra civil, 1821-1823” dins II Asamblea d'Estudis sobre el comtat de Besalú, Besalú, 1981, pàg.161-173, per la informació que proporciona no pas per la seva qualitat historiogràfica. Vegeu també Joan PAGÈS: Olot durant el trienni liberal, 1820-1823, Olot, 1980.

³⁶ Diario de Barcelona, núm.117, de 28 d'abril de 1822, pàg.1.116-1.117. Vegeu un informe ampli sobre l'ocupació i les destrosses fetes a Pinadella al Diario de Barcelona, núm.139, de 14 de maig de 1822, pàg.1.324-1.325: *“Introducidos los facciosos en su casa se desahogaron con su esposa con mil amenazas e insultos de asesinarla por no querer descubrir esta el paradero de su esposo, y después de un saqueo general que duró por el espacio de más de 4 horas. Joyas, alhajas, vestidos, dinero, papeles y cuantas piezas de paños, lienzos y otros géneros existían en su tienda de más de 18.000 libras de valor, todo fue presa de los malvados, a la presencia de un inmenso pueblo que no manifestó el menor interés en un escena tan escandalosa; que no fue contenida con ninguna providencia por los dos Alcaldes ni por el Ayuntamiento.”* S'obrí una subscripció per ajudar a Pinadella canalitzada per les MNV de les diferents viles de Catalunya.

pobles de la Garrotxa³⁷. L'endemà es presentà a Olot Ramon Galí amb tropa i Milícia foragitant els reialistes de la ciutat, i multant l'ajuntament amb 100 lliures i al de la Vall de Bianya amb 50, i ordenant l'ocupació de les cases dels regidors per haver permès l'entrada dels reialistes sense oposar-hi resistència: “*por su condescendencia con los facciosos*”³⁸, i el mateix van fer amb l'ajuntament de Camprodon per “*no haber resistido a los facciosos*”³⁹. Des de la Secretaria de Governació es manà al Cap polític que:

*“Con los individuos de los Ayuntamientos de Camprodon y Olot adoptará V.S. las providencias convenientes por no haber auxiliado al Regidor Hipólito Robira, ni resistido los facciosos, imponiéndoles la multa a que los considere acreedores por el grado de criminal indiferencia de que resulten culpables, y apercibiéndoles para lo sucesivo si reincidiesen.”*⁴⁰

Per combatre la partida de Misses sortiren la tropa i Milícia de Vic comandada per Josep Pérez Gisbert, i la tropa de Girona manada per Esteva Llobera⁴¹; i posteriorment sortien de Barcelona cent soldats del regiment de Còrdova i 20 de cavalleria de la Constitució “*por aber llegado un parte de que los Realistas al mando de D. Tomás Costa a la mañana del 25 avian entrado en la villa de Olot*”. A les tropes constitucionals esmentades i a les comandades per Ramon Galí, s’hi afegiren les milícies de la Pobla de Lillet, Bagà i Cerdanyola a les ordres del capità Camprubí que saltaren a Osona pel coll de Canas després d’ocupar Ripoll, i les de Josep Perol estacionades al castell de Montesquiú. Tot plegat va fer que la partida de Misses, només amb la meitat dels homes que havia tingut s’acabés dispersant al crit de “*A campe qui puga*” als voltants de Torelló i Roda.⁴² Misses es refugià a Beget, però el dos de maig la seva partida fou de nou derrotada a la Muga per les tropes comandades pel comandant Galí i per Josep Perol:

*“Acosado por todas partes, a tomado ayer a los dos de la madrugada en la Caixa por la Milicia de la Pobla y Cerdanyola y cortada su retirada por Torapruna, era claro que debia relegarse a la Muga por cuyo punto entró en Francia atacado por la columna del Brigadier Llobera, y en virtud de parlamento delante de esta quemaron los franceses sus armas y prometieron les obligarán a una rigurosa quarentena y que después serian internados.”*⁴³

³⁷ Manual d'Acords d'Olot, 1822, fol.54-70 (AHMO).

³⁸ Diana constitucional, política y mercantil, núm.15 i 16 de 5 i 7 de maig de 1822, pàg.1-2.

³⁹ Amb data de 30 d'abril de 1822, reproduïdes al Diario de Barcelona, núm.124, de 4 d'abril de 1822, pàg.1.174-1.174.

⁴⁰ Ofici del Secretari de la Governació al Cap polític de Girona amb data de 30 d'abril de 1822 (ACD, lligall 32, expedient 191).

⁴¹ Natural de l'Empordà, participà en aquestes terres en la guerra del francès, seguint posteriorment la carrera militar. L'any 1822 era Brigadier del Regiment de Sòria i es convertí en el lloctinent de Milans en la guerra reialista (1822-1823), tot i que finalment capitulà amb els francesos i jurà fidelitat a Ferran VII que el nomenà Governador de Figueres.

⁴² Informe de Josep Perol amb dates de 30 d'abril de 1822 (AHCM, lligall 62). Vegeu també TORRAS: Liberalismo..., pàg.65-67.

⁴³ Oficis de l'ajuntament de Berga als de Solsona i Manresa, reproduint-ne un del comandant Galí datat a Beget el 2 de maig de 1822, en el qual donava notícies de la partida de Misses (AHCS, lligall 138, doc.123 i

Per altra banda, el dia 29 sortiren de Barcelona 100 artillers; 300 Milicians Voluntaris; 46 artillers de l'esquadró i 18 milicians de cavalleria, a les ordres del tinent coronel Josep Taberner "*al fin de dispersar la partida de Realistas a las órdenes del Presbítero D. Antonio Coll que andan por la parte de Monseñy*", i el mateix feia el Brigadier Josep Manso amb la tropa d'Hostalric. A començaments de maig els constitucionals aconseguiren els seus objectius després de nombroses topades a Santa Fe, Viladrau, Sant Marçal, i Riells⁴⁴. La derrota de Mossèn Anton i del seu capità Gabriel Badia de Blanes⁴⁵, comportà que alguns dels seus homes es presentessin a l'indult i fessin "*confesión pública en frente de la lápida y de la tropa y milicias formadas, al momento de rendir y entregar las armas*"⁴⁶.

Ben aviat, però, aparegué una altre partida d'un centenar d'homes als voltants de Coll Formic⁴⁷, i la partida de Montaner tombava per Palau⁴⁸. També a l'Alt Empordà apareixia una nova partida capitanejada per Baptista Batlle, "bronze", un antic guerriller de la guerra del francès, i que "*con el mayor descaro se recluta gente por aquellos contornos [de la Jonquera] a fin de aumentar la facción*"⁴⁹. Tot i això Batlle només pogué reunir uns 50 homes, això si amb la protecció dels gendarmes francesos. A mitjan mes de maig era a Sant Quirze de Besora on un pagès reclutava gent pel cap reialista de Castellar de N'Hug

AHCM, lligall 62). El resultat de la batussa va ser de 15 reialistes morts, 20 de ferits i 12 presoners, segons el Ban de Josep Perol (Manual d'Acords Girona, 1822, fol.74). Perol publicà un altre ban amb motiu de la derrota de Misses amb data de 2 de maig de 1822: "*ya no hay Misas en que esperancen los discolos enemigos de la común felicidad cifrada en la ley fundamental*" (reproduït al Diario de Barcelona, núm.124, de 4 de maig de 1822, pàg.1.173-1.174). Vegeu també el ban de Perol amb data de 23 de maig de 1822, sobre l'acollida a les frontera francesa dels reialistes "Gobierno político de la Provincia de Gerona". Josep Perol feu tirar a terra la casa del dirigent reialista "teixidor" de Castellar de N'Hug. Vegeu més notícies sobre aquests fets a la Gaceta de Madrid, núm.158 de 2 de juny de 1822, pàg.843-844. Vegeu també el Diario de Barcelona, núm.125, de 5 de maig de 1822, pàg.1.185-1.187. Vegeu també l'ampli i detallat informe sobre aquestes accions que facilità Esteve Llobera (Girona, 8 de maig de 1822) publicat al Diario de Barcelona, núm.140, de 20 de maig de 1822, pàg.1.333-1.335.

⁴⁴ Tot sembla indicar que capitanejats per Joan Cases, capità de la partida de Mossèn Anton. Vegeu notícies diverses al Diario de Barcelona, núm.124 i 126, de 4 i 6 de maig de 1822, pàg.1.175-1.175 i 1.193-1.195. També al núm.143, de 23 de maig de 1822, pàg.1.363.

⁴⁵ Diario de Barcelona, de 19 de setembre de 1825, concedint una pensió a la seva dona, ja que fou pres a Pineda i afusellat a Barcelona el 29 de gener de [1823].

⁴⁶ Diario de Barcelona, núm.128, de 8 de maig de 1822, pàg.1.217-1.218. El text correspon a l'informe del Manso al Cap polític amb data de 7 de maig de 1822 (reproduït al Diario de Barcelona, núm.129, de 9 de maig de 1822, pàg.1.229).

⁴⁷ Diario de Barcelona, núm.127, de 7 de maig de 1822, pàg.1.205.

⁴⁸ Informes del cònsol francès a Barcelona al prefecte dels Pirineus Orientals amb dates de 17, 19, 20 i 24 d'abril de 1822 (ADPO, lligall IMP-318). Vegeu també "Actes Granollers. 1820-1823", sessió de 16 d'abril de 1822 (ADB, lligall 81, expedient 8).

⁴⁹ Diario de Barcelona, núm.125, de 5 de maig de 1822, pàg.1.187-1.188, i Diario de Barcelona, núm.184, de 3 de juliol de 1822, pàg.1.752.

“Teixidor” que s’estava a Planoles⁵⁰. A Manresa alguns indultats sota vigilància arran de la conspiració del juliol de 1821 s’estaven reunint per incorporar-se a la partida de Misses⁵¹. I a Barcelona Mateu Crespi deixava anotat que *“todos los días llegan partes de unas partes y hotras de Cabezillas que se levantan con el nombre de realistas”* i que *“todos los días llegan partes que los Realistas entren en varios Pueblos del Principado, se apoderan de las armas y derriban las Lápidas de la Constitución”*⁵². El mateix ajuntament de Barcelona s’adreçà al Cap polític queixant-se que:

*“Facciones de gente ilusa y necesitada la mayor parte, hormigean en la antigua Cataluña. Los acérrimos defensores de la independencia nacional corren a las armas y se abandona la agricultura, se cierran las fábricas y talleres, se paraliza el comercio y empiezan a sentirse ya los efectos de la guerra civil. La hipocresía, el egoísmo, la superstición, la ignorancia, y sobre todo la fatal sequía en diferentes distritos, pintada por los malévolos como efecto de la ira de Dios, comprometen la fidelidad y excitan a la rebeldía.”*⁵³

A la plana de Vic, a finals d’abril també es produí un moviment important que seguia un mateix procés arreu, primer es trencava la placa de la Constitució i a continuació sortia un grup de gent a enrolar-se amb els reialistes, per exemple a Sufores el batlle manifestava *“haberse dirigido una reunión de gente armada en número de quarenta hombres hacia el término de Malla o Taradell”*⁵⁴. Aquestes notícies junt aquelles que informaven de la presència de Misses, feren mobilitzar la Milícia de Vic i el comandant d’armes de la ciutat manà publicar arreu del partit la Llei Marcial de 17 d’abril de 1821. Malgrat aquesta mobilització les petites partides reialistes de l’Osona (una cinquantena d’homes cada una) actuaren amb certa llibertat de moviments per la comarca, ocupant alguns pobles, trencant la placa de la Constitució i saquejant les cases dels liberals més distingits i oficials de la Milícia, com van fer a l’Esquirol, Torelló i Olot. Tot plegat obligà l’ajuntament de Vic a dirigir-se als pobles de la comarca a finals d’abril *“para que armando cuanta gente puedan, se pongan de observación, toquen a somatén, y hagan quantas resistencias les sea dable, auxiliando a la Tropa y Milicias de esta Ciudad, en los puntos de donde los Enemigos llamen su atención”*. A finals d’abril, l’arribada de la tropa comandada pel Brigadier Lloberas des de Girona foragità els reialistes que foren derrotats a Sant Quirze de Besora.

⁵⁰ Diario de Barcelona, núm. 141, de 21 de maig de 1822, pàg. 1.344.

⁵¹ Ofici del batlle de Manresa amb data de 30 d’abril de 1822 (AHCM, lligall 62).

⁵² CRESPI: Diario...., fol. 43 i 47, anotacions dels dies 2 i 12 de maig de 1822.

⁵³ AHCM, “Informes y representaciones”, fol. 271, reproduït per CARRERA PUJAL: Historia...., II, pàg. 117, que a les pàg. 115-176 ofereix abundant informació sobre els enfrontaments entre reialistes i liberals, tot i que basant-se fonamentalment en l’obra de J.M.R.: Memorias...., i fent seves la majoria de les tesis d’aquest.

Malgrat tot, els reialistes no desaparegueren del tot i el dia 10 de maig Misses amb uns 300 homes entrava a Camprodon i ocupava la seva rodalia (de Molló a Sant Joan de les Abadesses) amb la segura reraguarda de la frontera francesa, fet que significava una amenaça per Ripoll, Berga i Vic⁵⁵. El 13 de maig, Vilella i Costa ocupaven Ripoll que es convertirà durant força temps en una important guarida per a les tropes reialistes de les terres gironines⁵⁶. Durant la segona quinzena de maig sovintejaren els enfrontaments entre la partida de Misses que havia crescut fins els 700 homes, i les diferents columnes constitucionals comandades pel Cap polític de Girona, Josep Perol⁵⁷. Vic patirà des d'aquest mes de maig i al llarg de tot l'any un continuat setge per part de les partides reialistes que consideraven l'ocupació d'aquesta ciutat com objectiu preferent⁵⁸. Tot plegat obligà l'ajuntament a reforçar la fortificació i defensa de la ciutat, comptant en un principi amb les seves pròpies forces, cosa que feia que els milicians voluntaris estiguessin permanentment sobre les armes. L'ajuntament també va demanar als veïns no armats que, en cas d'invasió, col·laboressin en la defensa de la ciutat barrant les portes de les seves cases i d'alguns carrers i llençant *“una lluvia de tejas desde los tejados de sus propias casas”*. Aquest era l'esperit que es respirava a finals de maig a Vic:

“Hallándose esta Ciudad amenazada de una próxima invasión por las varias facciones de vandidos que con fuerzas considerables la rodean por todas partes según los avisos recibidos, y no obstante de hallarse ausente a las órdenes del teniente Coronel D. Josef Pérez Gibert, la primera Compañía de voluntarios de la misma Ciudad [que estava a Tarradell], y sin esperanza de su pronto regreso que por tres veces se ha reclamado, ni tampoco de auxilios que tan enérgicamente se han pedido al Sr. Gefe Político, y demás puntos en que se halla fuerza armada; penetrado el Ayuntamiento de las ideas Patrióticas que animan a este benemérito vecindario; ha acordado oponer la más obstinada resistencia en el caso que las infames Hordas de Facciosos intenten profanar este suelo Constitucional, a toda prueba y defender hasta sepultarse entre las ruinas de esta población el Grandioso Monumento que sin cesar nos recuerda, y ha de transmitir a las futuras generaciones, la época gloriosa de nuestra

⁵⁴ “Actes. Vic. 1820-1823”, sessions de 24, 25 i 25 d'abril 1822.

⁵⁵ “Actes. Vic. 1820-1823”, sessió d'11 de maig de 1822. Vegeu també el Diario de Barcelona, núm.134, 135 i 136, de 14, 15 i 16 de maig de 1822, pàg.1.271-1.272, 1.284-1.285 i 1.291). A Camprodon *“robaron a 5 casas de las más buenas, entre otras a D. Josef Camps, le hicieron contar 30 onzas de oro, quedando este distinguido sujeto atropellado de todos modos con varias amenazas, habiéndole ya atado acaso de no arrancar las referidas 30 onzas, lo que tuvo que verificar. A casa Hipólito Rovira no habiendo encontrado a ninguno de los amos, todos los muebles y géneros, unos quedaron victimas de las llamas, y los últimos fueron esparcidos por el suelo. Lo mismo sucedió al Dr. Martín Montañá, médico de dicha villa, y así de los demás”* (Diario de Barcelona, núm.136, de 16 de maig de 1822, pàg.1.292).

⁵⁶ Vegeu el seu expedient personal de Tomàs Costa, i les cartes de Marià Vilella a l'AGM-S, lligall C-3661.

⁵⁷ Diario de Barcelona, núm.142, de 22 de maig de 1822, pàg.1.353.

⁵⁸ J.M.R.: Memorias..., I, pàg.121-125.

regeneración política.”⁵⁹

A finals de maig la partida de Mossèn Anton integrada per uns 400 homes s'estava a Taradell, on fou atacat per les columnes de tropa i Milícia estacionades a Vic, i comandades per Pedro Navarro Pingarron amb uns 300 soldats i milicians. Els reialistes foren desallotjats de Taradell el dia 30, patint una important derrota amb 55 morts, i uns 150 ferits⁶⁰. L'ajuntament de Taradell va ser multat amb 1.500 lliures, i el rector amb 500 *“por el silencio que dicen observaron y el poco afecto [que] manifestaron a nuestro sagrado Código”*. La partida de Mossèn Anton es desplaçà cap a la Selva ocupant Santa Coloma de Farners el dia 31 de maig d'on s'emportà el Jutge de Primera Instància i alliberà els presos⁶¹. Mossèn Anton s'instal·là als voltants del Montseny i des d'aquest punt realitzà diverses incursions, entre elles una a Viladrau on *“robaron las casas de los milicianos y otras de gente hacendada, [...], y el dinero se lo llevaron con un mulo y rompieron todo lo que no pudieron llevarse”*. Al mateix temps anà reclutant gent a canvi d'un sou: *“De la villa de Hostalrich son muchos los que se han pasado con Mn. Anton a causa que este les da dos pesetas diarias a los solteros, y dos y cuarto a los casados, con pan y alpargatas”*⁶².

Una nova partida va aparèixer a finals del mes de maig a les terres gironines, la que encapçalà Agustí Saperes “caragol”, que just un mes abans s'havia escapat de la presó de Girona, i que segons ell assenyala: *“movido de su celo y amor a V.R.P. y no pudiendo ver con indiferencia las ocurrencias que pasaban , ya con los Ministros del Altar, y ya también con los ultrajes que repetida y diariamente veía contra V.M. se decidió a tomar la empresa de reunir gente.”*⁶³ Aquesta partida si bé era de reduïdes dimensions al principi, ja que ben just si arribava a una quarentena d'homes mal armats, anà augmentant progressivament a mesura que anava reclutant gent al seu pas, fins aproximadament un miler d'homes. El mes de juny, segons el mateix Saperes, *“pasó desde la frontera de Francia hasta la parte de Barcelona, atravesando toda Cataluña, tirando y rompiendo Lápidas de la Constitución en los Pueblos de este Principado, que*

⁵⁹ “Actes. Vic. 1820-1823”, sessions de 27 d'abril i 21 de maig de 1822. Vegeu l'Annex VII.2

⁶⁰ *Diario de Barcelona*, núm.153, d'1 de juny de 1822, pàg.1.453.

⁶¹ *Diario de Barcelona*, núm.154, de 2 de juny de 1822, pàg.1.465.

⁶² *Diario de Barcelona*, núm.154, de 2 de juny de 1822, pàg.1.465. Per l'actuació de Mossèn Anton pel Vallès, la Selva i el Maresme, vegeu GELABERTÓ: *Revolució liberal...*, pàg.48-60.

⁶³ Vegeu la nota biogràfica a l'Apèndix I i el seu expedient personal (AGM-S, D1ªS1ª, lligall 1993). El lloctinent de Saperes era Ignasi Vilalta que havia estat mossò d'esquadra. Vegeu un extracte del memorial presentat al rei a l'Annex VII.3

llegan al número de más de cien.”⁶⁴ Saperes desenvolupà la seva principal activitat l'estiu de 1822 al Vallès on tenia com a centre d'operacions el poble de Sant Feliu de Codines, com veurem més endavant.

Per la seva banda, Benet de Plandolit es presentà a l'Empordà amb 400 homes, força que anà ampliant fins formar un batalló que s'anomenà de l'Empordà, desenvolupant la seva campanya de forma interrompuda des del maig de 1822 fins el febrer de 1823 en que es refugià a França, per les comarques de l'Empordà, Gironès, la Selva, la Garrotxa, el Ripollès i la Cerdanya⁶⁵. Sovint la divisió de Plandolit actuà a les ordres de Malavila que amb una altra columna de quatre-cents homes s'internà per l'Empordà fins a Lladó on mantingué una topada amb la tropa constitucional, i després es dirigí a Camprodon on s'hi afegiren dos-cents homes més. Des d'aquí establí contacte amb Josep Montaner que tenia uns seixanta homes que s'integraren a la seva divisió, fins a formar un cos de 800 homes. Amb aquesta força es dirigí a Puigcerdà per unir-se a les tropes de Bèssieres i Plandolit. Des d'aquest punt posaren les seves tropes sota el comandament unificat de José Valero que els estava esperant a la Guingueta⁶⁶. En total, i segons Malavila, hi havia concentrats a Puigcerdà uns vuit-cents homes i nou cavalls (20 de maig de 1822):

*“Para solemnizar este acto, hicimos juntar la justicia, Clero y demás personas de distinción, todos los cuales juntos con nosotros y nuestra tropa proclamamos al rey absoluto, y asistimos al Te Deum que se cantó en acción de gracias, derribando en seguida la lápida de la Constitución que se rompió en mil pedazos.”*⁶⁷

Aquestes tropes exigiren a l'ajuntament de Puigcerdà els subministrament de 2.600 lliures, 300 camises, 800 pantalons i 100 sabates a més de municions⁶⁸.

Les autoritats constitucionals ajuntaren totes les forces de que disposaven, tant de tropa com Milícia dels corregiments de Girona i Figueres, comandades per Llobera i Blanco, en total un miler d'homes (lluny dels sis mil homes i un centenar de cavalls que parla la historiografia reialista) per atacar els reialistes a Puigcerdà⁶⁹. Acció que es

⁶⁴ Expedient personal d'Agustí Saperes a l'AGM-S, D1ªS1ª, lligall 1993.

⁶⁵ Vegeu el seu expedient personal (AGM-S, D1ªS1ª, lligall P-2273) i la nota biogràfica de l'Apèndix 1.

⁶⁶ J.M.R.: *Memorias...*, I, pàg.92.

⁶⁷ *MANIFIESTO...*, fol.314.

⁶⁸ Nota de Josep Beltran a l'ajuntament amb data de 25 de maig de 1822 (caixa “Correspondència 1821-1824 de l'AHCP). Vegeu també *Diana constitucional, política y mercantil*, núm.27, de 2 de juny de 1822, pàg.2 i *Diario de Barcelona*, núm.149, de 29 de maig de 1822, pàg.1.421.

⁶⁹ Expedient Personal de Josep Montaner (AGM-S, lligall M-3.772).

verificà el 26 de maig de 1822 aconseguint de fer internar de nou els reialistes a França⁷⁰. Montaner que fou nomenat comandant després d'aquesta acció, tornà a internar-se a Catalunya per tal de reclutar més gent i poder formar un batalló, amb l'objectiu de conquerir la plaça de Cardona. Per altra banda, uns dies després Misses i Bèssieres es presentaven a l'Alt Empordà amb uns 700 homes⁷¹.

A començaments de juny els reialistes aconseguiren reunir les partides de Vilella, Plandolit, Jep dels Estanys i Mossèn Anton, i amb un total d'un miler d'homes tombaren per les comarques de la Garrotxa, la Selva i l'Osona⁷². Aquestes partides foren derrotades per Milans⁷³ a Olost el dia 9 de juny, causant-los-hi importants baixes i obligant-les a retirar-se cap al Vallès i el Bages, on intentaren atacar Sallent, abans de dirigir-se cap el Berguedà i el Solsonès per imposar el bloqueig de Cardona⁷⁴. La desfeta d'aquesta partida provocà la fragmentació en petites partides d'una cinquantena d'homes que voltaren pel Ripollès, la Garrotxa i la Selva al llarg del mes de juny⁷⁵.

De nou Malavila hagué de municionar i armar les seves forces que en nombre d'un centenar d'homes tornaren a internar-se a Catalunya per l'Empordà el mes de juny, intentant reorganitzar les forces reialistes disperses després dels fets de Puigcerdà. En la formació d'aquesta partida també hi col·laborà econòmicament Domènec de Caralt, i comptà amb el vist-i-plau del bisbe de València i del baró de Barre. Els seus caps, a més de Malavila, eren Josep Montaner, Joan Biosca, Chantre d'Urgell i Francesc Oriol que havien anat a Perpinyà "*con el objeto de hacer acopio de armas y formar una partida en aquella provincia contra el Sistema Constitucional, para cuya empresa suponian contar ya con 800 hombres*"⁷⁶. La partida situà el seu centre d'operacions al poble de Tortella, i al final aconseguí reunir set-cents homes i vint cavalls⁷⁷.

Aquesta partida conjuntament a les de mossèn Anton i Misses ocuparen Olot el

⁷⁰ Diario de Barcelona, núm.151, de 31 de maig de 1822, pàg.1.432. Vegeu GALLI: Memorias..., pàg.37-38. Més informació al Diario de Barcelona, núm.146, de 26 de maig de 1822, pàg.1.387.

⁷¹ Diario de Barcelona, núm.155, de 3 de juny de 1822, pàg.1.479. Vegeu també Cartes dels caps de policia de la Guingueta (11 de juny de 1822), Le Perthus (15 de juny de 1822), i Prades (19 de juny de 1822) a l'ADPO, lligall 4MP-260.

⁷² Diario de Barcelona, núm.160-163, de 8 a 11 de juny de 1822.

⁷³ Vegeu el seu expedient personal a l'AGM-S, D1°S1°, lligall M-3179. Una nota biogràfica a l'Apèndix 1, i als DHC, pàg.688 i DBTL, pàg.434

⁷⁴ Diario de Barcelona, núm.164, de 12 de juny de 1822, pàg.1.575-1.576. Per la vila de Sallent durant el Trienni vegeu Ferran SÀNCHEZ AGUSTÍ: Bandolers, Reialistes i Liberals a la Catalunya Central (1820-1827), Sallent, 1987, pàg.101-187.

⁷⁵ Diario de Barcelona, núm.160 de 8 de juny de 1822, pàg.1.528-1.529.

⁷⁶ Carta del cònsol de Perpinyà amb data de 23 de juny de 1822 (AHN, Estado, lligall, 5.228).

15 de juny de 1822⁷⁸. La superioritat numèrica dels reialistes (uns 1.100 homes front els menys de mig miler de constitucionals) va fer fugir els constitucionals de la ciutat després d'un dia de brega. Malavila assenyala que:

*“El Ayuntamiento de la Villa salió a recibimos con música y entramos en ella triunfantes Mosén Anton, Misas y yo con toda la tropa de nuestro mando. Como la inmensa mayoría de la Villa era adicta al Rey Nuestro Señor; fuimos recibidos con mucho entusiasmo, muchos vivas al Rey y mueras a la Constitución.”*⁷⁹

Un cop ocupat Olot, els reialistes s'hi mantingueren força temps convertint l'administració municipal en una mena de secció de la Regència, tal i com demostra la nombrosa documentació servada junt a les actes municipals⁸⁰: *“fue después ocupada la misma por los Realistas por espacio de unos cinco o seis meses, habiéndose comportado dicho Coronel [Vilella] y su División con toda visarria, exigiendo urbanamente las raciones y auxilios que necesitó, y sin haber dado motivo de queja ni resentimiento”*⁸¹. Malavila intentà aprofitar al màxim la conquesta d'aquesta vila per animar els catalans a sumar-se a les files reialistes, utilitzant un mitjà poderós com l'impremta (una impremta que fou enviada després a la Seu d'Urgell a disposició de la Regència):

“Como uno de los medios más eficaces para alentar e inflamar a los pueblos a favor de nuestra Causa y hacerles conocer las tramas y pérfidas miras de los Constitucionales es la imprenta, traté en esta Villa de hacer poner corriente una de ellas, y conseguido hice imprimir proclamas y otros papeles con abundancia, que, esparcidos por todo el Principado, hicieron abrir los ojos, cerrados aún, del pueblo y hasta de muchos Constitucionales que de buena fe

⁷⁷ Cartes dels caps de policia de la Guingueta (11 de juny de 1822), Le Perthus (15 de juny de 1822), i Prades (19 de juny de 1822) a l'ADPO, lligall 4MP-260.

⁷⁸ L'ocupació d'Olot ha estat descrita amb detall per Malavila a EXPOSICIÓN..., fol.315-316. L'ocupació d'Olot desprestigià aquesta vila i les seves autoritats arreu de la Catalunya liberal com reflecteix el Diario Constitucional de Barcelona de 22 de maig de 1822. L'ajuntament intentarà contrarestar aquesta imatge amb una carta a la Diputació catalana amb data de 26 de maig de 1822 (ADB, lligall 20, expedient 1). Vegeu també J.M.R.: Memorias..., I, pàg.121-125.

⁷⁹ EXPOSICIÓN..., fol.315-316. Els constitucionals en donaren una versió diferent al Diario de Barcelona, núm.171 de 19 de juny de 1822, pàg.1.624: Misses, Mossèn Anton i Jep dels Estanys entraren el dia 17 a Olot *“en número muy crecido, a pesar de la viva resistencia que hicieron sus habitantes, pues se supone que hasta las mugeres les echaban piedras y agua caliente”*, i els reialistes van cremar sis cases.

⁸⁰ Actes ... Olot, 1822, fol.54-70. Documentació exhumada per BOSCH DORCA: “Olot...”, pàg.161-173, i La contrarrevolució..., pàg.30-37, que ha donat una interpretació idil·lica de la relació entre les partides reialistes i els ajuntaments de la Garrotxa, tot i que ell mateix reconeix que les partides es veien obligades a emportar-se veïns per obligar els ajuntaments a pagar les contribucions que els imposaven, i que ha justificat l'incendi i saqueig de la casa Bolos d'Olot per *“saberse a Bolos liberal exaltado y miembro principal del club patriótico”* (pàg.34). Més tard els reialistes ordenaren de canviar el consistori pel de l'any 1820 que es mantingué fins que el mes de setembre la ciutat fou ocupada de nou pels liberals.

⁸¹ Carta de l'ajuntament d'Olot amb data de 5 de desembre de 1823, servada a l'expedient personal de Marià Vilella.

habían caído en el engaño."⁸²

El següent objectiu de Misses, Mossèn Anton i Jep dels Estanys era ocupar Vic cosa que els permetria dominar completament el nord-est de Catalunya. Per evitar-ho els constitucionals que ja havien començat a rebre reforços a la ciutat de Barcelona hi enviaren tropa, a més de la que hi portà Milans del Bosch⁸³.

Un cop ocupat Olot, Vilella amb uns dos mil homes continuà durant l'estiu les seves accions per l'Osona (Voltregà, Manlleu, Torelló) i la Garrotxa (Banyoles)⁸⁴. Mentre els homes de Malavila i Plandolit es desplaçaren cap a la costa de la Selva entrant a Blanes el 24 de juny i a Santa Coloma de Farners el 29⁸⁵. L'atac a Blanes que havia de ser una gran victòria reialista, tant per la importància de la població com pel nombre de reialistes que s'aproximava als 2.000 finalitzà en una severa derrota al arribar la columna del coronel Arango. El reialistes saquejaren la vila: "*los atentados horrorosos que han cometido en Blanes en las casas de los liberales y aun de los tildados por serviles: robo, saqueo, incendio*", però no aconseguiren ocupar el fort defensat per un centenar d'homes⁸⁶. La defensa de Blanes va córrer per Europa i fins i tot un periòdic francès, El Constitucional, se'n va fer ressò:

*"La defensa de los milicianos de Blanes es, según los partes oficiales, un hecho de armas, una heroica acción comparable a la defensa de Gerona y Zaragoza en la guerra de la Independencia. Reducidos a un pequeño número se fortificaron en la iglesia del pueblo, y los facciosos que les sitiaban en número de 1.600 pusieron fuego a uno de los ángulos del bastimento; ya se hallaba una brecha practicable, y enviaron un parlamentario a los sitiados, imponiéndoles rendirse a discreción; pero el comandante se contentó con responder: Constitución o muerte es nuestra divisa! y pues ya no podemos defender la Constitución, elegimos la muerte. El ataque continuó con rigor y fue de los más sangrientos. Se batian cuerpo a cuerpo, cuando después de diez horas de estrago y carnicería, la colu[m]na del coronel Colubi decidió la lucha en favor de los sitiados, y aseguró a las armas nacionales uno de los triunfos más completos y más gloriosos que hasta ahora hayan obtenido"*⁸⁷.

Davant la progressiva importància dels aixecaments reialistes, el Cap polític de Girona recriminà al Comandant general de Catalunya, Ruiz de Porras, que no li enviés

⁸² EXPOSICIÓN..., fol.316. Les proclames que els reialistes publicaran a diferents indrets d'Espanya estaven totes tallades pel mateix patró: exaltació de les qualitats provincials, crida a la lluita en defensa del ei i la Religió, i desacreditació del sistema constitucional o d'alguna de les seves parts com a poc representatius dels espanyols, com mostren, per exemple la proclama de "La Junta interina de Gobierno de este Reyno de Navarra a sus amados habitantes", Ochagavía, 8 de setembre de 1822.

⁸³ CRESPI: Diario..., fol.55-56, referits als dies 19 i 24 de juny de 1822.

⁸⁴ Vegeu l'expedient personal de Marià Vilella (AGM-S, D1°S1°, lligall V-2611).

⁸⁵ Expedient personal de Benet Plandolit (AGM-S, D1°S1°, lligall P-2273). Vegeu també GELABERTÓ: Revolució liberal..., pàg.52-53.

⁸⁶ Diana constitucional, política y mercantil, núm.39, de 30 de juny de 1822, pàg.2. Tot i que en un primer moment es parlà de 200 reialistes morts, més tard es donà la xifra de 35 morts, 10 ferits i 33 presoners (múm.40, de 2 de juny, pàg.3).

més tropa per combatre les partides reialistes que hi havia a les terres de Girona: a Arbúcies hi havia una nombrosa partida que actuava a la Selva comandada per Mossèn Anton, Vilella i Ballester, a la Garrotxa i el Ripollès seguia la partida de Misses, i als voltants de Puigcerdà hi havia nombroses partides capitanejades per Plandolit, Bèssieres, Malavila i Valero⁸⁸. Porràs es mostrà partidari d'acabar primer amb els aixecaments a la Catalunya Central i Meridional, com veurem més endavant. El cert era que la situació a la província de Girona era força complicada pels liberals, com mostra el fet que els jutges de primera instància nomenats per Figueres i Olot demanessin de jurar els seus càrrecs a la capital de partit en lloc d'haver-se de desplaçar a Barcelona per fer-ho davant l'Audiència⁸⁹. Per intentar contrarestar el creixement de les tropes reialistes a la província de Girona, es formaren dues companyies d'exiliats italians, una d'un centenar d'homes a Girona comandada per Olini que actuà a les ordres de Llobera, i una altra de 200 homes a Mataró comandada per Pacchierotti a les ordres de Milans⁹⁰. Malgrat tot no pogueren evitar que el 2 de juny la partida de Mossèn Anton entrés a Santa Coloma de Farners, on *"libertó a algunos presos que había en la cárcel por opiniones políticas, y el juez de primera instancia fue asesinado por su gente"*⁹¹. A finals de maig el batlle de Ripoll comunicava que les partides reialistes que amb uns vuit-cents homes ocupaven Camprodon s'havien desplaçat cap a Pardinyes i Ribes de Fraser, amb la intenció d'abandonar la vall de Ribes i dirigir-se cap a la Cerdanya per fugir de la persecució de la columna de Llobera que s'havia iniciat a l'Empordà⁹².

Segons assenyala Jacinto Saiz en el seu estudi sobre el Trienni a Girona durant la primavera de 1822 les partides reialistes tombaven més o menys sense problemes pels pobles de la província, i que la zona del nord de la província de la Garrotxa al Ripollès fou reialista al llarg del Trienni, mentre els liberals restaren encerclats dins els perímetre que formaven Blanes (al sud), Figueres (al nord), la Garrotxa (a l'oest) i la costa a l'est, és a dir, el centre i l'Empordà serien les zones liberals⁹³.

⁸⁷ Reproduït a Diana constitucional, política y mercantil, núm.55, de 6 d'agost de 1822, pàg.2-3.

⁸⁸ Diario de Barcelona, núm.147, de 27 de febrer de 1822, pàg.1.394-1.395.

⁸⁹ DSC, 1822, t.III, pàg.1.987, sessió 145, extraordinària de la nit del 18 de juny.

⁹⁰ GALLI: Memorias..., pàg.37-41.

⁹¹ J.M.R.: Memorias..., I, pàg.108.

⁹² Oficis amb dates de 22 i 26 de maig de 1822 (AHCM, lligall 62).

⁹³ SAIZ: El Trienio..., pàg.45-47 i 122. Els reialistes atacaren la Bisbal, Girona, Santa Coloma de Farners, Besalú, Pont Major, Blanes i Bescano els mesos d'abril i maig de 1822. Segons BOSCH DORCA: La contrarrevolución..., pàg.49 i 66-67, els principals punts liberals i que oferiren més resistència als reialistes a la província de Girona foren: Figures, Maçanet de Cabrenys, la Bisbal, Lloret,

VII.1.3 Els aixecaments a la Catalunya Central

El mes de març de 1822 el sergent retirat Josep Montaner⁹⁴ i el tinent coronel Francesc Oriol (agregat a la plaça de Girona)⁹⁵, amb l'ajuda del frare Josep Solà, dirigiren un aixecament reialista al Berguedà que tingué el seu inici a Castellar de N'Hug⁹⁶. Montaner, que des de la primavera de 1821 estava a les ordres de Caralt, fou destinat més tard a ocupar el castell de Cardona el maig de 1822 sota el comandament de José Valero que el nomenà tinent coronel del batalló⁹⁷. El mes de juny Montaner passà a les ordres del coronel Josep Bossoms "Jep dels Estanys" que dirigí el bloqueig de Cardona fins el novembre de 1822 en que fou desallotjat per l'exèrcit liberal⁹⁸. A la partida de Bossoms s'hi anaren afegint d'altres més petites com la de 120 homes que havia aixecat a la Pobla de Lillet i als seus voltants Antoni Casals que en fou nomenat capità⁹⁹, i la que aixecà al corregiment de Cervera el pagès Climent Sobrevia, d'uns quaranta homes que ell mateix s'encarregà d'armar, i que incorporà a les files de Bossoms que el nomenà primer tinent i després capità¹⁰⁰.

A mitjan mes de maig, el diaca Benet Tristany, "mossèn Benet"¹⁰¹; aixecà una partida reclutada al Solsonès amb la col·laboració de Josep Marcet "bonic" de Mirambell.

Sant Feliu de Guíxols, Castelló d'Empúries, la Jonquera, Cadaqués, Blanes, Tossa de Mar, Calonge, Palafrugell i Torroella de Montgrí. Per altra banda assenyalava que la província restà dividida per un eix nord-sud que aniria de Santa Coloma de Farners a la Jonquera, restant la zona marítima (Girona, Figueres, la Bisbal i Palafrugell) al bàndol liberal i la zona de muntanya (Garrotxa, Ripollès i Cerdanya) al bàndol reialista

⁹⁴ Expedient Personal de Josep Montaner (AGM-S, lligall M-3.772). Vegeu nota biogràfica a l'Apèndix 1. Per aquests caps de partida vegeu GALLI: Memorias..., pàg.19-24, tot i que amb alguns errors com el de confondre el Miralles del Priorat amb el de la Segarra (pàg.20).

⁹⁵ Expedient Personal de Francesc Oriol (AGM-S, lligall O-990). Vegeu nota biogràfica.

⁹⁶ ACA-RA, Registre 1.420, fol.96 (15 d'abril de 1822), caixa 12, expedient 217.

⁹⁷ Vegeu J. BALLARÓ i J. SERRA: Historia de Cardona, Barcelona, pàg.197-210.

⁹⁸ Vegeu l'expedient personal de Josep Bossoms, "Jep dels Estanys" a l'AGM-S, D1^a-S^a, lligall 3.893. Algunes notes biogràfiques a TORRAS: La guerra..., pàg.38-39. Per Cardona durant el Trienni vegeu Antoni BACH: Història de Cardona. La vila a l'època ducal i moderna, Barcelona, 1992, pàg.145-165. També J.M.R.: Memorias..., I, pàg.125-133, pel setge de Cardona durant els mesos de maig i juny de 1822.

⁹⁹ Diario de Barcelona, de 31 de gener de 1826.

¹⁰⁰ En el seu expedient hi figura una certificació de Josep Bossoms amb data de 23 de juliol de 1823 en que s'assenyalava que "*se me presentó D. Clemente Sobrevias con quarenta y dos hombres armados el veinte y dos de mayo del año pasado, dándome la palabra de continuar la guerra hasta derramar la última gota de sangre, y tener nuestro Monarca en su Trono, y lo nombré teniente de la quarta compañía en donde continuó por algún tiempo exerciendo dicho empleo, y habiendo observado sus buenos servicios de Guerra, y desempeñado exactamente sus obligaciones, pasé a nombrarle Capitán de la sexta compañía*" (AGM-S, S1^aD1^a, lligall S-2.911 i nota biogràfica a l'Apèndix 1).

¹⁰¹ Sobre aquest personatge vegeu la nota biogràfica de l'Apèndix 1, i la del DHC, pàg.1.067. A més de Joan GARRABOU: Tristany, Barcelona, 1988 i César LÓPEZ HURTADO: Els Tristany d'Ardèvol, carlins irreductibles. Genealogia, Barcelona, 1993. Vegeu també SÁNCHEZ AGUSTÍ: Carlins..., pàg.194-198.

Aquesta partida actuà per les comarques de l'Anoia, el Bages i el Solsonès, ocupant Solsona i Calaf el mes de juny de 1822. Calaf es convertí per espai de dues setmanes en un centre de reclutament i de cobrament de contribucions dels reialistes¹⁰². A cavall de l'Anoia i la Segarra (la Segarra calafina), el rector de Montmaneu, mossèn Vicenç aixecà una important partida de mig miler d'homes que fou especialment activa el maig-juny de 1822.

Pel que fa al bàndol liberal, des de mitjan mes d'abril la columna del coronel Lorenzo Cerezo aquarterada a Manresa es dedicà a esbrinar si era veritat que "*en la montaña se fragua una conspiración contra el Sistema Constitucional*"¹⁰³. Un cop comprovat que la conspiració es preparava, Cerezo i Ramon Galí iniciaren la persecució de les partides reialistes pel Bages i el Berguedà, demanant la col·laboració dels batlles en la lluita contra els facciosos comandats per Misses i Montaner, "*en virtud de las amplias facultades con que se ha servido revestirme el Excmo. Sr. Gefe Superior político de esta provincia y responsable de mantener el orden público en esta montaña, y de perseguir hasta su exterminio a los que la alteren o conspiren de cualquier modo contra la Constitución que felizmente nos rige.*"¹⁰⁴

L'atorgament de poders especials als comandants militars, provocà força enrenous amb les autoritats civils, com mostren els casos de Manresa i Santpedor, els ajuntaments dels quals foren multats pel Cap polític amb 100 i 50 lliures respectivament, per no haver comunicat a les autoritats provincials els desordres que s'havien produït el dia 21 d'abril. A Manresa en aquesta data alguns veïns insultaren als Milicians voluntaris, i a Santpedor una partida reialista, amb la col·laboració de gent del poble, entrà al poble pretenent encendre la

¹⁰² La inseguretat de Calaf va fer que les classes més benestants abandonessin la població i s'instal·lessin a Igualada "*con ánimo de permanecer en ella hasta que esté tranquilizado el país*", tal i com van fer els Satorras, Torracasanas, Jovers i Montforts (carta d'Antoni Satorras a Ramon Requesens de Cervera amb data de 25 de maig de 1822, CA-50 bis, fol.184). En una carta a Pau Closa d'Isona deia que Igualada era un lloc segur pel fet que "*la marina tenen la epidèmia y en los pobles xichs las cuadrillas sueltas o reunidas que corren*" i en una altra dirigida a Lorenzo Garcias de Madrid deia que els reialistes voltaven Calaf "*a cuya población le tienen particular hipo por sus sentimientos constitucionales*" (cartes amb data de 25 de maig, fol.185.186).

¹⁰³ Ofici del Cap polític al batlle de Manresa demanant-li que posés la Milícia a les ordres de Cerezo, amb data de 20 d'abril de 1822 (AHCM, lligall 62). Cerezo era Coronel del Regiment de Múrcia, fou Comandant d'armes de Manresa l'any 1822.

¹⁰⁴ Ofici de Ramon Galí al batlles del Bages amb data de 21 d'abril de 1822 (AHCM, lligall 62). Per aquests primers aixecaments de la primavera de 1822 vegeu GALLI: *Memorias...*, pàg.24-28, tot i que cal assenyalar algunes incorreccions com la d'ajuntar en una mateix fet (incendi de Porrera) dues accions diferents (incendi de Porrera i assassinats de Vila-rodona), pàg.28, o la de donar el nom de Gava per Gayà de Reus (pàg.26).

guspira reialista al Bages, tot i que no aconseguiren el seu objectiu¹⁰⁵. Arran d'aquest fets foren empresonats catorze veïns de Santpedor, la majoria pagesos (75%) i la resta menestrals (25%)¹⁰⁶. Tot i així Manresa era observada amb lupa per les autoritats provincials que temien un aldarull reialista en qualsevol moment, sobretot durant el procés per l'intent de cop de mà del 4 de juliol de l'any anterior, per això no es gens estrany que el Cap polític es dirigís al batlle de Manresa demanant-li que prenguéss totes les mesures possibles per evitar que els reialistes aprofitessin la fira per provocar algun incident¹⁰⁷. El conflicte i les multes portaren cua, ja que l'ajuntament de Manresa, en definitiva era acusat de ser excessivament permissiu amb els reialistes, i aquest ajuntament decidí de netejar el seu honor mitjançant un suplement al Diario de Barcelona, reproduint la sessió de 24 d'abril del consistori¹⁰⁸, en la qual es reivindicava el paper constitucional de l'ajuntament, una part del qual era el mateix que havia estat felicitat per les autoritats per la desfeta de la conspiració reialista de 1821. L'ajuntament de Manresa justificava la seva actuació el dia 21 d'abril, assenyalant que la nit del 20 al 21 el regiment de Múrcia estacionat a la ciutat estigué en alarma perquè es temia un cop dels reialistes, però que finalment no va passar res, tot i que si que hi hagué incidents a Santpedor el dia 21. Finalitzava l'ajuntament assenyalant que *“sus individuos se hallan dispuestos a sacrificar su misma existencia en defensa de la ley fundamental de la Monarquía, antes que quedar empañados ellos y ciudad que representan con el borrón que se les imputa.”* La realitat era però, que a Manresa els reialistes continuaven fent propaganda, ara magnificant les accions de Misses, com assenyalava Cerezo:

*“algunos malvados enemigos de la tranquilidad pública por selo de las actuales circunstancias, se complacen en esparcer por esta Población noticias falsas dirigidas a seducir a los incautos, suponiendo que el facineroso Misas ha engrosado extraordinariamente la gavilla de facciosos que le sigue, y que con ella recorre libremente los pueblos más numerosos de la parte del Ampurdán, llegando al extremo de haberse dicho muy recientemente que se hallaba cerca de la ciudad de Vich.”*¹⁰⁹

¹⁰⁵ Ofici del Cap polític amb data de 26 d'abril de 1822 (reproduïdes al Diario de Barcelona, núm.124, de 4 d'abril de 1822, pàg.1.174-1.174). Després el Cap polític perdonà la multa a Manresa perquè havia pres mesures malgrat no avisar-lo. L'ajuntament de Manresa defensà la seva posició i la seva actuació la nit del 20 al 21 d'abril quan es produí un incident amb el regiment de Múrcia que hi havia a la ciutat, amb una nota del 24 d'abril de 1822 publicada al “Suplemento del Diario de Barcelona del jueves 9 de mayo de 1822”.

¹⁰⁶ Cartes del Cap polític amb dates de 3 i 8 de maig de 1822 (AHCM, lligall 62), i ofici del jutjat de primera instància de Manresa als ajuntaments caps de Partit, amb data de 18 de maig de 1822 (un exemplar a l'Arxiu Històric Municipal de la Seu d'Urgell, AHMSU, caixa 184). Vegeu el llistat a l'Annex VII.4. apartat A.

¹⁰⁷ Ofici del Cap polític amb data de 14 de maig de 1822 (AHCM, lligall 62).

¹⁰⁸ “Suplemento al Diario de Barcelona del jueves 9 de Mayo de 1822”

¹⁰⁹ Ofici de Lorenzo Cerezo al batlle de Manresa amb data de 28 d'abril de 1822 (AHCM, lligall 62).

Al voltant del Bruc, entre l'Anoia i el Bages, actuava des de començaments de maig una partida reialista engrossida als tocs de somatén que anava enderrocant plaques constitucionals dels pobles al seu pas, segons informava el secretari del Bruc al batlle de Manresa:

“Li participo com ahy dia 11 del corrent a cosa de las deu del mati ha comparegut en est Poble una Partida de gent armada, que serian cent cinquanta, a més, s’poderaren de las Camapanas y tocant a Somatent hanaren a la Plassa, que era ahont estava plantada la Làpida Constitucional, la arrencaren y neferan pedasos, y se desaparagueren. Lo sert es que no feren la menor cosa de mal a ningú ni abalot ningún; sent ayxís que en aquella ocasió no se enquantraba lo Alcalde en el Poble perquè [h]avia anat acompanyar un pres que pasava de Justicia en Justicia, y per no aver homas en el Poble, y anà lo matex Alcalde a companyarlo, perquè com aquest Poble no hi ha ningun ofici sinó sols lo pagès tothom hera a treballar a sas terras, y esta fou lo motiu que no se ’ls pugué fer ninguna resistència.

Inmediatament marcharan a Collbató y feren lo mateix; desaguida a Esparaguera, esto tot lo mateix dia, y també feren lo mateix; sen ayxís que quant vingueren en est Poble ya tenian de capolar la de Piarola.

Los Pobles y Vilas que se sab de sert que an derrotat las Làpidas Constitucionals son, en esta comarca, los següents: Ballbona, Cabrera, Sant Canti, Piera, Piarola, Bruch, Collbató, Esparaguera, Carma, Sant Juan de Conilles, Sant Pera de Riudevillas, Tarrasola, y Lavit, y se diu Olesa. També, però ara se sa que també es sert y tanib a Masquefa.

*Esto es fins al present lo que podem notificar a Vm. de sert, lo demés beurem lo que serà.”*¹¹⁰

Com podem comprovar per aquesta descripció, a cavall del Penedès i l'Anoia, també hi havia un veritable aixecament popular al voltant dels sometents de diversos pobles de les conques del Noia i del Riudebitlles¹¹¹, per exemple a la Llacuna, on encapçalà la revolta Josep Ferrer¹¹², o a Sant Sadurní d'Anoia on una partida encapçalada per Magí Rovira es dedicaven a enderrocar plaques de la Constitució d'aquesta zona, i que s'afegiren a les tropes de Romagosa per atacar Capellades, on morí l'11 de maig¹¹³.

A l'Anoia i el Penedès a començaments de maig havia esclatat també la revolta, segons els informes dels batlles del Bruc i d'Igualada: “*los Pueblos de Vallbona y de Piera de este Partido e inmediación se han sublevado este día y derribado las Lápidas al toque del Somatén y que otros varios pueblos de la Comarca van siguiendo su exemplo*”¹¹⁴. Per la

¹¹⁰ Informe amb data de 12 de maig de 1822 (AHCM, lligall 62).

¹¹¹ J.M.R.: *Memorias...*, I, pàg.34-35. Vegeu les interessants notícies que va publicant la Diana constitucional, política y mercantil, núm.20-26, del 17 al 31 de maig de 1822. També ARNABAT: Liberals..., pàg.155-158.

¹¹² Diario de Barcelona, de 12 de gener de 1826, concessió d'una pensió a la vídua per la seva mort el 15 de maig de 1822. Vegeu un ampli informe sobre l'activitat de les partides reialistes a l'Alt Penedès i l'Anoia mitjan mes de maig al Diario de Barcelona, núm.136, de 16 de maig de 1822, pàg.1.304-1.305.

¹¹³ Diario de Barcelona, de 15 de febrer de 1826 i J.M.R.: *Memorias...*, I, pàg.77-79.

¹¹⁴ Ofici del batlle d'Igualada al de Manresa amb data de 9 de maig de 1822 (AHCM, lligall 62). Per Santa Coloma de Queralt vegeu Salvador PALAU: “Espurnes de l'aixecament reialista (1822-1823) a Sta. Coloma de Queralt”, dins La Segarra, núm.71, pàg.16-17. Vegeu també Diana constitucional, política y mercantil, núm.20, de 17 de maig de 1822, pàg.2, i Diario de Barcelona, núm.127, de 7 de maig de 1822, pàg.1.204-1.205.

seva banda, el batlle de Capellades parlava dels sometents, referint-se a l'aixecament de l'Anoia el dia 9 de maig, quan uns 300 homes encapçalats per Francesc Ros, el "Noi de Piera"¹¹⁵, s'aixecaren al toc de sometent:

*"[en Vallbona] han tocado a somatén y han echado la lápida de la Constitución y han pasado [h]acia Piera siendo su número como unos cinquenta hombres y van a su punto de reunión, que según voces han de reunirse los de San Pedro y demás pueblos de alrededor de ésta. En Piera dicen que ya están en la plaza para echar la lápida de la Constitución. [...] Otros varios pueblos de la comarca van siguiendo su ejemplo al toque de somatén."*¹¹⁶

Els revoltats comptaren amb l'ineestimable ajuda dels trinitaris de Piera, segons les autoritats liberals:

*"Es bien notorio que la primera facción en este Partido fue fulminada y encendida en la villa de Piera [...]. Varios Padres de aquella comunidad, no contentos de fanatizar a aquellos sencillos moradores, se han extendido por los pueblos comarcanos con tan depravado designio, procurando sumirlos en los horrorosos estragos de la guerra civil. Así mismo hemos sabido, no sin dolor, que dichos PP. han intrigado para que les recayese, como ha recaído, el nombramiento de Alcalde, Regidores y Procurador Síndico en personas desafectas al sistema"*¹¹⁷.

De fet, Piera restà en mans dels reialistes que mataren el comandant de la Milícia Nacional Voluntària Local, Pau Isart i obligaren als liberals a fugir de la vila sota

¹¹⁵ Caporal d'esquadres que dirigí l'atac a Capellades junt a Romagosa. Aquest personatge que actuà a l'Anoia i al Vallès, va ser detingut i afusellat l'estiu de 1822 (AHMI, lligall 35, expedient 6). CRESPI: *Diario...*, fol.66 (1822), referint-se al dia 16 d'agost deixà anotat que: "A las seis de la mañana fue pasado por las armas, por los granaderos de Zaragoza Francisco Ros a "Noi de Piera", por [h]aber lebandado una partida a favor de los realistas". La dissolució dels mossos d'esquadra (26 de juny de 1821) va facilitar que alguns dels seus membres anessin a formar part de les partides, Núria SALES: *Història...*, pàg.153-155, assenyala que a partir de 1821, i sobretot de 1822 els enfrontaments entre mossos d'esquadra i autoritats municipals i milícia es reproduïen constantment (Martorell, l'Arboç, Moià): "L'esquadra de Torelló es passa sencera a una partida d'absolutistes facciosos. Les esquadres de Valls i de Riudoms, i la meitat dels mossos de les de Moià i Mora segueixen el seu exemple. Les esquadres de Talarn y Àger s'incorporen a les tropes absolutistes del baró d'Eroles", i els seus caps, pare i fill Veciana, foren detinguts i expulsats a Ceuta l'abril de 1822. Pels aixecaments reialistes d'aquesta comarca vegeu GUTIERREZ POCH: "El Trienni...", pàg.164-170; MARTINEZ: *Revolució...*, pàg.62-63 i ARNABAT: *Liberals...*, pàg.155-158. Sobre aquest aixecament la informació bàsica es localitza a l'AHMI, lligall 35, expedient 6 i lligall 36, expedients 6-9 i al *Diario de Barcelona*, núm.131 d'11 de maig de 1822. Vegeu, també, GALLI: *Memorias...*, pàg.24-28 i J.M.R.: *Memorias...*, I, pàg.34-35 i 51.

¹¹⁶ Informe del batlle de Capellades al d'Igualada el 9 de maig de 1822, demanant ajuda i reforços (AHMI-AM, lligall 36, expedient 8). L'aixecament començà a Vallbona i Piera, però per tots els pobles on passà s'hi afegiren voluntaris: Sant Quintí de Mediona, Sant Pere de Riudebitlles, Olesa i Esparreguera (AMHI, lligalls 35, exp.6 i 36, exp.8). Un cop a Piera, segons informa el seu batlle: "a las dos y media de la tarde del día de hoy en ocasión que yo me hallaba ausente han comparecido en esta villa una partida de paisanos desconocidos los cuales alborotados y armados se han metido dentro de mi casa al efecto de apoderarse de las armas que tenía para las rondas de la noche al efecto de la tranquilidad pública, logrado este intento inmediatamente una porción de aquellos se han apoderado del campanario y a la fuerza desde luego se han puesto a tocar a somatén, seguidamente se han dirigido a la plaza de la Constitución y han arrancado la lápida, monumento glorioso que felizmente nos rije, haciendo de ella más de; cien pedazos en medio de la plaza" (*Diario de Barcelona*, núm.131, d'11 de maig de 1822, pàg.1.244).

amenança de mort.

Immediatament Ramon Galí envià cent cinquanta homes (cent del Regiment de Múrcia i cinquanta de la MNV de Manresa) comandats per Marià Aguirre Tinent coronel del regiment de Múrcia per tal de dirigir-se a l'Anoia a protegir les viles d'Igualada i Capellades que havien quedat pràcticament sense força armada, i feu una crida a les autoritats locals perquè col·laboressin ja que *“si los Ayuntamientos cumplen de buena fe y con toda exactitud los deberes de su instituto obrando constitucionalmente, podrá ecomisarse mucha sangre de la que a toda costa pretenden derramar los enemigos públicos y ocultos del sabio sistema que nos rige”*¹¹⁸.

Tal i com temien els constitucionals, els reialistes aixecats amb el sometent de Vallbona i Piera intentaren un atac sobre Capellades el dia 11 de maig, aconseguint d'entrar fins la seva plaça, però foren finalment refusats per la Milícia que restava a la vila¹¹⁹. Un cop refusats els facciosos es dedicaren a *“quemar las Fábricas de papel que se hallan alrededor de aquella Villa, al toque del somatén de aquellos perdidos pueblos”*, motiu pel qual l'ajuntament d'Igualada demanava ajuda urgent al de Manresa, ja que els facciosos s'havien capficat en Capellades¹²⁰. La defensa de Capellades va ser exaltada pels periòdics liberals que la posaven com exemple del que calia fer davant els atacs dels facciosos: *“Aquellos habitantes encerrados en sus casas no han querido capitular con los facciosos que intentaban apoderarse de la villa; encerrados en sus casas siempre los han recibido a balazos. Las mugeres entran á la par en este interesante servicio auxiliando a sus maridos”*¹²¹. L'arribada primer dels cent cinquanta homes de Marià Aguirre (11 de maig) i posteriorment (13 de maig) dels dos-cents comandats per Galí (tropa del Regiment de Múrcia i MNV de Manresa i Sallent) dissipà l'amenança reialista sobre Capellades i Igualada envoltades fins llavors per uns sis-cents facciosos que en la seva fugida cremaren cinc cases

¹¹⁷ Informe del batlle d'Igualada al Cap Polític, amb data de 23 de desembre de 1822 a l'AHMI, Lligall 35, expedient 6. Vegeu, també, BARRAQUER: *Los religiosos...*, vol.1, pàg.832

¹¹⁸ Ofici de Lorenzo Cerezo amb data de 10 de maig de 1822 (AHCM, lligall 62).

¹¹⁹ Vegeu BUSQUETS: *Història...*, pàg.135-140, i GUTIÉRREZ POCH: “El Trienni...”, pàg.163-166. Vegeu també *Diana constitucional, política y mercantil*, núm.20 de 17 de maig de 1822, pàg.1.

¹²⁰ Ofici del batlle d'Igualada a Lorenzo Cerezo amb data d'11 de maig de 1822 (AHCM, lligall 62).

¹²¹ *Diana constitucional, política y mercantil*, núm.21, de 19 de maig de 1822, pàg.1. En el núm.23, de 24 de maig, pàg.1, s'hi afegia: *“cada uno de este pueblo es un castillo, y cada habitante una muralla inespugnable para defender el glorioso sistema que nos rige. Todos hemos jurado constitución o muerte y sostendremos este juramento mientras haya un habitante”*. Vegeu també *Diario de Barcelona*, núm.134 i 135, de 14 i 15 de maig de 1822, pàg.1.271-1.272 i 1.283-1.286.

de Vallbona¹²². L'ajuntament d'Igualada patia una sensació de bloqueig ja que tot el seu voltant estava ple de partides reialistes: la del "noi de Piera" a Piera, Olesa i Monistrol (amb uns tres-cents homes en els moments més àlgids); la d'en Romagosa al Penedès i la d'en Benet Tristany per la banda de Calaf¹²³.

Al mateix temps, a mitjan mes de maig, apareixia una nova partida al Bages, la que encapçalava Mansuet Boxo que voltava per Castellgalí i Castellvell i el Vilar¹²⁴. Per fer front a les cada cop més nombroses partides reialistes que voltaven pel Bages, diversos ajuntaments com els de l'Estany i Moià demanaren a l'ajuntament de Manresa municions per a les seves Milícies¹²⁵. El 24 de maig es reuniren al Vilar la columna del regiment d'Aragó comandada pel Coronel San Miguel, la del Coronel Josep Taberner i la de Lorenzo Cerezo, després de mantenir contínues topades amb la partida reialista que els hi havien provocat "*bastantes muertos y heridos*" segons escriu San Miguel. Per la seva banda Galí es queixava que el batlle de Manresa havia fet un pregó per a recollir aliments per les tropes del Vilar, ja que pensava que això més que beneficiar podia alarmar a la població:

*"Me persuado que el buen celo hizo dictar a ese Ayuntamiento Constitucional el pregón de que se hace Mérito en su oficio; pero las delicadas y criticas circunstancias en que nos hallamos, no porque peligre jamás la Causa de la libertad, sino por conservar al orden a los Pueblos en vista del mal ejemplo de tanto levantamiento y facción; obligan a que se consulten y midan sobremanera las disposiciones que dictadas con el mejor fin pueden producir un mal resultado."*¹²⁶

La persecució finalitzà amb la desfeta de l'esmentada partida, l'incendi de la casa del ferrer i la mort dels seus caps (tres ferrers, tres pagesos del Vilar, tres pagesos d'Esparreguera, i dos pagesos de Manresa) condemnats a pena de mort "*ipso facto*", excepte dos menors de setze anys que foren fets presoners. L'operació militar era contemplada per Santos San Miguel com una operació quirúrgica de primera importància per acabar amb l'aixecament reialista dels volts de Montserrat, ja que sense eliminar els seus caps:

¹²² Ofici de Lorenzo Cerezo al batlle de Manresa amb data de 13 de maig de 1822 (AHCM, lligall 62).

¹²³ AHMI, lligall 35, expedient 27. Més informació al Diario de Barcelona, núm.142, 143, 144 i 146 de 22, 23, 24 i 26 de maig de 1822. Vegeu també ARNABAT: Liberals..., pàg.160-163.

¹²⁴ Ofici del Cap polític a l'ajuntament de Manresa demanant-li que "*acuerden las providencias convenientes para destruir esa gavilla de malvados*", amb data de 19 de maig de 1822 (AHCM, lligall 62). Vegeu J.M.R.: Memorias..., I, pàg.78-79, que assenyala que "*el pueblo fue saqueado y entregado a las llamas*", cosa de la qual no en tenim cap més constància..

¹²⁵ Oficis amb dates de 19 i 23 de maig de 1822 (AHCM, lligall 62).

¹²⁶ Oficis de San Miguel i Galí al batlle de Manresa amb dates 24 de maig de 1822 (AHCM, lligall 62). Vegeu també el Diario de Barcelona, núm.147, de 27 de febrer de 1822, pàg.1.395-1.396.

“Jamás se cortaría el mal, pues que ellos solos tenían amedrentados a todos los habitantes, y casi a la fuerza les obligaban a tomar parte en sus infames proyectos. [...] Que titulados defensores de la fe, solo son unos salteadores de caminos seducidos por los pérfidos Ministros del Altar que bajo el pretexto de defender aquella, defienden solo sus intereses, envolviendo para conseguirlo, en ruina y sangre una patria que no conocen, y a la que no deben pertenecer. [...] El citado escarmiento aunque sensible producirá la quietud de todo el país, pues estoy seguro que sus compañeros, cansados unos, y atemorizados otros, se retirarán tranquilos a sus hogares por no sufrir igual suerte.”¹²⁷

L'aparició de partides reialistes al Bages, tant pel nord com pel sud, obligà l'ajuntament de Manresa a prendre, i a fer prendre precaucions als pobles de la comarca, especialment referides a la necessitat d'enfrontar-se a les partides i no deixar-les tocar a sometent:

“El sagrado dever en que halla de repeler la fuerza indicada con todos los medios imaginables, estando apoderado de las llaves del campanario para que no se toque a someten; y que en caso de poder resistir el número de gente que ostigasen al país se reúna la fuerza de milicianos y demás armada al pueblo inmediato a esta caveza de Partido donde deberán dirigirse a su último apuro para en unión con los militares y milicianos se destruyan tales acesinos.”¹²⁸

La preocupació de Manresa provenia del fet que els reialistes que dominaven el Solsonès i el Berguedà, capitanejats per Jep dels Estanys i fra Josep Solà, pretenien avançar cap el Bages. De fet ho feren fins a Balsareny, aixecant el sometent per atacar Sallent, Manresa i Cardona els punts forts dels constitucionalistes a la Catalunya Central. L'ajuntament de Manresa tenia notícies positives que tant a la ciutat com als pobles de la comarca els reialistes tenien un bon nombre d'homes alistats (es parlava d'uns 1.200) als quals se'ls digué que si no sortien la data establerta els hi cremarien les cases, i a més la Milícia reglamentària de la ciutat es negava a agafar les armes contra els reialistes. De fet, els reialistes no aconseguiren plenament els seus objectius, però aconseguiren aixecar uns 300 homes i ocupar Avinyó, Artés, Cornet i Sant Feliu, retirant-se després cap el Lluçanès i el Moianès¹²⁹.

L'ajuntament de Manresa aprofità l'ocasió per publicar un indult “*en idioma catalán*” per tal de fer-lo més entenedor, per la qual cosa va rebre la felicitació del Cap

¹²⁷ Carta a Joaquin Ruiz de Porras, a Cervera, el 29 de maig de 1822 (AHN, Zona. Secció, 4ª divisió, document 6). Vegeu també les cartes de Lorenzo Cerezo i Josep Taverner a Santos San Miguel, amb data de 23 de maig de 1822 (AHM, Zona. Secció, 4ª divisió, documents 1-6). Vegeu el llistat de morts i empresonats a l'Annex VII.4 apartat B.

¹²⁸ Ofici del batlle de Manresa, Francesc Bohigas, als batlles del Partit amb data de 18 de maig de 1822 (AHCM, lligall 62).

¹²⁹ Diario de Barcelona, núm.152, de 31 de maig de 1822, pàg.1.440-1.441. El dia 28 de maig entrava una partida d'un centenar d'homes encapçalada pels rectors Pallarés i Tolosa i el pagès Boscallà a Prats de Lluçanès (Diario de Barcelona, núm.154, de 2 de juny de 1822, pàg.1.466).

polític¹³⁰, i a finals de maig els coronels Cerezo i Galí publicaven un ban “*para aterrar a los malvados, y contener los progresos de la conspiración*”¹³¹, que també rebé la felicitació del Cap polític que manà que es publicués a tots els pobles del Partit¹³²:

*“Ciudadanos: El interés es común; no se trata solo de defender la libertad civil que debe ser el primer objeto de todo buen Ciudadano, y que está muy lejos de peligrar; sino también de conservar vuestras vidas, vuestros bienes, vuestras casas, contra la sed de sangre y de robo que alimentan los facciosos y sus adictos. [...] Velad pues, Ciudadanos todos. Uníos al sin número de los buenos que no descansan. Sedáis centinelas de vosotros mismos; indagad y corred a dar parte a las Autoridades de cualquier maquinación para que estas puedan libraros de los desastres y horrores que os amenazan.”*¹³³

Però el cert era que cada cop més indultats de l’any 1821 fugien de Manresa per enrolar-se a les partides i s’hagué de suspendre el judici públic contra els encausats pels fets de juliol de 1821 per perillar l’ordre públic. El Cap polític es dirigí a l’ajuntament de Manresa, recriminant-li que “*que en todas las poblaciones a quienes ha cabido la suerte de tener a su frente un Ayuntamiento verdaderamente Constitucional, no se han fomentado conspiraciones contra el Sistema, ni han podido progresar en ellas las maquinaciones de los malvados.*”¹³⁴

Mentre, al Vallès, i davant el poc èxit de les crides reialistes a les grans ciutats i viles, els reialistes amenaçaren constantment d’entrar a les ciutats i saquejar-les. És en aquest context que cal situar el ban del batlle de Terrassa, Antoni Rodó:

“Llenos de despecho y furor los implacables enemigos de nuestro sistema al ver que son vanos e impotentes todos cuantos esfuerzos hacen para alterar la pública tranquilidad en esta cabeza de partido y demás poblaciones numerosas que han manifestado su grande adhesión a las nuevas instituciones, desahogan su cólera echando bravatas y amenazas de venir a destruir el pueblo de donde sacan su sustento y el de sus familias un sin número de individuos laboriosos que sin estos adminículos se verían al día siguiente reducidos a la mendicidad”,¹³⁵

A continuació el batlle donava un seguit d’ordres per preveure i refusar qualsevol atac reialista: que cada veí preparés la defensa de la seva casa armant-se i preparant totxos i altres objectes per tirar en cas d’invasió, que qualsevol que tingués contactes i que mostres simpatia pels reialistes seria acusat de facció.

¹³⁰ Ofici del Cap polític al batlle de Manresa amb data de 19 de maig de 1822 (AHCM, lligall 62).

¹³¹ Amb data de 27 de maig de 1822, reproduït al Diario de Barcelona, núm.152, de 31 de maig de 1822, pàg.1.441.

¹³² Ofici del Cap polític amb data de 31 de maig de 1822, dient que “*apruebo la disposición de VV. De mandar publicar el Bando que lo fue en Cervera para aterrar a los malvados, y contener los progresos de la conspiración*” (AHCM, lligall 62).

¹³³ Ofici de Cerezo i Galí als batlles dels pobles del Partit de Manresa, amb data de 31 de maig de 1822 (AHCM, lligall 62).

¹³⁴ Ofici del Cap polític amb data d’11 de maig de 1822 (AHCM, lligall 62).

¹³⁵ Ban amb data de 22 de maig de 1822, reproduït al Semi-Semanario Ilerdense, núm.7, de 29 de maig de 1822, pàg.3-5.

El màxim responsable de la persecució dels reialistes al Vallès era el brigadier Manso que adreçà una proclama als habitants de la comarca en la qual després de manifestar la seva alegria perquè cap d'ells havia donat suport al facciosos, deia que aquests “*son tan capaces de arruinar este país digno de mejor suerte, como impotente para derribar el sistema que con el tiempo hará nuestra completa felicidad*”, i demanava la col·laboració de tothom contra les partides: “*si todos no contribuimos a su pronto esterminio, causarán la desolación del país con todos los horrores de la guerra civil a la que no hay mal que no acompañe*”¹³⁶. Per la seva banda l'ajuntament de Mataró, celebrava que el general Milans, “*el Cid de Cataluña*” encapçalés les columnes que havien de perseguir els facciosos que voltaven pel Vallès, el Maresme i la Selva, i convidava tots els pobles del partit a col·laborar-hi a començaments de juny¹³⁷. L'ajuntament de Mataró fortificà la ciutat atemorida per la presència de Misses i la seva partida que s'havien desplaçat cap a la Selva i el Maresme amb la pretensió d'atacar els pobles de la Marina. Així el dia 4 de juny entraven a Pineda i Malgrat i robaven les cases del Secretari de l'ajuntament, del cirurgià, d'un botiguer de teixits i del col·lector del cadastre, i prenién les armes dels milicians¹³⁸.

A començaments de juny les partides reialistes continuaven actuant a la zona de contacte entre el Bages, el Berguedà i l'Osona. L'1 de juny la partida d'un centenar d'homes de Marià Vilella entrava a Sant Boi de Lluçanès i demanava racions d'etapa o diners equivalents, espartenyas, requisaren les armes dels milicians, exigiren una contribució de dues unces d'or al metge del poble, i feren un pregó per enrolar gent a la partida a la qual només s'hi afegiren dos veïns¹³⁹. El 13 de juny una partida de 250 facciosos després de ser derrotats a Olost per Milans¹⁴⁰, entraven a Prats del Lluçanès i trencaven la placa de la Constitució, saquejaven les cases dels milicians, i s'emportaven tres veïns per exigir un rescat a canvi de la seva llibertat (50 unces)¹⁴¹; una altra partida voltava a cavall del Bages, l'Osona i el Vallès (Centelles, Hostalets i Aiguafreda) amb uns quatre-cents homes: “*han robado como cuatro o cinco casas de constitucionales y*

¹³⁶ “El Brigadier D. Josef Manso, a los pueblos del partido de Granollers”, Granollers, 31 de maig de 1822 (reproduïda al Diario de Barcelona, núm.157, de 5 de juny de 1822, pàg.1.492-93).

¹³⁷ “A los pueblos de este partido”, Mataró, 4 de juny de 1822 (Diario de Barcelona, núm.158, de 6 de juny de 1822, pàg.1.502-1.504).

¹³⁸ Diario de Barcelona, núm.159, de 7 de juny de 1822, pàg.1.510

¹³⁹ Diario de Barcelona, núm.157, de 5 de juny de 1822, pàg.1.492

¹⁴⁰ GALLI: Memorias..., pàg.42.

¹⁴¹ BORRALLERAS: Recull..., pàg.211.

han roto la lápida”, a més d’apoderar-se de dos cavalls, cent fusells i tres càrregues de municions¹⁴².

A mitjan mes de juny, des de Calaf s’informava que hi havia tranquil·litat, malgrat “*estar rodeados de Pueblos contagiados de la fiebre del infame e indi[g]no Trapense.*”¹⁴³ Una tranquil·litat que no s’adeia amb el fet que l’endemà, dia 16, entrés a Calaf la partida de Joan Romagosa integrada per un miler d’homes i que “*derribaron e hicieron pedazos de la lápida, desarmaron a los soldados del resguardo obligando al cabo a entregarles 1.000 duros que conducía a Tarragona, y en seguida después de haber reconvenido a los vecinos por mucha adhesión al sistema, les exigieron mil raciones, imponiéndoles a más una contribución de 250 duros con la terrible amenaza de pasar a saquear todas las casas de voluntarios sino se les entregaba dentro de una hora*”, per sortir a la tarda cap a Castellfollit¹⁴⁴, i des d’allà a Torà el dia 17¹⁴⁵. Al voltant de Calaf, en la zona anomenada la Segarra Calafina, hi actuà una important partida encapçalada per Jaume Dalmases de Sant Mari Sesgueioles, un petit propietari que reclutà homes d’Argençola, Montmaneu, Sant Martí Sesgueioles, Prats de Rei, Copons, Jorba i Pujalt, aconseguint que un centenar el seguissin de forma permanent¹⁴⁶. Al mateix temps arribaven a Manresa notícies que s’havia aixecat una partida d’una trentena d’homes a Guardiola de Berguedà.

A mitjan mes de maig el caporal dels mossos d’esquadra a Solsona, Marià Navarro, passà a comandar els sometents reialistes del Solsonès que agruparen fins uns quatre mil homes, amb els quals ocupà Solsona el dia 19 de maig després de tres dies de setge, i posteriorment entrà a Berga el dia 23¹⁴⁷, foragitant els 400 homes de tropa i Milícia que hi havia estacionats. Segons el batlle reialista de Berga:

“Mientras permaneció en la misma obró con mucha madurez y orden creando una Junta de la que él era presidente, y eligiendo esta su correspondiente Tesorero con todas las formalidades necesarias. Que sacó de estas Reales Cárcelas a todos los presos que se hallaban en ellas por

¹⁴² Oficis al batlle de Manresa amb dates de 28, 29, 30 i 31 de maig de 1822 (AHCM, lligall 62).

¹⁴³ Ofici al batlle de Manresa amb data de 15 de maig de 1822 (AHCM, lligall 62).

¹⁴⁴ Diana constitucional, política y mercantil, núm.23, de 24 de maig de 1822, pàg.2, i Diario de Barcelona, núm.141, de 21 de maig de 1822, pàg.1.344. Sobre el paper de Castellfollit a la guerra reialista vegeu GUTIÉRREZ POCH: “El Trienni...”, pàg.166-168 i COBERÓ: Les guerres..., pàg.23-38.

¹⁴⁵ Oficis del batlle de Calaf amb dates de 16 i 17 de maig de 1822 (AHCM, lligall 62). Vegeu J.M.R.: Memorias..., I, pàg.87-88. Per Torà vegeu COBERÓ: Les guerres..., pàg.14-38 pel Trienni i els aixecaments reialistes.

¹⁴⁶ Segons les dades de la Diputació Dalmases tenia en propietat una casa, una vinya i un hort i un teler de llana (ADB. Lligall 39, expedient 2).

¹⁴⁷ Junt a Jep dels Estanys i el vicari de Sant Llorenç de Morunys, Ramon Traver, que havia vençut una columna del regiment de la Cerdanya encapçalada per Josep Comprubí. Vegeu SEGRET: Aportacions..., pàg.158. Vegeu també Diana constitucional, política y mercantil, núm.26, de 31 de maig de 1822, pàg.2. Vegeu LLORENS: Solsona..., pàg.79-91.

Conspiración contra el abolido sistema Constitucional, dejando a los demás que estaban por otros delitos.”¹⁴⁸

El governador de Berga, el tinent coronel Josep Pérez Gisbert, abandonà la vila, junt a l'ajuntament i Milícia i tropa “*dejándola a la discreción de una multitud de facciosos seducidos y conducidos a pelear contra las armas nacionales por indignos ministros del altar*”, dirigint-se primer a Ripoll i després a Vic, i manifestant que: “*en la mayor parte de los pueblos de todo el partido de Berga se toca a somatén luego que avistan las tropas nacionales y la mayor parte de curas y ayuntamientos son los agentes de los facciosos*”¹⁴⁹. El cert era que al Solsonès “*Oíase por doquier la campana del somatén*” i “*en cuyo distrito pululaban mil hordas rebeldes*” capitanejades, segons els liberals, per rectors dels pobles¹⁵⁰.

L'aixecament reialista del Solsonès comptà amb l'inestimable col·laboració de bona part dels rectors de la diòcesi, que en alguns casos encapçalaren ells mateixos els aixecaments als seus pobles com els de Solsona, Navès, Lluelles i Sant Llorenç de Morunys. El 18 de maig es revoltà la vila de Sant Llorenç de Morunys enderrocant la placa de la Constitució al crit de “*Visca el rei i visca la religió*” encapçalats pel rector que portava un Sant Crist a la mà i amb el vist-i-plau del consistori que sempre es negà a jurar la Constitució¹⁵¹, i el dia 20 (festa de l'Ascensió) s'aixecaren la resta de pobles esmentats encapçalats pels seus rectors:

“En San Lorenzo de Morunys el vecindario se reunió en la casa de la villa, tocaron a somatén y después de un escorto del cura párroco y de dos clérigos marcharon contra la constitución y a conquistar nada menos que Solsona, Berga, Cardona y otros pueblos. Después se reunieron con otro trozo mandado por don Mariano Navarro, cabo de ronda de los mozos de Solsona y el cura de Navés”¹⁵².

Un altre testimoni coincideix plenament amb aquestes dades referint-se a l'ocupació de

¹⁴⁸ Certificat amb data de 3 de desembre de 1824, signat pel batlle de Berga (Expedient personal de Marià Navarro a l'AHM-S, S1ªD1ª, lligall N-134). També en l'expedient de Climent Sobrevia l'ajuntament de Berga assenyala en una carta de 21 de desembre de 1823 que aquest oficial reialista quan entrà a la ciutat es comportà molt correctament “*sin haber permitido que ninguno de estos ni otros atropellasen ni insultasen a Persona alguna, ni menos saqueado las casas*” (AGM-S, S1ªD1ª, lligall S-2.911).

¹⁴⁹ Ofici del tinent coronel Josep Pérez Gisbert al Cap polític de Barcelona, amb data de 25 de maig de 1822 (Reproduït al Diario de Barcelona, núm.148, de 28 de maig de 1822, pàg.1.414. També a SEGRET: Aportacions..., pàg.158).

¹⁵⁰ GALLI: Memorias..., pàg.31.

¹⁵¹ Diario de Barcelona, núm.140, de 20 de maig de 1822, pàg.1.336-1.337. Vegeu també SEGRET: Aportacions..., pàg.153-186, J.M.R.: Memorias..., pàg.88-92, i POL DE QUIMBERT: Testimonio....

Solsona el dia 20 de maig: *“los somatenes que para dicha operaci3n se levantaron, son los de todos los pueblos de 4 a 6 leguas en contorno a Solsona, habiendo empezado respectivamente cada uno de ellos por derribar y hacer pedazos de la l3pida, y marchando al toque de somat3n con pena de la vida que se impuso a aquellos malvados a los que no se presentasen voluntariamente, sin dejar m3s que un hombre en cada casa”*¹⁵³. Dades que ens confirmen que es tractava d’un aixecament perfectament organitzat, al voltant del clergat segons sembla. Les notícies d’un aixecament massiu a zona del Solson3s i del Bergued3 s3n constants, així Joaquin Ruiz de Porras manifestava a finals de maig que *“seg3n aviso del Comandante de armas de Berga, se tuvo que abandonar aquella villa, dirigi3ndose 3l con las dem3s autoridades locales a Vich”*, i afegia que Sant Llorenç de Morunys s’havia convertit en el quarter general dels reialistes del Bergued3 i el Solson3s: *“ecsigen contribuciones enormes, prenden a los liberales y se los llevan a S. Lorenzo de Piteus en cuyo lugar est3 el foco negro de donde salen los vapores malignos del servilismo que infestan aquellas mont3as.”*¹⁵⁴

Els reialistes, en canvi, fracassaren en l’intent de ocupar el castell de Cardona, i davant l’arribada de les forces comandades per Torrijos, Navarro hagu3 de retirar-se cap a Lladurs i Oden. El mes de juny es mantingu3 pel Solson3s on trobaren refugi les partides de Miralles i el Trapense, abans d’iniciar el setge a la Seu. Segons el deg3 del capítol de Solsona, Mari3 Navarro aconseguí: *“la abolici3n del sistema en toda esta Mont3a y Comarca, al destrucci3n de las piedras y m3ccimas Constitucionales en los pueblos, y la restituci3n del Gobierno Paternal del Rey Nuestro Se3or, por haber sido el primero que al frente de otros cuatro mil hombres levant3 la voz y el brazo en dicho país a favor del Rey y contra la Constituci3n.”*¹⁵⁵ A finals de juny pass3 a França per Ax on convers3 amb Jos3 Valero que a començament de juliol l’envi3 a la Seu, on fou nomenat Governador dels forts a començaments d’agost.

Al llarg del mes de juny els reialistes intentaren concentrar forces al Solson3s amb la intenci3 assaltar definitivament la fortalesa de Cardona. El centre del reialisme estava a

¹⁵² Diana constitucional, pol3tica y mercantil, núm.23, de 24 de maig de 1822, p3g.2, i Diario de Barcelona, núm.139, de 19 de maig de 1822, p3g.1.322. Vegeu tamb3 LLORENS: Solsona..., p3g.65-109.

¹⁵³ Diario de Barcelona, núm.146, de 26 de maig de 1822, p3g.1.387.

¹⁵⁴ Carta de Joaquin Ruiz Porras al Secretari d’Estat i Guerra, datada a Santa Coloma de Queralt el dia 31 de maig de 1822 (AHM, S2^a D4^a, “GFVII”).

¹⁵⁵ Certificat amb data de 2 de desembre de 1824, signat pel deg3 del capítol de Solsona (Expedient personal de Mari3 Navarro a l’AHM-S, S1^aD1^a, lligall N-134).

Sant Llorenç de Morunys, “*que parece ser el punto céntrico donde se reúnen todas la gavillas facciosas de aquel territorio*”, i al seu capdavant hi havia Bossoms que manà de tocar a sometent al Solsonès i al Berguedà¹⁵⁶. El 7 de juny entraren de nou els reialistes a Berga capitanejats per Ramon Traver rector de Sant Llorenç de Morunys, saquejaren la casa de l’administrador de correus “*mientras gritaban ¡viva la Religión, y Fernando, hallaron un busto de nuestro Rey constitucional y lo degollaron*”¹⁵⁷. A mitjan mes de juny s’informava des de Berga que:

*“Aquella horda de S. Lorenzo de Piteus se ha reforzado considerablemente, y se va acercando en términos que solo dista dos hiras y media. [...] En el camino fuerzan a todos cuantos hallan a tomar las armas, y nos tememos que este grupo unido con la bandada de mosen Anton, que según dicen está en Prats de Lluçanès, vendrán a ponernos sitio otra vez. [...] Este pueblo es tan servil que ya no quiso jurar la Constitución sino por mofa y el párroco no ha dejado de predicar contra ella”*¹⁵⁸.

Des de Solsona s’informava que “*esta desgraciada ciudad se puede decir que está en clase de sitiada porque no se puede ir un cuarto de hora lejos de ella sin riesgo de muerte*”, i afegia que “*los pueblos de aquel partido parece están en malísima disposición, sus ayuntamientos desobedecen las órdenes de la autoridad legal so pretexto del terror que en ellos han infundido los facciosos*”¹⁵⁹. Tot plegat obligà al coronel Manuel Fernández comandant de Solsona, de dictar un ban amb mesures de seguretat per evitar l’ocupació de nou de Solsona per part dels reialistes. Cal recordar que Bossoms s’estava a Sant Llorenç de Morunys, Mossèn Anton junt a Francesc Orriols “teixidor” al Berguedà.

Un dels punts estratègics més importants des de l’inici de la guerra fou Cardona, per aquest motiu els comandaments militars catalans intentaren assegurar-se aquest plaça amb el mateix interès que intentaven ocupar-la els reialistes. La petita guarnició del castell (33 homes comandats pel coronel Ramon Gayan) patí un setge ferotge per part de més de 2.000 reialistes entre els dies 21 i 24 de maig, motiu pel qual el destacament “*ni aún lugar a sentarse, pues aun el rancho lo han comido sobre las baterías haciendo fuego*”¹⁶⁰. Es evident que els reialistes comptaven amb la col·laboració de gent del poble

¹⁵⁶ Diana constitucional, política y mercantil, núm.33, de 16 de juny de 1822, pàg.1. També a la Selva i el Vallès els reialistes mobilitzaren el sometent (GELABERTÓ: Revolució liberal..., pàg.48-60).

¹⁵⁷ Diario de Barcelona, núm.164, de 12 de juny de 1822, pàg.1.560.

¹⁵⁸ Diana constitucional, política y mercantil, núm.34, de 18 de juny de 1822, pàg.2. Vegeu també el núm.35 de 21 de juny, pàg.4: “*La facción dels Piteus va engordándose diariamente*”

¹⁵⁹ Carta particular amb data de 7 de juny, reproduïda al Diario de Barcelona, núm.165, de 13 de maig de 1822, pàg.1.567.

¹⁶⁰ Carta del coronel Ramon Gayan al comandant general del setè districte militar, datada a Cardona el 23 de maig de 1822 (AHM, S2ª D4ª, “GFVII”).

de Cardona, entre ells els de la Milícia reglamentària, doncs els facilitaren l'entrada, cosa que impedí que la guarnició pogués utilitzar l'artilleria: *“unidos estos facciosos con mucha parte de la llamada milicia de la ley de esta villa, llevando consigo y a la cabeza de ellos hacendados de las inmediaciones de esta y clérigos.”*

Per tot plegat sortí de Barcelona el dia 22 de maig una columna de 500 soldats comandada per José Mª Carrillo de Albornoz que travessà l'Anoia fins arribar a Torà on va fer nit abans de continuar cap a Cardona. El cap d'aquesta columna manifestava que en tot el recorregut des de Torà a Cardona (és a dir, el Solsonès) havien estat atacats per un gran nombre de reialistes, cosa que el portava a afirmar que:

*“No se trata ya de una facción, sino de pueblos levantados en masa sin perdonar casa grande ni pequeña, altura, bosque, apericuetto de donde no se nos hubiera hecho fuego, y fuego obstinado, con criterio aunque sin dirección, [...] según me ha asegurado el Gobernador y varias personas de esta ciudad [Cardona], no bajaban de 3.000 hombres los que estaban en ella y circunvalaban el castillo; así como serían de tres a cuatro millas que me atacaron durante la marcha.”*¹⁶¹

El dia 24 de maig entraven les tropes de reforç al castell de Cardona que havia aguantat un insistent setge dels reialistes, tot i que el nombre de 3.000 reialistes en setge i 4.000 que atacaren l'esmentada columna, situa les dades del reialisme en unes xifres excessivament elevades, així com el nombre de 300 morts que els liberals diuen haver causat als reialistes¹⁶². Carrillo de Albornoz, recomanava al comandant general militar de Catalunya de conservar correctament el castell de Cardona *“lleno por otra parte de pólvora, balas y pertrechos de guerra, el que se refuerze su guarnición, de solos 33 hombres, a lo menos con 100.”* També proposava d'endarrerir la marxa cap a Solsona, ja que segons ells trobarien *“un Somatén de siete a ocho mil facciosos”*, afegint que *“Supongo que V.E. no ignora que todos los estos pueblos de la montaña hasta el Pirineo se han levantado en masa según noticias que corren.”* Carrillo de Albornoz es mantingué amb la seva tropa al Solsonès i Berguedà.

La indiferència, quan no el suport obert, de la població de Cardona als reialistes, obligà l'ajuntament a intentar millorar la seva imatge i va fer una crida per tal de que els seus habitants s'allistessin voluntàriament a unes companyies per a defensar la població d'un nou atac reialista *“pues además de que así lo exige el bien del Pueblo y de la*

¹⁶¹ Carta de José Mª Carrillo de Albornoz a Joaquin Ruiz de Porras, datat a Cardona el 24 de maig de 1822 (AHM, S2^a D4^a, “GFVII”). Vegeu J.M.R.: *Memorias...*, I, pàg.110-116. El *Diario de Barcelona*, núm.148 de 28 de maig de 1822, pàg.1.401-1.405, es reproduïxen algunes comunicacions de Carrillo de Albornoz a Ruiz de Porras.

¹⁶² *Diario de Barcelona*, núm.148 i 149, de 28 i 29 de maig de 1822, pàg.1.415 i 1.422-1.423.

*Patria; dará esta vecindad una prueba de su arrepentimiento; en la inteligencia que de no hacerlo así, será reducida a cenizas la Villa sin guardar las consideraciones que se tuvieron el día 24 [de mayo].*¹⁶³ El 14 de juliol els reialistes intentaren un altre atac sobre Cardona, però foren derrotats per la guarnició. Una guarnició que manifestava experimentar la sensació de trobar-se en “*una segunda Numancia*”¹⁶⁴.

VII.1.4 Els aixecaments a la Catalunya Meridional

Els exemples de Joan Rafi Vidal¹⁶⁵, Jaume Junqué¹⁶⁶, Joan Romagosa, Joaquim i Josep Antoni Montagut o Roman Chambó ens mostren una via diferent de contrarevolució que s’aproparia més a una antirevolució. En aquestes partides, allunyades de la frontera francesa, és a dir al Penedès, al camp de Tarragona o a les terres de l’Ebre, hi jugà un paper molt important en la seva aparició i formació l’actitud de les classes benestants locals i la decisió dels seus caps naturals. Això és el que demostren també casos com els de Cervera, la Seu d’Urgell, Solsona, Montblanc, Taradell¹⁶⁷, Arenys de Munt¹⁶⁸ i, en part, el de Manresa encara que en aquest cas la divisió de les classes benestants impedirà el triomf de la contrarevolució. La participació de classes benestants locals en el finançament d’aquestes partides està del tot demostrada. En tenim un exemple en Francesc Combells que:

*“Habiendo sido de los primeros, que en la Primavera pasada ayudaron a levantarse a los defensores del altar y del trono y habiendo contribuido a dicho levantamiento con sumas considerables de dinero, quedó comprometido en su persona y bienes, y obligado a emigrar con su esposa e hijos.”*¹⁶⁹

El cas de Montblanc és un dels més clars ja que els personatges més importants de la vida política i social d’aquesta vila estaven directament relacionats amb la

¹⁶³ “Actes. Cardona. 1820-1823”, sessió de 11 de juny de 1822 (ADB, lligall 81, expedient 5).

¹⁶⁴ BACH: *Història...*, pàg.146-149.

¹⁶⁵ Vegeu la nota biogràfica a l’Apèndix 1, i la carta autobiogràfica a l’Annex VII.5. A més Jaume AGUADÉ: *Joan Rafi Vidal (un heroi de Vilabella). Cap dels Malcontents*, Valls, 1998, sobretot les pàg.29-58, i *Vilabella...*, pàg.105-119.

¹⁶⁶ Vegeu el seu expedient personal a l’AGM-S, D1ªS1ª, lligall J-947. Una nota biogràfica a l’Apèndix 1 i un extracte de la seva fulla de serveis a l’Annex VII.6.

¹⁶⁷ On un dels caps reialistes era Josep Julià “*uno de los más ricos de aquel país*” (*Diario de Barcelona*, núm.154, de 2 de juny de 1822, pàg.1.465).

¹⁶⁸ La Diputació de Barcelona acusà aquest municipi de recolzar els facciosos i de no formar la MNV, ja que tant el rector com “*la mayor parte de aquellos vecinos eran afectos a los facciosos*”. Per aquest motiu la Diputació ordenà empresonar la germana i la família del cap Monclús (*Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.13, sessió de 3 de març de 1823).

¹⁶⁹ Carta de Francesc Combells sol·licitant ajut com a refugiat a França, amb data de 3 de gener de 1823 (ADPO, lligall 4MP-369). Un altre exemple el tenim en Joan Vila, cavaller de Vidrà, vegeu TERRADA

contrarevolució que es desenvolupà a la Conca de Barberà i que tingué els altres punts de suport a Poblet i a l'Espluga de Francolí. De Montblanc dirigeixen la contrarevolució: Josep Anton Mestre i Alba, noble; Francesc-Xavier Aguiló, propietari, advocat i batlle, Casimir Foraster, notari; i Joan Prat, coronel. A més, el batlle i el jutge de Primera Instància estigueren sempre sota sospita de col·laborar amb els reialistes, i el darrer el desembre de 1822 fugí amb els reialistes. No eren doncs desencertades les queixes del Cap Polític a l'Audiència: "*tiene entendido que el Juez de 1ª Instancia de Montblanch no activa la causa que pende en su juzgado sobre conspiración*"¹⁷⁰. Un cas força semblant és el de la Selva del Camp, on el 29 de maig de 1822 entraren els reialistes, sense que les autoritats municipals prenguessin cap mesura preventiva, i tot sembla indicar que amb el vist-i-plau seu i del rector, motiu pel qual foren empresonats¹⁷¹. L'empresonament d'aquestes persones provocà un fort conflicte entre l'Audiència i el jutge de Primera Instància de Reus, Paulino de los Arcos, ja que la primera acusava el segon de ser massa condescendent amb els empresonats, motiu pel qual:

"No se hace escarmiento de los facciosos presos y que estos se ponen a disposición de los Jueces de 1ª Instancia, siendo cogidos por militares, y que el Alcalde y el Ayuntamiento de la Selva han sido puestos en libertad por el Juez Letrado de Reus. Que se prevenga a los Jueces de 1ª Instancia que en las causas contra facciosos se abstengan de conocer los que adjudica la Ley al fuero militar."

Una acusació semblant recaigué en el jutge de primera instància de Lleida al qual s'acusà des de les pàgines del Semi-Semanario Ilerdense de ser excessivament tou amb les processos criminals¹⁷².

A les terres de l'Ebre, Roman Chambó i Domènec Forcadell¹⁷³ ja havien aixecat una petita partida de trenta homes el desembre de 1821 per enfrontar-se a una columna

¹⁷⁰ ACA-RA, Registre 1.419, fol.25 i 254 (11 de gener i 10 d'octubre de 1821), Registre 1.420, fol.15 (19 de gener de 1822), pel text reproduït, Registre 1.421, fol.10-11 (25 de desembre de 1822).

¹⁷¹ ACA-RA, Registre 1.420, fol.192, 210-211 i 219 (22 de juny i 1 i 23 de juliol de 1822), expedients 408, 447 i 463. Vegeu també Acuerdos, 1822-I, vol.27, sessió de 29 de maig, doc.239 (AHMT). Tenim notícies d'altres indrets de Catalunya on es desenvoluparen fets semblants, com a Malgrat, on el batlle constitucional i altres regidors aixecaren un somatén per alliberar un veí reialista pres per la Milícia a Blanes el 4 de febrer de 1823 (Diario de Barcelona, de 26 de febrer de 1826, amb motiu de la concessió d'una pensió a la vídua de Josep Dalmau de Malgrat que morí en l'esmentada acció).

¹⁷² Vegeu els articles del "Mudito" a Semi-Semanario Ilerdense, núm.5 i 8, de 22 de maig i 2 de juny de 1822, i la crítica a aquest article al núm.6, de 29 de maig.

¹⁷³ Vegeu una nota biogràfica d'aquest personatge i d'altres caps reialistes d'aquesta zona a VIDA y hechos de los principales cabecillas facciosos de las provincias de Aragón y Valencia, València, 1840, pàg.72-96.

de l'exèrcit liberal que tombava pels voltants d'Ulldecona¹⁷⁴. Els inicis d'aquesta partida, com de tantes altres, és força clarificador sobre les condicions de l'aixecament a l'interior de Catalunya i lluny de la frontera francesa. Des de finals de 1821, sectors benestants contrarevolucionaris conspiraven contra el sistema liberal i iniciaven l'agitació reialista amb petits enfrontaments amb el sistema: Milícia, ajuntament, contribucions, etc. Pot servir d'exemple el fet que el mes d'abril de 1822 Chambó s'enfrontés verbalment a una partida de Milicians de Tortosa que estaven a Ulldecona i per aquest motiu se li obrí judici, que no pogué concloure's perquè Chambó fugí del municipi, i com ell assenyala: "*Guiado de un singular patriotismo, amor a su Soberano y un implacable odio al sistema desorganizador, reunió su gente y con resolución de no dejar de la mano hasta conseguir el total exterminio de los malvados, salió a campaña en defensa del Altar y Trono.*"¹⁷⁵ També Forcadell mantingué una postura agressiva vers la Milícia Voluntària d'Ulldecona els primers mesos de 1822. Mentre a Morella es produïen fets semblants, encapçalats per la família Llisterra i Joaquim Gazulla¹⁷⁶. Ràpidament els homes de Morella i Ulldecona es posaren en contacte i formaren una partida reialista que encapçalà Rambla, i a la qual s'afegí també Pere Beltran del Godall amb uns quants homes més, i gent de la Galera, la Sénia i Benicarló¹⁷⁷.

La primavera d'aquest any, segons l'ajuntament d'Ulldecona "*pasó Don Domingo Forcadell a la Villa de Cherta con el fin de verse con Don Juan Rambla para quedar acordades en el dia que devia practicarse el consabido levantamiento*"¹⁷⁸. L'inici de l'armament de la partida fou molt rudimentari com relata l'ajuntament d'Alcanar:

"Don Domingo Forcadell por las inmediaciones de Pascua del año próximo pasado se levantó contra los Enemigos de la tranquilidad, Religión y Derechos de nuestro Augusto Soberano (que Dios Guarde) se presentó en esta Villa con tres hombres armados, y algunos otros desarmados que eran en número de siete, y cometió la resolución de entrar en la misma Villa

¹⁷⁴ La informació sobre la partida de Chambó, als expedients personals de Roman Chambó, Domènec Forcadell i Josep Rambla (AGM-S, D1ªS1ª, lligalls Ch-64, F-1643 i R-83). Pels primers aixecaments reialistes en aquesta zona vegeu VINAIXA: *La postguerra...*, pàg.82-120.

¹⁷⁵ Expedient personal de Roman Chambó (lligall Ch núm64, AGM-S)-

¹⁷⁶ Vegeu SEGURA: *Morella...*, pàg.456-459.

¹⁷⁷ Vegeu Amadeu MURIA: "Ulldecona en els inicis de la campanya reialista de 1822-23", dins *Raïls*, núm.5 (1995), pàg.59-66. Sobre els aixecaments reialistes al Maestrat són força interessants els treballs publicats per Vicente MESEGUER sota el títol de "La sublevación realista de 1822-23 en el Maestrat" dins *Boletín del Centro de Estudios del Maestrazgo*, núm.10, 11, 12 (1985), 14 (1986) i 20 (1987). Vegeu també VINAIXA: *La postguerra...*, pàg.86-103, que assenyala que aquesta conspiració comptà amb el suport de Josep Felip Suñer, veí de Morella i governador de Sagunt (pàg.86), ARDIT: *Revolución...*, pàg.283-289, i "Les partides reialistes del Maestrat durant el Trienni Liberal (1822-1823)", dins *Primer Congrés d'Història del País Valencià*, València, 1974, vol.IV, pàg.285-294.

¹⁷⁸ Carta de l'ajuntament d'Ulldecona amb data de 22 de desembre de 1823 dins l'expedient personal de Domènec Forcadell ja citat

compuesta de seiscientos vecinos, y desarmó a los Milicianos Voluntarios con solos sus citados Compañeros de armas, no obstante de haverse encontrado con una ronda de más de veinte y cinco hombres que celaban por las Calles, Don Tomas Monteverde acompañado de Don Domingo Forcadell les intimó se rindiesen pidiéndoles las armas, como en efecto se las entregaron, seguidamente dicho Monteverde se presentó a la casa de la Villa, y el referido Don Domingo Forcadell se quedó inmediato a la Lápida de la Constitución custodiando a la Ronda que celaba por las calles, mientras que dicho Montverde se fue a incorporarse de los fusiles de los Milicianos Voluntarios que existían en la referida Sala de la Villa, y luego que estuvieron armados todos mandó en compañía de Monteverde tomasen cinco fusiles a cinco de los Milicianos Voluntarios y les mando fusilar la Lápida de la Constitución.”¹⁷⁹

L'ajuntament d'Uldecona afegia que, un cop donat el cop d'Alcanar, Forcadell “*salió con veinte Compañeros más en las sentadas ideas de perseguir los Constitucionales hasta finalizar la obra*”¹⁸⁰. En aquesta partida d'un centenar persones, a més d'homes d'Uldecona i Xerta, s'hi integraren homes del Godall, la Galera, la Sénia i Benicarló, amb la promesa de cobrar sis rals diaris¹⁸¹. La partida s'estructurà sota el comandament de Josep Rambla¹⁸² i Roman Chambó, la secretaria de Joaquim Gazulla i Domènech Forcadell, i l'oficialitat es repartí entre aquells que, com Pere Beltran, havien aportat homes¹⁸³.

Chambó comptà amb importants suports dins la vila d'Uldecona per tal d'aconseguir un coixí per la seu aixecament. Entre aquests col·laboradors destaca el secretari de l'ajuntament d'Uldecona, Dámaso Montrós, que era a més cap de la Milícia Voluntària, de Domènec Forcadell, fill d'una família d'hisendats i d'Antoni Tallada. L'oposició de l'ajuntament constitucional a que aquest secretari continués en el càrrec provocà un fort conflicte a començaments de 1823, ja que la Diputació de Tarragona volia obligar l'ajuntament a mantenir l'esmentat secretari mentre no es dictés la sentència. Per l'ajuntament això era inacceptable perquè era:

“Desafecto al Sistema Constitucional, y por haber cohoperado en mucha parte en las dos sublevaciones que se hicieron por más de cien vecinos de esta en Pasqua de Pentecostés, y siete de Julio últimos, y formado la mayor parte que compone la partida de facciosos que manda Roman Chambó de esta Villa, mirándose con la mayor indiferencia los abusos que cometían algunos de los Milicianos Locales de quienes en aquel entonces era Comandante el expresado secretario, tolerando que dos solos sujetos llamados Lucas Domènech y Josep Elies, fuesen por las casas de los demás Milicianos a desarmarles como efectivamente se desarmaron

¹⁷⁹ Carta de l'ajuntament d'Alcanar amb data de 18 de desembre de 1823 dins l'expedient personal de Domènec Forcadell ja citat.

¹⁸⁰ Carta de l'ajuntament d'Alcanar amb data de 22 de desembre de 1823 dins l'expedient personal de Domènec Forcadell ja citat.

¹⁸¹ ARDIT: *Revolución...*, pàg.286. També es pagaven sis rals a la Conca de Barberà i el Priorat (VINAIXA: *La postguerra...*, pàg.90).

¹⁸² Vegeu l'expedient de Josep Rambla a l'AGM-S, D1ªS1ª, lligall R-83. També la nota biogràfica de l'Apèndix 1.

¹⁸³ Vegeu SEGURA: *Morella ...*, pàg.460. Vegeu també *Diana constitucional, política y mercantil*, núm.23 i 27, de 24 de maig i 2 de juny de 1822, pàg.2.

con el mayor descaro y están los dichos continuamente hablando de secretos con este Montrós, en lo que se conosía que él era uno de los que bajo mano provocaban la rebelión, dando pasaporte a todos los jornaleros de esta villa, y con ellos se marchaban armados."¹⁸⁴

A les terres de l'Ebre els reialistes comptaren amb importants suports com el de l'administrador de correus de Tortosa¹⁸⁵, o el del cònsol francès a Tortosa, Andrés Sivatte¹⁸⁶. A mitjan mes de juny, es produïen alguns incidents a Tortosa, quan els treballadors de la fàbrica de calçat, cridaren en diverses ocasions: "*viva el vino, viva Cristo, muera la Constitución*" i "*muera la Constitución, muera, muera*" davant la presència de l'interventor¹⁸⁷.

La partida de Rambla i Chambó començà a atacar columnes de milicians i tropa, utilitzant la forma de guerrilla (la Sénia, la Galera, el Godall, Vallibona, Benassal, Herbes, ...) ¹⁸⁸. A començaments de juny els reialistes realitzaren una lleva per incrementar les seves forces convocant una mena de sometent a Vallibona: "*obligando a los hombres jóvenes y ancianos a presentarse en la plaza la mañana siguiente, armados, siquiera con un palo*", aconseguint de reunir uns 400 homes del poble i dels seus voltants amb l'objectiu d'ocupar Morella, cosa que aconseguiren el dia 5¹⁸⁹. En realitat la força organitzada i més o menys armada de Rambla era de 150 homes i 20 cavalls, per això intentà de nou, un cop a Morella d'ampliar-la convocant els voluntaris de la ciutat i de la comarca, fins a reunir uns 450 homes, en base a petites partides que s'havien anat formant per aquestes terres encapçalades per pagesos benestants que reclutaven homes a les seves ordres: Ramon Moles de Cinctorres, Ramon Marques d'Ares, Tomàs Miralles de Benassal. Les autoritats liberals de Tortosa constataren la inhibició dels ajuntaments davant el pas de les partides que recaptaven armes i aliments

¹⁸⁴ Carta de l'ajuntament d'Uldecona a la Diputació de Tarragona amb data de 2 de gener de 1823. Tota la documentació referida a aquest cas a l'ADB, lligall 162, expedient 4.

¹⁸⁵ ADB, lligall 162, expedient 4.

¹⁸⁶ "Correspondencia reservada con el Ministerio", cartes de 7 i 8 de setembre de 1822.

¹⁸⁷ Diario de Barcelona, núm.174, de 22 de juny de 1822, pàg.1.650.

¹⁸⁸ BAYO: Historia..., II, pàg.309, ha assenyalat que "*las dificultades que presenta la guerra de guerrillas, en la que tantas veces un grupo de ágiles bandidos se burla de la pericia y arrojo de una división numerosa*". També FERNÁNDEZ BENÍTEZ: Carlismo..., pàg.10-14 ha destacat aquest fet per Cantàbria, i Michael KASPER: "La guerrilla en Gipuzkoa (1808-1835)", dins Estudios Históricos, II (1992), pàg.25-141, pàg.94-105 pel Trienni.

¹⁸⁹ Vicente MESEGUER: "La sublevación realista de 1822-23 en Morella", dins Boletín del Centro de Estudios del Maestrazgo, núm.12 (1985), pàg.7-16, que apunta que l'ocupació es produí el 31 de maig (pàg.8). Vegeu també SEGURA: Morella ..., pàg.461-465. El rector de Morella Josep Segura ha deixat escrit que "*el abandono de esta plaza, la topografía del terreno y el espíritu realista que dominaba en los habitantes de estas montañas, hicieron pensar a los realistas de Valencia el modo de combinar un movimiento de insurrección, apoyado por las guerrillas de Cataluña y alguna partida que*

pels pobles a més de reclutar gent a les seves files, i el governador de la ciutat, Juan Millán, publicà un ban als tortosins prevenint-los que:

“Conozco vuestro honrado proceder; pero al mismo tiempo veo que la sencillez de vuestros corazones os esponen a que seáis víctimas de las maquinaciones de estos viles; os encargo por lo tanto cerréis vuestros oídos a las seducciones de estos perversos que desean verdaderamente vuestra ruina, y la de vuestras familias e hijos; que delatéis inmediatamente a las autoridades constituidas a cualesquiera de estos miembros corrompidos que se guarnezcan dentro de estas murallas”¹⁹⁰.

A mitjan mes de juny però, la forta presència de l'exèrcit a la zona l'obligà a Rambla i Chambó a abandonar Morella amb els seus 400 homes i refugiar-se a les muntanyes de la Sénia fins el 7 de juliol que reaparegué amb 300 i atacà Ulldecona d'on alliberaren el reialista Domènec Forcadell¹⁹¹. Mentre, al Camp de Tarragona començava a actuar una partida comandada per Bartolomé Talarn que mantingué en continuat moviment la Milícia local. Les accions més importants foren el mes de maig a Puigcervé (dia 7), Pratedip (9), Abella (11), Cervera (16 i 17), i el mes de juny a Picaso (dia 13), Hostal Nou (24) i Mas de l'Abella (29)¹⁹².

El 2 de maig s'aixecava a l'Espluga de Francolí Antonio Marañón, “el Trapense”¹⁹³, amb l'ajuda del rector de Prades “mantellina” i Josep Cabeza de l'Espluga de Francolí, aconseguint el suport d'uns 150 homes (mossos del monestir i pagesos de la comarca). Ben aviat se l'hi afegí el caporal del Mossos d'esquadra Pere Miró

había aparecido en el Bajo Aragón.” (SEGURA: Morella ..., pàg.455). També RÚJULA: Contrarrevolución..., pàg.73-75.

¹⁹⁰ Amb data de 27 de maig de 1822 (reproduït al Diario de Barcelona, núm.154, de 2 de juny de 1822, pàg.1.485-1.486). Vegeu també el Diario de Barcelona, núm.167, de 15 de juny de 1822, pàg.1.585.

¹⁹¹ ADB, lligall 162, expedient 4. Roy havia estat batlle els anys 1815 i 1816, diputat del comú el 1811 i 1812, i secretari de l'ajuntament el 1817, 1818 i 1819, i era qualificat pels seus veïns com “*uno de los sujetos más [h]asendados de esta población.*” (carta del rector i del batlle d'Ulldecona amb data de 12 de març de 1823. Vegeu també SEGURA: Morella ..., pàg.464-467 que descriu l'ocupació de la ciutat pels liberals i com formaren una companyia de voluntaris liberals “*dándoles cuatro reales de fondos municipales*”, i als quals anomenaven “*peseteros*”, i afegeix: “*Desde ahora los dos partidos eran nombrados, blancos los realistas, y negros los liberales. El distintivo de los voluntarios de la libertad era una cinta verde en la que se leía 'libertad o muerte', el de los realistas era una lista encarnada, en la que se leía 'Per la Religión y el Rey el morir es ley'*”.

¹⁹² Vegeu l'expedient personal de Bartolomé Talarn (AHM-S, S1^dD1^a, lligall T-64).

¹⁹³ Navarrés, llec trapenc de Santa Susanna que s'estaven estajats a Poblet. Vegeu una nota biogràfica a l'Apèndix 1. Vegeu el seguiment de la seva actuació que fa MONTOYA: La intervención..., pàg.239-440. Vegeu, també, TORRAS: Liberalismo..., pàg.68-69; GALLI: Memorias..., pàg.20 i J.M.R.: Memorias..., I, pàg.18-42. Cal dir que aquestes memòries, malgrat estar escrites per un acèrrim reialista, són la millor descripció del moviment reialista a Catalunya, segons hem pogut contrastar per les fonts documentals consultades i junt a les notícies publicades al Diario de Barcelona i El Indicador Catalán constitueixen la base documental bàsica per seguir els aixecaments reialistes a Catalunya.

“*acaudillando una porción de gente armada*”¹⁹⁴. Des de Montblanc el batlle descrivia l’entrada del Trapense:

“Los serviles vinieron ayer en esta villa en número de 53 capitaneados por un frayle lego de la trapa llamado Fra. Anton. No cometieron ningún exceso, lo que tal vez sucedió por ser tan pocos. Aseguraban que bajaba todo el Urgel, a lo que no dimos ningún crédito. Pasaron la mayor parte del día 5 en el convento de la Sierra y después se marcharon hacia las poblaciones inmediatas a reclutar sediciosos. Hoy que contamos 6 por la mañana están escampados en Prenafeta. Esta gavilla es tan débil que si viene gente del campo de Tarragona, los haremos saltar como cabritos; ya no tememos que vuelvan otra vez, porque tenemos 400 hombres sobre las armas”¹⁹⁵.

Aquests aixecaments havien de veure’s, segons autoritats municipals dels pobles de la Conca de Barberà, com a resposta dels “*resentidos de la pérdida de algún privado interés*” amb l’objectiu de “*aprovecharse introduciendo el desorden*”, mitjançant “*sugestiones supersticiosas, atribuyendo la falta de agua a la estabilidad de las lápidas*”¹⁹⁶. Des de l’Anoia (Igualada, Capellades i la Pobla de Claramunt) s’envià una expedició de la Milícia voluntària per lluitar, juntament a les Milícies de Reus, Montblanc, Barberà i Santa Coloma, contra els facciosos “*que dirigidos por un frayle Trapense se han sublevado en aquel punto [Poblet] contra el actual sistema constitucional*”¹⁹⁷

El Trapense disposava d’uns 300 homes que formaven la tropa permanent, però sovint mobilitzava els sometents locals de la Conca de Barberà, l’Urgell i l’Alt Camp que li permetien d’agrupar mig miler més de persones. La partida del Trapense seguia l’estratègia d’atacar per sorpresa les tropes liberals, a la Segarra, la Conca de Barberà i l’Alt Camp, i trencar plaques de la Constitució a pobles petits que no oferien resistència¹⁹⁸. El Trapense per atacar les columnes de milicians o de tropa que

¹⁹⁴ Vegeu el seu expedient personal a l’AGM-S, D1ªS1ª, lligall M-3383. Una nota biogràfica a l’Apèndix 1.

¹⁹⁵ Carta particular des de Montblanc a Reus datada el 6 de maig dins Diana constitucional, política y mercantil, núm.16 de 7 de maig de 1822, pàg.3. Sobre la dinàmica seguida per les partides reialistes en les seves entrades als pobles vegeu TORRAS: Liberalismo..., pàg.88-96, que dona alguns exemples sobre l’alliberament del presos i la destrucció dels arxius municipals i notariais.

¹⁹⁶ Carta al jutge de Montblanc, datada a 23 d’abril de 1822 (ADB, lligall 168).

¹⁹⁷ Ofici del batlle d’Igualada al de Manresa amb data de 9 de maig de 1822 (AHCM, lligall 62). Per Santa Coloma de Queralt vegeu Salvador PALAU: “Espurnes de l’aixecament reialista (1822-1823) a Sta. Coloma de Queralt”, dins La Segarra, núm.71, pàg.16-17. Vegeu també Diana constitucional, política y mercantil, núm.20, de 17 de maig de 1822, pàg.2, i Diario de Barcelona, núm.127, de 7 de maig de 1822, pàg.1.204-1.205.

¹⁹⁸ Vegeu GALLI: Memorias..., pàg.27, parla de 400 soldats i 1.500 milicians (de Reus, Vendrell, Vilanova, Vila-rodona, Barberà, Capellades, Santa Coloma, Igualada), per un costat, i 2.000 reialistes per l’altra, xifres que ens semblen exagerades. Vegeu, també, Diario de Barcelona, núm.135 i 147 de 15 i 27 de maig de 1822. Fins i tot el nombre de 700 reialistes (Diario de Barcelona, núm.147 de 27 de maig de 1822), ens sembla exagerat.

deambulaven pel territori utilitzà sempre la tàctica de la guerrilla aprofitant el seu bon coneixement del terreny i el suport dels sometents locals, com mostra l'exemple del dia 8 de maig quan les tropes del Trapense i els sometents dels pobles de Rocafort i Sarral (uns 700 homes en total), caigueren sobre la Milícia d'Igualada, Capellades i Santa Coloma a Barberà, i el dia 10 al Sarral sobre els 260 milicians de les MNV d'Igualada i Capellades que se'n tornaven a l'Anoia: *“resonó el formidable eco de la campana tocando a rebato, y saliendo de él y de varios otros puntos numerosas cuadrillas de gente armada, arremetieron por todas partes con el mayor furor a esta pequeña columna”*, segons la descripció que en feia el comandant de la Milícia igualadina Celoni Ribas, que continuava:

“Rodeada por todas partes por un inmenso gentío armado, que les hacían un obstinado cuan continuo fuego [...]. Una horrorosa lluvia de balas caía incesantemente sobre el terreno que pisaban estos valientes [...]. Y no pocas veces se abrieron paso a la bayoneta por entre aquella fanática muchedumbre capitaneada por los infames cabecillas Romagosa y el fraile Trapense. Al paso que el cansancio y la fatiga iba debilitando la fuerza de esta pequeña tropa, la multitud amotinada que les daba caza iba engrosándose instantáneamente con los refuerzos de los somatenes de los pueblos circunvecinos fanatizados por el horrisono eco de las campanas.”¹⁹⁹

De fet la guerra de guerrilles i la utilització del sometent local en accions puntuals, deixava força desconcertades les tropes de la Milícia i l'exèrcit constitucional, tal i com manifestarà més tard Evaristo San Miguel:

“¿Que podían hacer nuestras tropas contra las de los facciosos, tan irregulares, tan desorganizadas? La victoria era suya en todos los encuentros; nunca las armas constitucionales dejaron de llevar por delante a cuantos se atrevían a hacerles resistencia. La persecución era viva, y la actividad de nuestros gefes militares, merecedora de elogios; Milans, Torrijos, Manso, Rotten en Cataluña; [...] más ni las victorias eran verdaderas derrotas, ni las dispersiones la destrucción de los facciosos, dueños del tiempo y la ocasión, conocedores del terreno, que le cedían sin inconveniente cuando llevaban lo peor de la batalla, seguros de reunirse y organizarse de nuevo en cualquier punto designado de antemano. La táctica de guerrillas a que favorablemente se acomoda nuestro terreno tan montuoso y quebrado, esta táctica que fue nuestra salvación en la guerra de la independencia, desplegaba fatalmente sus recursos contra las instituciones liberales. Apoyadas en el fanatismo de la muchedumbre, dirigidas, guiadas, y hasta mandadas muchas veces aquellas gavillas

¹⁹⁹ Publicat al Suplement del Diario de Barcelona, núm.147 de 27 de maig de 1822. Copiat literalment per GALLI: Memorias..., pàg.43 i J.M.R.: Memorias..., pàg.49. Vegeu, també, La llibreta..., pàg.71. Jaume Junqué, en el seu expedient personal, situa aquesta acció el 12 de maig. Diario de Barcelona, núm.131 i 133, d'11 i 13 de maig de 1822. Vegeu el relat més ampli al Suplement del Diario de Barcelona, núm.147 de 27 de maig de 1822, titulat “Milicia Nacional Voluntaria de Igualada” realitzat per Celdoni Ribas, amb data de 19 de maig de 1822. Podem seguir aquesta peripecia a partir de la narració que fa MARTÍNEZ: Revolució..., pàg.64-66. Més informació a J.M.R.: Memorias..., I, pàg.29 i 45-51, i GALLI: Memorias..., pàg.28. Vegeu també Salvador PALAU: “Espurnes de l'aixecament reialista (1822-1823) a Sta. Coloma de Queralt”, dins La Segarra, núm.71 (1985), pàg.16-17.

*por eclesiásticos, por frailes que enarbolaban con una mano el crucifijo, mientras blandían la espada con la otra, ofrecían la perspectiva de una guerra interminable.”*²⁰⁰

Mataflorida mostrà sovint la seva simpatia per la forma de lluitar del Trapense:

*“El Trapense no puede ser destrozado, su guerrear es a estilo de la Vendée; el hábito que lleva, su valor extraordinario, su fortuna, y otras particularidades hace que donde quiera que se arrima sus armas tienen éxito, y se le unen cuantos militares o paysanos quiere. Si por la superioridad del número de enemigos tiene que hacer una retirada se forma una dispersión, y a estilo de la Vendée se retiran a sus casas, en otros puntos, y los vuelve a encontrar pronto a su voz para nuevo ataque en el número que quiere.”*²⁰¹

Tot i que un any més tard havia canviat d'opinió: *“está borracho a todas horas, un donado apóstata el más grosero que crió madre y que en un tiempo cobraba el barato y quien en esta época no ha hecho más que alborotar y servir de capa de ladrones, pues cuantos milagros e ilusiones se han dicho, todo es falso.”*²⁰²

A les comarques meridionals, del Penedès al Priorat, els mesos d'abril i maig, començaren a embrutar-se i trencar-se plaques de la Constitució, i a aparèixer partides realistes organitzades, fruit d'un treball previ de tresorejament d'armes i diners per part de caps realistes que venien preparant-se pel moment adient²⁰³. Aquestes primeres partides, finançades per sectors de les classes benestants locals i amb el vist-i-plau, quan no la participació directe de sectors del clergat²⁰⁴, es formaren en base a desertors de l'exèrcit i la Milícia, a soldats a sou²⁰⁵, i a voluntaris que al toc de somatén s'aixecaren i

²⁰⁰ SAN MIGUEL: *Vida...*, II, pàg.328. L'italià Giuseppe Pecchio deixà escrit que, degut a la pobresa que hi havia a Espanya, *“car la maison du plus médiocre fermier de l'Angleterre vaut plus que tout un village Espagnol”*: *“la guerre en coûte aux Espagnols aucune privation. La simplicité et la grossièreté des moeurs font la force et la défense de l'Espagne”* (ROSSI: *“La Spagna...”*, pàg.404).

²⁰¹ Carta de Mataflorida a Balmaseda, Urgell 14 de setembre de 1822 (*“Índice...”*, XVIII, 9,10).

²⁰² Carta de Mataflorida a Balmaseda, Orthez 19 d'abril de 1823 (*“Índice...”*, XVIII, 9,79).

²⁰³ Vegeu ARNABAT: *Liberals...*, pàg.146-151, i J.M.R.: *Memorias...*, pàg.18. Per les terres de l'Ebre vegeu VINALXA: *La postguerra...*, pàg.93-94. Moltes notícies a l'ADB, lligall 168. Recomanem la lectura de COMELLAS: *Los realistas...*, pàg.88-91, per veure com no s'ha de fer història, doncs els errors en la descripció dels primers moviments realistes a Catalunya són enormes, vegeu-ne alguns exemples: a la pàg.88 s'assenyala a Caralt com a veí de Manresa en lloc de Mataró; a la pàg.89 s'anomena Burons a Bonsoms dirigent realista, i en una nota a peu de pàgina es parla del general de Girona (Miguel de Haro) quan aquest estava a Tarragona; pàg.91 parla del *“regreso a España de Romagosa”* que no sortí del país fins l'estiu de 1822, parla de l'acció a Bonastre, el Vendrell i Valls situant-les el mes de juny quan es produïren el mes de maig, etc..

²⁰⁴ Vegeu la informació que forneix al respecte el treball de Pere ANGUERA: *“La ideologia del clergat...”*, pàg.107-125. I n'és una bona mostra que Avellà, pressionat pel Cap Polític, dirigís una carta a diferents rectors recriminant-los la seva actitud pro-realista o excessivament neutral i demanant-los que prediquessin el respecte a la Constitució i la pacificació (carta de 15 de maig de 1822 a l'ADiocB, Avellà, I, fol.391-393). A finals de maig el Vicari Avellà, feia arribar una carta a la Comunitat de Preveres de Vilafranca, demanant-los que *“los Eclesiásticos estigan quietos, y no se entrometian en res dels trastorns del dia o de servils y facciosos perquè de lo contrari seran castigats”* (*Libro de Acuerdos...*, fol.390, de 23 de maig de 1822).

²⁰⁵ Segons deia una carta del Vendrell publicada al *Diario de Barcelona*, núm.129 de 9 de maig de 1822: *“los facciosos que se han manifestado en estas inmediaciones se ven reforzados día a día [...].”*

enrolaren a les partides reialistes que tenien un marcat caràcter comarcal i popular²⁰⁶. A començaments d'abril començaren a enderrocar-se les plaques de la Constitució: La Riba, Rocafort, Albà, Salomó, Solivella, Pina, Blancfort, Lilla, Guardiola dels Prats, Sarra, Cabra del Camp i Montagut²⁰⁷. També es trencaren les plaques i sortiren sometents de la Selva del Camp, d'Alcover i la Riba que s'agruparen als voltants de Montblanc²⁰⁸. Els reialistes, segons l'Intendent, s'aprofitaven de la bona fe dels habitants d'aquest pobles fent córrer "*sugestiones supersticiosas atribuyendo la falta de agua a la estabilidad de las lápidas*"²⁰⁹.

El trencament, afusellament, esmicolament, etc. de les plaques de la Constitució es convertí en un ritual, que era observat amb horror des de les files liberals que és preguntaven (n'hem parlat al capítol I): "*Porque los pueblos arrancan las lápidas de la constitución? ¿Que por ventura, esas piedras son algunos talismanes de maligna influencia? ¿Acaso tienen virtud oculta que aleja de nosotros las llúbias? [...]. ¿A que enfurecerse contra las piedras de la constitución, y derribarlas como si las hubiese traído el diablo?*", i s'autoresponien "*porque hay muchos locos, y muchos más ignorantes y supersticiosos*"²¹⁰. I proposaven com a solució per curar aquest mal:

"Primeramente mandaría publicar la ley marcial, juntar los milicianos voluntarios de todas las poblaciones de la provincia, unirse con estos las tropas que haya del ejército permanente, sin olvidar a los extranjeros que por su adhesión al sistema constitucional abandonaron la patria, toda esta gente con los demás que han acreditado su decidido afecto a las nuevas instituciones, serían medios muy poderosos para mitigar las convulsiones que causa a los serviles el maldito Tifus icteroides del servilismo. [...].

Mandaría sangrar con abundancia los bolsillos de los serviles que se han levantado, o que han cooperado directa o indirectamente a dicho levantamiento. [...]. Mandaría recoger todos los fragmentos de las lápidas arrancadas, los pulverizaría y formaría de los polvos una masa

Van reclutando a 2 pesetas diarias que dicen pagan los frailes de Poblet". Un altra cas és el que es donà al Vendrell on els reialistes que havien ocupat la vila el 8 de maig, feren un pregó demanant voluntaris i aconseguiren que trenta jornalers de la vila se'ls hi afegissin voluntàriament i amb la promesa de cobrar un sou diari d'una pesseta i mitja (Diario de Barcelona, núm.131 d'11 de maig de 1822), a Esparreguera el 16 de maig enrolaren voluntaris a sis rals (Diario de Barcelona, núm.139 de 19 de maig de 1822).

²⁰⁶ Notícies d'aquest primers enrolaments a ARNABAT: Liberals..., pàg.146-147; i J.M.R.: Memorias..., pàg.31-33. També al Diario de Barcelona, núm.129 de 9 de maig de 1822 que publicava un informe del general Haro on es feia ressò de "*tantos insurgentes y tantos pueblos que están contra el Gobierno*". El teixidor arboçenc Antoni Sans ho deixà escrit ben clar: "*comensaren los Somatens Servils a perseguir los malicianos*" (SANS: Llibreta...)

²⁰⁷ Carta de l'Intendent al jutge de Montblanc amb data de 23 d'abril de 1822 (ADB, lligall 168, expedient 1), també a Acuerdos, 1822-I, vol.27, sessió de 30 d'abril (AHMT).

²⁰⁸ Ofici de l'ajuntament de Reus amb data de 6 de maig de 1822 (AHMR, lligall 2.7.2.2). Vegeu FERRER: Tarragona..., pàg.523-527.

²⁰⁹ Carta de l'Intendent de Barcelona, ja citada (ADB, lligall 168). Les autoritats municipals foren objecte de la repressió liberal per mantenir-se inactives en els aixecaments.

²¹⁰ Extret d'un "Discurso político" que en forma de diàleg es publicà a la Diana constitucional, política y mercantil, núm.17 de 10 de maig de 1822, pàg.3. A França es destruïda l'arbre de la llibertat quan els contrarevolucionaris ocupaven un poble (vegeu VOVELLE: La mentalidad..., pàg.186-192).

blanda la que serviría después para hacer píldoras, las que haría tragar por fuerza a todos los que se han insurreccionado o han tenido parte”.

L'article va tenir una contundent resposta que acusava els liberals exaltats de l'odi dels pobles a la Constitució:

“No Sr., no arrancan las lápidas constitucionales porque tengan malignas influencias, ni porque tengan ojeriza contra nuestra sabia constitución, sino contra los que mal la observan y de los que con la capa de constitución quieren derramar su maligno veneno contra los ciudadanos pacíficos, y buenos constitucionales [...], no manda la constitución que todo español sea justo y benéfico? y adonde está la justicia y beneficencia de algunos malvados que quieren llamarse liberales, sino la ignomia y aprobio de la nación? de esos que no tienen otra religión que la impiedad, otro lenguaje que el de la maledicencia y de la injusticia; otra patria que la del egoísmo; otro gobierno que el negro despotismo; ni otros sentimientos que la iniquidad [...], son buenos ciudadanos esos que no habrán la boca sino para murmurar y decir mil injurias contra todos los ministros de la religión, sin exceptuar a ninguno? [...] Que efectos ha de causar a la gente de los pueblos inocentes cuando oyen tales escabrosas blasfemias contra la religión y sus ministros? [...] la gente de los pueblos que no tienen ese discernimiento [para distinguir entre los pocos i el todo], creen que no castigándoles como se merecen están los tales autorizados por los que están al frente de los gobiernos.”²¹¹

Des de les mateixes pàgines de la Diana constitucional de Reus es criticava el mes de juliol que es multés als pobles per la destrossa de les plaques, quan els veritables responsables eren els ajuntaments: *“Castigan a los pueblos porque permiten a los facciosos arrancar las lápidas , y creo que seria más acertado aplicar el rigor de las leyes a los ayuntamientos y las poblaciones que ocultan a los cabecillas que son las causas principales del desorden”²¹²*. Per tal de castigar els ajuntaments que col·laboraven amb els reialistes o bé no ho feien amb les autoritats constitucionals, els Caps polítics dictaren un seguit de normes repressives vers aquests. Per servir d'exemple el ban que dictà, a mitjan mes de juny, el Cap polític de Lleida, José Cruz de Muller, que deia tenir *“sobrados motivos para conocer que la continuación de los desórdenes pende de la apatía, falta de decisión, y criminalidad de muchas de las autoridades”*, i que per evitar-ho feia responsables als batlles i regidors de mantenir l'esperit constitucional als seus pobles i de preparar estratègies de defensa davant els facciosos, i al rectors per ser *“los que tienen la posición más ventajosa para destruir las ideas erróneas que se han*

²¹¹ “Respuestas a la pregunta ¿Porque los pueblos arrancan las lápidas de la Constitución?” dins Diana constitucional, política y mercantil, núm.20, de 17 de maig de 1822, pàg.4. En el núm.22 de 21 de maig, pàg.4, sortí una contrarèplica a aquest article demanant que s'apliqués la Constitució amb fermesa i que no és donés màniga ample. El primer article va ser reproduït al Diario de Barcelona, núm.138, de 18 de maig de 1822, pàg.1.313-1.314.

²¹² Diana constitucional, política y mercantil, núm.41, de 5 de juliol de 1822, pàg.2. El 30 de juny en un ban del Cap polític de Barcelona, Vicente Sancho, que reproduïa una ordre del govern es queixava del comportament d'alguns ajuntaments: *“la negligencia y aun abandono de otros en llenar tan sagrada obligación”*.

introducido, por su conocida influencia y por los medios positivos y religiosos que tienen para conseguirlo” responsabilitzant-los dels que fugissin amb els facciosos²¹³.

La responsabilitat de moltes autoritats municipals en la progressió dels aixecaments reialistes ha estat destacada per Gorostiza en la seva anàlisi de la contrarevolució a Catalunya: *“Ayuntamientos, que con el titulo de Constitucionales, socabaron sordamente el edificio social; [...], interpretando siniestramente sus órdenes, cuando estas se dirigian a la mejor marcha del sistema, o dándolas mayor ensanche cuando podian entorpecerles”*²¹⁴. La mateixa opinió tenia l’Intendent que assenyalava la col·laboració o quan menys la inhibició de les autoritats locals amb els reialistes, és a dir: *“la indiferencia con que se mira por los Alcaldes sin proceder a las Diligencias necesarias”*²¹⁵.

Davant la progressiva aparició de partides reialistes al Camp de Tarragona, els caps de la MNV de Reus i Tarragona proposaren una batuda contra els reialistes aixecats en aquesta zona:

*“Respeto de haberse sabido de si en algunos pueblos se había presentado por la noche gente armada y derribado la lápida de la Constitución deseaba el Cuerpo destinar una partida de él para que junto con otras de la Milicia de otros pueblos que según noticias van a salir recorriese las Villas y Lugares en que han derruido la Lápida y la repusiesen y al mismo tiempo que esperaba se auxiliaría a la partida destinada con el diario prescrito por el reglamento para cuando sale la Milicia fuera del término”*²¹⁶

Però el que es pensava a començaments de maig que seria un ràpid passeig per la MNV i la tropa, es convertirà en quelcom més, com assenyalava el Cap polític, que *“por lo que se va dando creo será más larga de lo que pensaba”*, i això abans de patir la desfeta de Bonastre de la qual en parlem més endavant²¹⁷. El Cap Polític de Tarragona reconeixia a començament de maig la gravetat dels fets: *“[por] haber aparecido cuadrillas de facciosos que andan quitando lápidas y cometen varios excesos en algunos pueblos de la Provincia”*²¹⁸. Afegint més endavant, a mitjan mes de maig, que la revolta anava prenent un caràcter cada cop més important i massiu, i manifestant la necessitat de que

²¹³ Ban amb data de 16 de juny de 1822.

²¹⁴ GOROSTIZA: *Cataluña...*, pàg.29-30.

²¹⁵ Carta de l’Intendent de Barcelona, ja citada (ADB, lligall 168). Les autoritats municipals foren objecte de la repressió liberal per mantenir-se inactives en els aixecaments.

²¹⁶ *Acuerdos, 1822-I*, vol.27, sessió de 2 de maig, fol.102v.-103 (AHMT).

²¹⁷ Carta de 6 de maig de 1822 a l’ajuntament de Tarragona des de la Bisbal del Penedès (*Acuerdos, 1822-I*, vol.27, sessió de 6 de maig i doc.201, AHMT).

²¹⁸ ADB, lligall 162, expedient 4, de l’índex de la “Correspondencia reservada con el Ministerio”, amb data de 4 de maig de 1822. D’aquest document, que era de vital importància per estudiar les accions dels reialistes, només se’n conserva el registre de la correspondència, però no la còpia de les cartes. Tot i així, ens permet de resseguir les activitats dels reialistes durant el mes de maig.

“se acuerden medios fuertes”²¹⁹.

Una de les principals partides reialistes que es formaren a Catalunya fou la comandada per Joan Romagosa, un carboner de la Bisbal del Penedès que ja encapçalà partides a la guerra del francès²²⁰. Aquestes partides que s’organitzaven al voltant d’un cap tenien com a suport d’aquest els seus lloctinents que acostumaven a tenir dues procedències, o bé eren petits caps de partida que s’ajuntaven a la partida gran, com el cas de Josep Prim (“Marcó”) que aportà 40 homes armats a la partida de Joan Romagosa²²¹, o bé ja mantenien una relació amb el cap com Jaume Junqué²²². Aquestes partides, allunyades de la frontera, tenien un procés de formació semblant: la partida començava amb pocs homes al voltant del mig centenar, però a mesura que la partida es consolidava i aconseguia victòries sobre els liberals anava incrementant la seva força, primer fins els cinc-cents homes, i més endavant podien arribar fins prop d’un miler. Només en casos excepcionals i molt concrets superaven els dos milers d’homes, tot i que no gaire ben armats (sabres, pals, escopetes, trabucs i fusells)²²³.

La crida de Romagosa a la seva gent reunida a Santes Creus permet esbrinar dos aspectes importants d’aquestes partides: els que hi formaven part tenien el menjar garantit i a més cobraven una mena de sou; i els objectius declarats de la seva lluita eren destruir la Constitució i afavorir el rei i la religió: “*Visca el Rei*”, “*Visca la Religió*” i “*Mori la Constitució*”:

²¹⁹ “Correspondencia reservada con el Ministerio”, parts dels dies 7, 12, 15 i 18 de maig de 1822.

²²⁰ Per aquest personatge i la seva partida vegeu ARNABAT: *Liberals...*, pàg.148-174; BOFARULL: *Don Joan Romagosa...*, Una mena d'autobiografia en la carta que adreçà al rei el 24 de setembre de 1824, per demanar-li que li respectés el grau de Mariscal de Camp que li concedí la Regència d’Urgell, i servada a l’Archivo General Militar de Segovia (Sección Primera, División Primera, lligall R-765: Expediente Personal de Juan Romagosa). Mentre GALLI: *Memorias...*, pàg.22, i Víctor BALAGUER: *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, vol.V, Barcelona, 1863, pàg.550-551, tot i reconèixer que era “*fiero, y algunas veces hasta brutal*”, li concedeixen un alt valor militar: “*fue entre todos los cabecillas el que dio más muestras de pericia y el que desplegó más valor y más conocimientos militares*”, en canvi GOROSTIZA: *Cataluña...*, pàg.33-34, li nega el pa i la sal, tractant-lo de contrabandista i ruc i de que sort en tenia de tenir “*a su lado algunos curas y frailes que le dirigen en sus operaciones*”. Vegeu la nota biogràfica de l’Apèndix 1.

²²¹ Pagès, natural i veí de la Bisbal del Penedès. Vegeu una petita nota biogràfica a ARNABAT: *Liberals...*, pàg.148, nota 19, extreta del seu expedient personal servat a l’AHMS, secció 1ª, divisió 1ª, lligall P-2.856.

²²² Jaume Junqué, nascut a la Bisbal del Penedès, l’any 1.790, és un exemple prototípic del cap reialista del corregiment. Vegeu una nota biogràfica a ARNABAT: *Liberals...*, pàg.148, nota 20, extreta del seu expedient personal a l’AGMS, secció 1ª, divisió 1ª, lligall J-947 (reproduïda parcialment a l’Apèndix 1).

“El objeto que he tenido en levantarme, no ha sido otro que el defender la Religión y el Rey. El que no esté poseído de estos nobles sentimientos, apártese de mis filas. El robo y el asesinato serán rigurosamente castigados. Si esto os agrada seguid, y sino volveos a vuestras casas. [...] Yo nada os puedo prometer de fijo, se dará una peseta diaria a los soldados, cinco reales a los cabos, seis a los sargentos, a los tenientes y subalternos diez y a los capitanes tres pesetas, [...] el que defiende al Rey y a la Religión debe procurarse su subsistencia, mas no hacerse rico ni engordar a costa ajena.”²²⁴

En tenim un altre exemple en la carta que Romagosa adreçà als habitants de Santa Coloma de Queralt durant el setge a que la sotmeté el mes de maig. En aquesta carta hi ha trets característics de les revoltes populars de l'edat moderna, com la referència al “mal govern”, però sobretot s'hi aprecia l'estratègia que serà clàssica del reialisme i consistent en dissociar les idees liberals (que poden ser bones) de la seva praxis:

“Voy yo y mi división con hombría de bien, y para defender la ley de Dios, y quitar las picardías que se hacen con el mal gobierno. [...] Que conoscan que van mal fundados y seducidos de un mal Gobierno, que ba contra la ley de Dios, y mal gobierno de todo un reino, y que bien pueden Vds. conocer que hasta el presente en la España, desde que quería mandar la Constitución [ha] habido nada más que un rubatorio manifiesto, y sin seguir ni un artículo de la espresada Constitución, lo que se ha seguido [es] el ir contra Dios ir contra los vasallos y limpiar los bolsillos de todos ellos; y en fin la Constitución no sirve por maldita cosa buena.”²²⁵

La desconeixença i la incredulitat de les autoritats liberals sobre l'aixecament reialista al Penedès facilità derrotes sagnants per la tropa liberal com la de Bonastre del 5 de maig, on el reialistes comandats per Romagosa, que tot just acabava d'aixecar la seva partida com hem vist, derrotaren les tropes liberals formades per soldats i milicians i comandades pel Cap Polític, Marcelo de Baeza, i el Comandant militar de Tarragona, el Mariscal de camp Miguel de Haro²²⁶. Els liberals es prengueren aquesta acció com un

²²³ Almenys aquestes són les dades que dona ell i que figuren al seu Expedient Personal i que nosaltres pensem són força creïbles. J.M.R.: *Memorias...*, pàg.31, parla de 700 homes, i un informe de l'Alcalde d'Igualada d'aquestes dates parla de 300 (AHMI, lligall 34, expedient 9).

²²⁴ *Diario de Barcelona*, núm.146, de 26 de maig de 1822 (reproduït per JMR: *Memorias...*, pàg.31-33). Una proclama de Misses editada a Tolosa, i idèntica a la de Romagosa la reproduceix BOSCH DORCA: *La contrarrevolució...*, pàg.163. Això indica que estava feta pels dirigents de la contrarrevolució i després cada cap la distribuïa com a pròpia, per això es incomprensible que aquests autor digui que “en las arengas y proclamas de los primeros jefes guerrilleros brilla casi siempre una claridad ideológica y una comprensión de la idea política del momento, que sorprende en hombres de baja cultura y de torpe redacción” (pàg.28). De fet la impressió de proclames sense posar lloc ni data i que posteriorment omplien els caps reialistes està força comprovada. En reproduïm un exemple a l'Annex VII.6.

²²⁵ Carta de Joan Romagosa al cap dels milicians de Santa Coloma el dia 13 de maig, reproduïda per Celoni Ribas a *Diario de Barcelona*, núm.147 de 27 de maig de 1822. També es reproduceixen dues cartes del Trapense datades el 13 i 14 de maig, demanant la rendició dels milicians encerclats a Santa Coloma de Queralt amb la promesa “que de ningún modo serán ofendidos”.

²²⁶ Hem descrit amb detall aquesta acció a ARNABAT: *Liberals...*, pàg.149-151. De la importància d'aquesta acció en són una bona mostra l'abundant informació coetània que en disposem: les manuscrites del soldat reialista Xaconín: *La llibreta*, pàg.71 i la del milicià d'Altafulla Ramon-Josep Alomà (reproduït parcialment per ROVIRA: *Altafulla...*, pàg.133.135); les notícies que es publicaren al

passeig, com dóna a entendre la crida als milicians: “*para que concurran con los demás milicianos de la provincia al restablecimiento de la tranquilidad que se halla un poco alterada en algunos pueblos del Panadés*”²²⁷. El cert és que la majoria de pobles del voltant s’aixecaren al toc de sometent i sorprengueren les tropes constitucionals: “*vimos acercarse por todas direcciones a este pueblo un numero considerable de facciosos de todos los de la comarca, que habían salido en masa al toque de somatén; presentándose con tal audacia que en un momento ocuparon todas las alturas*”²²⁸. El resultat fou d’una forta destrossa d’una de les dues columnes en que es dividí la força liberal, en la que hi participaven sobretot la MNV de Reus que fou la que patí un major nombre de morts, cosa que provocà un fort debat al si de la societat reusenca. Des de les pàgines de la Diana constitucional de Reus, astorats pel desastre de Bonastre, es demanava el mateix:

“Los criminales atentados que cuasi a una estallaron en todo nuestro principado, y que tan solo el heroísmo de los que juraron sepultarse entre las ruinas de su patria pudo contener. [...] La voz de una religión que tan sacrilegamente profanan, un vestido que para un pueblo religioso hasta el fanatismo es más respetable que lo sagrado, y las cuantiosas sumas que está en su mano esponder, son tres armas que no arrancandóselas pronto de las manos, cubrirán de horror y desolación a la patria agonizante. [...] Las solas comodidades llamaron a aquel estado [eclesiástico] a declararse implacables enemigos de los imprescriptibles derechos que nos dio la naturaleza, y poco satisfechos con desacreditar nuestra constitución de palabra, han osado armar con el puñal fratricida al hermano contra el hermano. Ello es que, a escepción de un número, por nuestra desgracia cortísimo, digno del alto ministerio que ocupa, el clero español todo ha cooperado directa o indirectamente a hacer odioso a los pueblos un libro, que no ha cesado de tachar de irreligioso, herege, y como aborto del abismo [...], haced que se olvide hasta la memoria de estos monasterios y conventos solitarios, en donde una chusma de individuos ociosos se ocupa en maquinari nuestro exterminio”²²⁹.

Els morts de l’acció de Bonastre despertaren de cop les autoritats liberals pel que fa a la importància de l’aixecament reialista en aquestes terres com assenyala el comandant militar de Tarragona, Miguel de Haro:

Diario de Barcelona, núm.128, 129 i 130 de 8, 9 i 10 de maig de 1822, i a la Diana Constitucional, Política y Mercantil de la villa de Reus, núm.18, 22 i 24, de 12, 21 i 26 de maig de 1822, pàg.3.4, 1-2, i 1-3; les referències que fan J.M.R.: Memorias..., I, pàg.19-33 i ANGUERA: Antoni Pons..., pàg.68-71; i la cartá del cònsol francès a Barcelona al prefecte dels Pirineus Orientals amb data de 8 de maig de 1822 (ADPO, lligall IMP-318). Vegeu la nota biogràfica d’Haro a l’Apèndix 1. També VALLVERDÚ: El suport..., pàg.135-136. J.M.R.: Memorias..., I, pàg.19 en dóna, com sempre, una visió edulcorada: “*Los pueblos del Panadés, campo de Tarragona y Sagarra, esperaban con ansia la ocasión de salir al combate. Pensaron que ya había llegado, y una porción de ellos se levantaron en masa. Derribaban las lápidas, tocaban a rebato y todos corrían al arma. Los pueblos de la Bisbal, Montblanch y Sarreal, fueron los primeros en levantarse y luego siguieron otros muchos su ejemplo*”.

²²⁷ Carta al batlle de Vilanova amb data de 5 de maig de 1822 (lligall 2.239 de l’AHMVG).

²²⁸ Vegeu el “Manifiesto que da el comandante D. José Gaya de lo acahecido en la colu[m]na de su mando, en Bonastre”, Reus, 24 de maig de 1822 i publicat a la Diana constitucional, política y mercantil, núm.24, de 26 de maig de 1822, pàg.1-3.

²²⁹ Diana constitucional, política y mercantil, núm.22, de 21 de maig de 1822, pàg.3.

“No puedo decir a V.E. cuál será el número de los facciosos, pero es muy grande [...]. Todo el paisanaje de las montañas sobre Santas Creus ha tomado parte en el levantamiento [...]. Esta conspiración es la más seria que hemos tenido tanto por el número de facciosos, cuanto por los pueblos que han tomado parte. [...] Hemos sido recibidos peor que lo eran los franceses en estos pueblos. Por todo lo que llevo expuesto conocerá V.E. que la insurrección es muy seria [...]. Aquí son necesarios cuando menos 2.000 hombres para batir a los insurgentes y, más particularmente, para ocupar el país por espacio de muchos meses, pues en un país tan montañoso casi es imposible obtener una ventaja decisiva sobre tantos insurgentes y tantos los pueblos que están en contra el gobierno”²³⁰

Tot plegat va fer plantejar la necessitat de disposar de tropes preparades per a fer-hi front, ja que els reialistes jugaven amb l'avantatge de conèixer perfectament el terreny i utilitzar la tàctica de guerrilla²³¹. Pel que fa a aquest darrer aspecte queda ben clar en les descripcions del cap de la Milícia d'Altafulla:

“Me han dicho que de balas a lo sumo murieron dos, los demás fueron asesinados por aquellos inhumanos que los pobres milicianos, cansados de correr por aquellos montes, caían sin aliento y luego que los encontraban los asesinaban, también he sido informado que fue una cosa muy desastrosa pues todo estaba lleno de fornituras, casacas, morriones, mantas y otros deijos que arrojaban para correr mejor”²³²

La derrota obrí un altre debat important dins del liberalisme sobre la forma d'actuar de les tropes liberals i la necessitat de preparar-se millor per a fer front als reialistes. Aquest debat quedà reflectit a les pàgines de la Diana Constitucional de Reus, ja que aquesta ciutat era la que havia perdut més milicians en aquesta acció. Per a uns:

²³⁰ Carta d'Haro al Comandant del 7è districte amb data de 6 de maig de 1822 des de la Bisbal del Penedès (publicada al Diario de Barcelona, núm.129 de 9 de maig de 1822, pàg.1.227-1.229, junt a una carta “De un sugeto fidedigno de la villa del Vendrell” amb data de 8 de maig, pàg.1.229-1.230). Vegeu també els enunciats de les cartes reservades que el Cap Polític de Tarragona adreçà al Secretari del Despatx de la Governació, en dates de 12, 15 i 18 de maig: “*haciendo presente el carácter que va tomando la insurrección en ésta provincia*”; “*dándole parte del estado de la insurrección y manifestando la necesidad de que acuerden medidas justas*” (ADB, lligall 169). Vegeu els oficis de l'ajuntament de Reus a les viles de la Selva, Cambrils i Vilaseca amb data de 6 de maig de 1822 informant de: “*haber sido atacado en las alturas de Bonastre por un crecido número de facciosos, y no obstante de haber sido estos rechazados bisarramente al principio ha tenido el disgusto de haver sido dispersada esta columna a causa del crecido número de aquellos*” (AHMR, lligall 2.7.2.2).

²³¹ ARTOLA: La España..., pàg.784 ha assenyalat que: “*la guerra de guerrillas que practican los absolutistas provoca encuentros ocasionales en que la victoria será reclamada sistemáticamente por ambos combatientes, pero sus resultados no conducen a ninguna decisión, salvo el empeoramiento de las condiciones de vida de la población, circunstancia que a su vez sirve para alimentar la misma guerra que la produce*”. És extraordinària la semblança entre les estratègies militars utilitzades durant la guerra del francès i la guerra reialista, la que segueixen les tropes de l'exèrcit és molt semblant a la que feien servir les tropes de Napoleón: a la defensiva, aplicant el terror sobre els combatents i la població civil que els hi dona suport, la recluta obligatòria; mentre la que utilitzen els reialistes es força semblant a la dels patriotes: ocupació de pobles per exigir contribucions, atacs selectius, suport de la població (vegeu John LAWRENCE TONE: The fatal Knot. The Guerrilla war in Navarre and the Defeat of Napoleon in Spain, Universitat de Carolina, 1994, especialment les pàg.126-145.

²³² ALOMA: Dietari, pàg.93. Una descripció semblant és la que fa Josep Gaya, cap de la Milícia de Reus: “*Luego volvimos a formar en una viña y viendo que aquellos cobardes no querían bajar y que las guerrillas se reventaban porque los facciosos corrian mucho...*” (Diana Constitucional, 26 de maig de 1822).

*“Se perdió la acción de Bonastre en que unos 170 hombres de la milicia de Reus, Valls i Torredembarra hicieron prodigios de valor y que hubieron hecho mil pedazos a los facciosos aunque muy superiores en número si se hubiere procedido con más cordura y menos precipitación”*²³³

però Gaya, que havia dirigit els milicians reusencs en aquesta acció, donava dues causes de la derrota: el comportament dels oficials i el gran nombre de reialistes que: *“hizo temblar a algunos de los oficiales y en breve la cobardía de estos abatió los ánimos de unos milicianos con los cuales hubiera tenido ánimos de batir triplicadas fuerzas.”*²³⁴

La derrota de Bonastre va provocar un replegament de la Milícia voluntària de Reus que va pagar molt cara la seva prepotència. Així l'ajuntament de Reus demanava al Cap polític:

*“En la última salida de la milicia de esta villa han sido muchos los clamores de los consortes, padres y familias respectivas en orden al abandono de sus talleres y estado de indigencia en que se hallaron algunos de ellas por la ausencia de sus cabezas. Este consideración unida a la de que no conviene alejar del Pueblo la fuerza que puede necesitar de un momento a otro, y la absoluta falta de caudales en que se halla actualmente este Ayuntamiento, hace que no pueda dispersarse de hacer presente a V. quanto va dicho a fin de que teniéndolo en consideración se sirva exonerar a esta Milicia del servicio”*²³⁵

A mitjan mes de maig, la situació al Penedès era força greu pel constitucionals, com informava el coronel Josep Taberner: *“todos los pueblos de aquellos alrededores se hallan en sublevación”*²³⁶, o el general Haro: *“Todo el paisanaje de las montañas sobre Santas Creus ha tomado parte en el levantamiento, sin que hayamos hallado una arma en ningún pueblo ni caserío, hemos sido recibidos peor que eran los franceses en estos pueblos”*²³⁷.

A partir d'aquest moment, la partida de Joan Romagosa es configurà com la més important del Penedès i Camp de Tarragona, i al llarg del mes de maig va fer anar de bòlit les forces liberals²³⁸. Romagosa comptà amb la col·laboració de les partides del Trapense que s'havia aixecat a Poblet i de Pau Miralles a Cervera. La partida de Romagosa instal·là la seva reraguarda a les muntanyes del Montmell i des d'aquest punt

²³³ Diana Constitucional, de 12 de maig de 1822, article signat per J.S.C. i titulat “Otro artículo”.

²³⁴ Diana Constitucional, de 26 de maig de 1822, article signat per Josep Gaya. El 20 de gener de 1823 es celebrà una cerimònia religiosa pels reusencs morts en l'acció de Bonastre que oficiaren els dos capellans dels batallons de la MNV de Reus (AHMR, lligall 2.7.2.2).

²³⁵ Oficis de l'ajuntament de Reus amb dates de 29 i 30 de maig de 1822 (AHMR, lligall 2.7.2.2).

²³⁶ Diario de Barcelona, núm. 133 i 134 de 13 i 14 de maig de 1822.

²³⁷ Carta datada a la Bisbal del Penedès i dirigida al Comandant general, reproduïda per J.M.R.: Memorias..., I, pàg.24-26.

²³⁸ Carta del batlle de Vilafranca al de Sitges amb data de 6 de maig de 1822 (AHS, “Oficis i correspondència.1822”). Sobre l'actuació d'aquestes partides al corregiment de Vilafranca el maig i primers de juny de 1822 n'hem informat àmpliament a ARNABAT: Liberals..., pàg.151-168.

atacà diversos punts liberals²³⁹. El 7 de maig amb uns 700 homes entrava a Vila-rodona²⁴⁰, el 8 al Vendrell²⁴¹, el 10 a Valls²⁴², el 16 a Esparreguera, i el 12, el 21 i el 23 altra volta al Vendrell, el 28 a Torrelles de Foix i Sant Martí Sarroca²⁴³, el 29 a la Llacuna, i el 31 a Sant Quintí i la Llacuna²⁴⁴. No sempre, però, els reialistes aconseguien entrar a les viles que atacaven, i són especialment importants els casos de Capellades (10-11 i 30 de maig)²⁴⁵ i Santa Coloma de Queralt (13-16 de maig)²⁴⁶ que patiren el setge de Romagosa, o la vila de Sallent (maig i juny) que patí diversos setges de maig a desembre d'aquest any. De fet la partida de Romagosa començà a tenir problemes seriosos a partir de finals de maig, quan el general Manuel Sesé amb la seva tropa formada per uns vuit-cents soldats desenvolupà un atac combinat des del Baix i l'Alt Penedès i aconseguí foragitar-lo del Penedès cap Bages, causant-los importants baixes²⁴⁷.

Altres petites partides amb mig centenar d'homes voltaven pel Penedès la

²³⁹ Vegeu l'ofici de l'ajuntament de Reus demanant al Cap polític que intervingués davant l'ajuntament del Montmell per tal d'alliberar dos milicians reusencs presoners dels reialistes (AHMR, lligall 2.7.2.2).

²⁴⁰ Sobre aquesta vila durant el Trienni vegeu Josep SANTESMASES: El segle XIX a Vila-rodona, Valls, 1984, pàg.20-28.

²⁴¹ Vegeu Diario de Barcelona, núm.131, d'11 de maig de 1822, pàg.1.245-1.248, amb una àmplia informació de l'ocupació reialista de la vila, durant la qual "*apenas ha quedado casa de los constitucionales más distinguidos que no haya sido vilmente saqueada por aquellos perversos*", una pràctica que ja havien posat en pràctica a Vila-rodona on "*saquearon rigurosamente las casas de los milicianos*" (Diario de Barcelona, núm.129, de 9 de maig de 1822, pàg.1.229-1.230), o a Montblanc on mataren tres dones de milicians del poble (Diario de Barcelona, núm.131, d'11 de maig de 1822, pàg.1.245). GALLÍ: Memorias..., pàg.24: "*El teniente coronel Van-Halen, que se encontraba en Villafranca [...], recibió orden del Brigadier Porras para atacar a Romagosa con 45 caballos. No titubeó Van-Halen, y en premio del cumplimiento de su deber obtuvo la gloria de ser el primer jefe herido en la campaña. Cayó en poder de los rebeldes el caballo de su corneta, que pasearon aquellos en triunfo por las calles de Vendrell; fue el primer caballo en que cabalgó Romagosa*".

²⁴² Semi-Semanario Ilerdense, núm.3, de 15 de maig de 1822, pàg.7. La partida que entrà a Valls estava encapçalada pel "Tòfol" de Tàrrega i fou sorpresa perquè un cop dins la vila, tancaren les portes i foren disparades d'arreu: cases, balcons, finestres, terrats, etc., causant-los entre 30 i 40 morts, mentre que també moriren dos oficials i sis milicians.

²⁴³ Diario de Barcelona, núm.150-153, de 29 de maig a 1 de juny de 1822.

²⁴⁴ Diario de Barcelona, núm.152, d'1 de juny de 1822, pàg.1.452.

²⁴⁵ Informació a l'AARC, carpeta 1 "Història de Capellades"; a l'AHMI, lligalls 34, expedients 8 i 9; 35, expedients 6 i 36. Vegeu especialment l'Informe de Ramon Galí a l'ajuntament d'Igualada, amb data de 12 de maig de 1822 (AHMI, lligall 36, expedient 8) i el Diario de Barcelona, núm.134 i 135 de 14 i 15 de maig de 1822. Més informació a MARTINEZ: Revolució..., pàg.66-71; GUTIERREZ POCH: "El Trienni..."; ARNABAT: Liberals..., pàg.156-157; i BUSQUETS: Historia de Capellades.

²⁴⁶ Diario de Barcelona, núm.136 i 147 de 16 i 27 de maig de 1822. Sobre l'encerclament de Santa Coloma de Queralt vegeu Joan SEGURA i VALLS: Historia de Santa Coloma de Queralt, Santa Coloma, 1953, pàg.417; SEGURA: Història del Santuari..., especialment, les pàg.64-83; Salvador PALAU RAFECAS: "Espurnes de l'aixecament reialista (1822-1823) a Santa Coloma de Queralt" dins La Segarra, núm.71 (1985), pàg.16-17; i J.M.R.: Memorias..., pàg.50. També el Suplement del Diario de Barcelona, núm.147 de 27 de maig de 1822, titulat "Milicia Nacional Voluntaria de Igualada" realitzat per Celdoni Ribas, amb data de 19 de maig de 1822.

²⁴⁷ Diario de Barcelona, núm.156 i 157, de 4 i 5 de juny de 1822, pàg.1.482-1.483.

primavera de 1822. Aquestes petites partides tenien menys entitat i es limitaven a robar fruits i bestiar als propietaris de la zona, evitant els enfrontaments amb els milicians o l'exèrcit. Un exemple clar d'aquesta tipologia és la partida de Josep Campanera que actuà entre l'Alt i Baix Penedès on "*continuamente van reclutando y pagando bien a sus reclutas*"²⁴⁸. Josep Campanera era pagès, estava casat, tenia sis fills i havia estat elegit batlle de Marmellà (230 habitants) l'any 1822. El dia 6 de maig aixecà una partida d'uns 40 homes del seu poble i ell mateix els armà i municionà. La partida s'anà engrossint fins els 165 homes, amb els quals s'integrà el mes de juliol a la partida de Joan Romagosa que el nomenà capità i al qual seguí fins la fi de la guerra²⁴⁹. Un altre exemple a l'Alt Penedès el tenim en la partida que voltava entre Sant Sadurní d'Anoia i Gelida²⁵⁰. Per la zona de la Segarra, l'Alt Camp i la Conca de Barberà tombava la partida de l'estudiant de Figuerola amb un centenar d'homes, i que s'enfrontava a les tropes que transitaven entre Cervera i Tarragona, sobretot al seu pas per l'Alt de Cabra, i que no desaprofitava l'oportunitat de baixar fins a la plana litoral i prelitoral per a imposar contribucions (dia 10 de juny a Creixell, dia 11 a Altafulla, dia 23 a la Bisbal i a Santa Oliva). Hi havia també, el que anomenem partides intermèdies, amb uns dos-cents o tres-cents homes, com la del "noi de Piera" que actuava a l'Anoia de la qual ja hem parlat.

La continuada presència de tropes, d'un bàndol o d'un altre, provocava força maldecaps als habitants de les zones més castigades per la guerra, com demostra l'exemple de la vila de l'Arboç que fou ocupada i desocupada fins a cinc vegades pels reialistes. El testimoni del teixidor Antoni Sans ens mostra clarament com anaven les

²⁴⁸ Informe del batlle del Vendrell al de Vilanova amb data de 23 de juny de 1822 (Lligall 2.236 de l'AHMVG. Informació sobre aquestes dues partides a la carta del comandant Francesc Bonet, a Joaquin Ruiz de Porras, amb data de 26 de juny de 1822 (AHM, 2^a4^a, document núm.8) i Diario de Barcelona, núm.164 i 174, de 12 i 22 de juny de 1822, pàg.1.651.

²⁴⁹ "*Hallándose de 1er. Alcalde en su Pueblo, reunió una partida de los mismos vecinos hasta el número de 40, y después de haber incomodado al Enemigo por espacio de cerca de dos meses juntó hasta 165 hombres que presentó armados y municionados al Mariscal de Campo D. Juan Romagosa con quien desde su alistamiento estuvo incomunicación y practicando cuantos movimientos le prevenia, por cuya causa le concedió el empleo de Capitán*" (AGM-S, S1^aD1^a, lligall C-682, i nota biogràfica de l'Apèndix 1). Des de la Diana constitucional, política y mercantil, núm.39, de 30 de juny de 1822, pàg.2, s'informava que "*Dicen que en las cercanias de Villafranca se ha levantado una nueva cuadrilla de facciosos capitaneados por un tal Campanera: ignoramos que casta de pájaro se esta nuevo adalid de la fe*".

²⁵⁰ Aquesta petita partida d'uns trenta homes es dedicava a trencar plaques de la constitució i a posar en el seu lloc crucifixos (Diario de Barcelona, núm.134 de 14 de maig de 1822, pàg.1.272). La col·locació del crucifix en lloc de la placa de la Constitució era una acció normal de les partides reialistes quan ocupaven un poble, a Berga, per exemple, quan els reialistes ocuparen la vila a finals de maig, substituïren la placa de la Constitució pel crucifix de l'església major (Diario de Barcelona, núm.157, de 5 de juny de 1822, pàg.1.491).

coses, venien els reialistes i cobraven les seves contribucions a més de destrossar la placa de la Constitució i fer mal a alguna casa dels milicians, després venien les tropes liberals i castigaven el poble i les autoritats per haver-se deixat ocupar, i s'instal·laven uns dies a la vila a costa dels veïns. Antoni Sans deixà escrit, referint-se a l'entrada de la partida reialista d'en Campanera el 18 de juny:

*“Vingueren 200 del Somatens al dematí y arrancaren la pedra de la Constitució y la trosejaren. Y composaren a la Vila de 70 Duros y prengueren un Soldat de Cavalleria que passava sol y dos mulas de la diligència. L'endemà vingueren sent soldats de tropa de Tarragona, ab amanassas al Batlle perquè ba deixar arrencà la pedra y se aposentaren tots a la Vila.”*²⁵¹

La marxa del Cap polític i del Comandant militar encapçalant les tropes i milícia en persecució dels reialistes portà de corcoll a l'ajuntament de Tarragona que temia algun aldarull i per intentar pal·liar-lo es decidí *“proporcionar trabajo a la gente menesterosa emprendiendo alguna obra para evitar que haya gente ociosa y conseguir por este medio que no se alteres la pública tranquilidad”*²⁵². L'aldarull esclatà mitjan mes de juny, però no s'inicià entre el poble famèlic, sinó a partir dels caps de la MNV, i especialment del seu Comandant, Joaquim Fàbregas que feu públic un imprès acusant l'ajuntament per la decisió de mobilitzar els batlles de barri arran dels fets de Barcelona, tot tement una nova mobilització a Tarragona de caràcter republicà²⁵³.

El Comandant militar Haro, per contra, es mostrava força optimista respecte de l'èxit de l'operació contra els reialistes i manifestà a l'ajuntament que aviat tornaria a la ciutat: *“estando yo bien persuadido de que con las tropas y Milicia Nacional que tengo a mis órdenes podré en poco tiempo tranquilizar la Provincia, poniendo en ejecución el Plan de Operaciones que he formado”*²⁵⁴. El Cap polític es mostrava molt menys optimista a mitjan mes de maig, i ordenà una requisita de cavalls per a muntar la cavalleria de Pavia:

²⁵¹ Després es va quedar a sopar i dormir, amb l'idea d'interceptar el correu l'endemà, cosa que va fer apoderant-se dels parts reservats del Cap Polític de Barcelona (ADB, lligall 162 “Correspondencia...”; *Diario de Barcelona*, de 22 de juny de 1822; VIAPLANA: *Notes històriques...*, pàg.264 i SOLÉ CARALT: *La Bisbal...*, pàg.329). Campanera s'havia acollit oficialment a l'indult, però anava de nou reclutant gent pels pobles del Baix Penedès.

²⁵² *Acuerdos, 1822-I*, vol.27, sessions de 8, 14 i 21 de maig, fol.109-111, 121 (AHMT).

²⁵³ *Acuerdos, 1822-I*, vol.27, sessió de 17 de juny, fol.159, i doc.341 “Tarragoneses” amb data de 24 de juny de 1822 (AHMT).

²⁵⁴ Carta amb des de Valls amb data de 9 de maig de 1822. Un mes més tard el Comandant militar tornava a absentar-se amb la tropa de Tarragona i davant les queixes de l'ajuntament contestà que *“él era responsable de todo el Distrito y que por lo mismo salta a los puntos donde era necesaria la presencia de tropas, y que Tarragona podía muy bien por si solo armándose los Ciudadanos lanzados*

“Las apuradas y críticas circunstancias en que se encuentra la Provincia exigen el dictar medidas energicas y rigurosas para restablecer la tranquilidad, alterada por algunos malévolos, que aspirando a la destrucción del sistema Constitucional, quieren envolver esta hermosa provincia en todos los horrores de la anarquía; y aunque ya se han puesto en movimiento tropas disponibles y las milicias nacionales con el indicado objeto, y se han pedido socorros a las Provincias limítrofes, todavía el estado en que nos hallamos hace indispensable acordar providencias capaces de sacar a los pueblos a la mayor brevedad de la ansiedad en que se encuentran”²⁵⁵

Una opinió semblant expressava des de Porrera Baltasar Simó:

“A inicios de Mayo de 1822 se levantó en la rivera de Ebro un tal Rambla de Cherta. Enseguida hicieron lo propio en muchas poblaciones del Campo de Tarragona, partido de Montblanch, Conca de Barberá y muchísimos otros pueblos de Cataluña. Como eran tan pocos los milicianos armados del Principado y tan escasas las tropas que apenas bastaban para la reducida guarnición de las plazas fuertes; no era posible poner un dique a la imperiosa corriente de aquella sublevación general.”²⁵⁶

Des de Reus la Diana constitucional també es demanava mesures urgents i enèrgiques contra els aixecaments reialistes:

“Es mucha agitación que se repara en los ánimos por las noticias poco lisongeras que se han divulgado esta tarde. Si a más de las facciones de Misas, de mosen Anton Coll y de la que ha estallado en Montblanch sobre las que tenemos datos fijos, se han descubierto otras en el Ampurdán y en el campo de Tarragona, es ya visto que los enemigos del sistema han conuinado un plan de operaciones que debe fijar no poco la atención del gobierno, e inducirlo a tomar unas providencias prontas fuertes y activas”²⁵⁷.

Al Baix Camp també es produïren aixecaments a Riudoms i Montroig, i davant l'absència de la MNV de Reus que es trobava a l'Alt Camp i Conca de Barberà en persecució dels homes de Romagosa i el Trapense, hi feren front els 200 homes de la MNV de Porrera i una partida del regiment de Cantàbria²⁵⁸. No és gens estrany doncs que Reus, amenaçada per partides faccioses per totes bandes, demanés al Cap polític més tropes *“para auxiliar a estos vecinos, tanto más acreedores a ello puesto que se han desprendido de casi toda su Milicia sosteniéndola a sus expensas en otros puntos.”²⁵⁹* A Reus hi feren cap el mateix dia: 120 soldats de Cantàbria, 20 del resguard, 210 milicians de Porrera, 80 de Falset, 40 de Mont-roig, 20 d'Alforja, 40 de Cambrils, 24 de Vilaseca, és a dir en total 554 homes armats, més els 280 milicians de la MNV de Reus, 19 cavalls i *“los muchísimos Paysanos de todas clases que hacen con gusto el servicio de noche y día con sus armas”²⁶⁰* A finals de maig els sometents reialistes del Baix Camp

defenderse y procurarse la conservación de su tranquilidad” (Acuerdos, 1822-I, vol.27, sessió de 10 de maig i 14 de juny, fol.156, doc. 209-211, AHMT).

²⁵⁵ *Acuerdos, 1822-I, vol.27, sessió de 14 de maig, doc.218 (AHMT).*

²⁵⁶ Baltasar Simó “Libro 1º...”, pàg.59.

²⁵⁷ Diana constitucional, política y mercantil, núm.17 de 10 de maig de 1822, pàg.2.

²⁵⁸ Ofici de l'ajuntament de Reus amb data d'11 de maig de 1822 (AHMR, lligall 2.7.2.2).

²⁵⁹ Ofici de l'ajuntament de Reus amb data de 12 de maig de 1822 (AHMR, lligall 2.7.2.2).

²⁶⁰ Ofici de l'ajuntament de Reus amb data de 12 de maig de 1822 (AHMR, lligall 2.7.2.2).

s'instal·laren a la Selva de Camp sent dispersats per la MNV de Reus el dia 30 de maig²⁶¹. Al Priorat s'havien aixecat petites partides com la que comandaven el "xoxo" de Cornudella i el sots-tinent retirat Ramon Solà, que sovint eren batudes per les milícies del Baix Camp:

*"Los pueblos que tuvieron la debilidad de alistarse con aquel militar revoltoso, ya han vuelto a sus casas y han enviado comisionados para que se les otorgase el perdón. Fra Anton ha tocado las de villa-Diego viendo que los que estaban con él han reconocido su maldad y han vuelto a sus casas. [...]. Esta conspiración tienen raíces muy hondas y ocultas, con los efectos que hemos palpado, podemos conjeturar que esta mina no ha levantado del todo, y que si llega a dar la ultima explosión, vomitará torrentes de fuegos capaces de abrasar toda la peninsula."*²⁶²

La situació a la Catalunya meridional no era pas massa bona a començaments de juny. A la Conca de Barberà també hi havia un aixecament generalitzat, i quelcom semblant al Priorat, segons l'ajuntament de Reus que comunicava la destrossa de plaques de la Constitució al Cap polític:

*"Y si bien suponen las Autoridades locales que fue hecho furtivamente sin que hayan descubierto los autores de tamaño atentado, este Ayuntamiento lo considera moralmente imposible atendido el descaro con que se repiten estos excesos en los pueblos de la comarca. Así es que hayer tarde con la mayor desvergüenza se derribó públicamente la lápida en el Pueblo de Aleixar por dos o tres sugetos solamente sin que se sepa que sus autoridades lo impidiesen ni tomasen medidas siquiera para ello. En lo restante del día no hubo otra novedad en dichos Pueblos, pero esta madrugada a cosa de la una de ella, algunos reboltosos han alborotado este Pueblo al son de una mala caxa, y desde él han pasado a los de Maspujols y Borjas a poner igualmente sus moradores en insurrección retirándose enseguida al pueblo del Aleixar su vecindad en que se sabe hiban reuniéndose posteriormente algunos sugetos de los expresados Vilaplana, Maspujols i Borjas armados con carabinas y escopetas, cuyo total será hasta ahora, según noticias fidedignas, de unos 100 hombres. No será extraño que sigan tan pernicioso exemplo los Pueblos de Monroig, Alforja y Riudecols y aun en este momento acaba de tener noticia este Ayuntamiento, que lo ha verificado ya el 1º de dichos 3 Pueblos formando una partida de unos 50 hombres armados. La desmembración de la fuerza que desde este punto salió para el de Montblanch impide a este Ayuntamiento tomar la ofensiva contra estos rebeldes de los cuales la partida que forman los de Aleixar, Borjas y Maspujols parece que son comandados por un tal D.Ramon Solá, subteniente retirado en esta villa que desde ayer pasó a la de Aleixar, después se le negó el pasaporte que solicitaba antes de ayer para ir a Montblanch por la poca seguridad que se tenia acerca de sus ideas políticas. Todo lo que eleva este Ayuntamiento a noticia de V.S. a fin de que se digne tomar las providencias necesarias para cortar en sus principios este mal."*²⁶³

El Cap Polític de Tarragona, després del seu periple pel Baix Penedès, Alt Camp i Conca de Barberà, també feia una radiografia força precisa de l'estat de la rebel·lió en aquestes comarques:

²⁶¹ Ofici de l'ajuntament de Reus amb dates de 29 i 30 de maig de 1822 (AHMR, lligall 2.7.2.2).

²⁶² Diana constitucional, política y mercantil, núm.17 i 20, de 10 i 17 de maig de 1822, pàg.3-4 i

1-2.

²⁶³ Ofici de l'ajuntament de Reus amb data de 7 de maig de 1822. En un altre ofici de la mateixa data es deia que: "parece que el subteniente retirado Dn. Pedro Solá está reclutando por estos Pueblos del pie de la Montaña, gentes para ir a reunirse con el fanático Trapense, y dicen tiene ya unos 80 hombres que podría servirles para su Gobierno. En los pueblos de Maspujols, Aleixar y Villaplana han

“He tenido el disgusto de encontrar dolorosamente extraviados a los infelices habitantes de la parte montañosa de la Provincia; y aunque la miseria a que se ven reducidos habrá contribuido en gran manera a disponer los ánimos, todavía contemplo como principal causa los manejos hipócritas y ridículas farsas con que algunos eclesiásticos, indignos de pertenecer a la gran Nación Española, han procurado seducir a los incautos y sencillos labradores; y como al mismo tiempo haya observado que los Alcaldes y Ayuntamientos de algunos pueblos en vez de oponerse a las destructoras tentativas de los facciosos, las han protegido, o tolerado con criminal indiferencia”²⁶⁴.

Per intentar aturar la insurrecció el Cap polític manà que els batlles convencessin els joves que estaven amb els reialistes per tal *“que se retiren a sus hogares en el término que se les señala, seguros de que si así lo hacen no sufrirán castigo ni la menor incomodidad”*, que els ajuntaments facilitessin una relació *“de todas las personas del pueblo que se encuentran con los facciosos”*, que es multaria als regidors si no informaven sobre els moviments dels facciosos i no oferien resistència al seu pas.

A començaments de juny, la situació al Baix Camp semblava haver millorat pels constitucionals: *“Todos los pueblos del partido de Reus están en suma quietud y los descarriados se van presentando; gracias a la actividad de nuestros milicianos y de la tropa permanente”²⁶⁵*. Mentre, a la Ribera d’Ebre les milícies de Porrera i altres pobles del Priorat, havien destruït la partida de Pere Prous de Mont-roig, i del batlle i el rector de Vinebre²⁶⁶. Tot plegat va permetre la sortida de 200 milicians de Reus comandats per Josep Giol per tal d’aturar l’aixecament reialista a la Conca de Barberà capitanejat pel Trapense²⁶⁷, i acompanyar el comissionat del Crèdit públic a Poblet. El problema era que aquest destacament o bé havia de ser proveït per l’ajuntament de Reus o bé havia de mantenir-se sobre el terreny, i això encara agreujaven més l’odi vers els sistema constitucional dels seus habitants, com manifestava Josep Giol a l’ajuntament de Reus:

“Si debe permanecer la Milicia, a más de los perjuicios [que] se siguen a sus individuos, agotamos todos los recursos de este país. [...] mande relevarnos por otra partida del Ejército permanente; y no siéndole posible se sirve tomar a lo menos las disposiciones necesarias para que seamos socorridos sin gravar a estos pueblos que debemos ganar con suavidad, y de este modo no dudo lograremos que ellos mismos destruyan a los facciosos como empieza a verificarse ya, pues el pueblo de Bimbodí se opuso antes de ayer a su entrada, y aunque lo lograron después de quatro horas de resistencia, fueron quemadas y saqueadas muchas casas; están armados todos sus vecinos y a estas horas van persiguiendo a los facciosos que han jurado acabar con ellos”²⁶⁸

derribado las lápidas y los motores de este desacato suponen se han reunido con el tal Solá.” (AHMR, lligall 2.7.2.2). Vegeu també ANGUERA: Antoni Pons..., pàg.68-70.

²⁶⁴ Circular de 10 de maig de 1822.

²⁶⁵ Diana constitucional, política y mercantil, núm.21, de 19 de maig de 1822, pàg.4.

²⁶⁶ Diana constitucional, política y mercantil, núm.22, de 21 de maig de 1822, pàg.1. Vegeu també VINAIXA: La postguerra..., pàg.84-85.

²⁶⁷ Vegeu J.M.R.: Memorias..., I, pàg.21-28.

²⁶⁸ Ofici des de l’Espluga de Francolí amb data de 2 de juny de 1822. L’ajuntament de Reus, en data de 10 de juny es negà a continuar pagant la seva MNV desplaçada en persecució dels facciosos, i

A finals de juny l'ajuntament de Reus s'adreçava al Cap polític fent-li avinent les enormes despeses que li causava el manteniment de la MNV desplaçada a la Conca de Barberà:

“Esta gente no iba socorrida, ni municionada por falta de caudales para realizar uno y otro, pues que los infimos y cresidísimos gastos que este Pueblo tenia hechos extraordinariamente hasta aquella época, tenían no solo agotados si que también empeñados para mucho tiempo todos los fondos de propios y arbitrios de su común. Los gastos no paran ni se disminuyen, y los fondos públicos apenas reciben ingreso alguno, ni es posible hacer fuerza a ciertos pueblos del Partido que adeudan gruesas cantidades a éste porque no le permiten las actitudes circunstanciadas de efervescencia e inseguridad.”²⁶⁹

VII.1.5 Els aixecaments a les terres de Ponent

Tot sembla indicar que també els batlles de l'Alt Urgell col·laboraven amb els reialistes: *“Los alcaldes constitucionales de los pueblos fronterisos a dicho valle [de Andorra] son responsables de todos los que se escapan y de las cuantiosas sumas de dinero que aquellos malvados se llevan a Francia; el alcalde de Organyá no ha obrado nada para contener estos males.”²⁷⁰* Al mateix temps, el capítol de la Seu manifestava que no podia defensar el campanar per evitar que els reialistes toquessin a sometent. Autoritats municipals i clergat prestaren un suport vital als aixecaments reialistes a l'Alt Urgell com anirem veient.

Pel que fa al Segrià, les Garrigues, la Noguera i l'Urgell, hem de destacar la participació de famílies benestants senceres en la contrarevolució, com mostra l'exemple de la família dels Borralba, hisendats de Lleida. Uns membres de la família, en aquest cas Antonio Borralba, hi posen els diners:

“Inmediatamente que los Defensores de la Religión y el Altar se manifestaron en Cataluña, se decidió en la expresada causa, por lo que fue atropellado y perseguido de muerte por la facción Regicida y Republicana, en tanto que se vio precisado a principios del mes de Julio [de 1822] a abandonar su Casa y bienes que son de considerable valor con una tienda de paños y estofas, ausentándose de su familia a la plaza de la Seo de Urgel por cuyo motivo el Gobierno republicano se apoderó de todo lo referido, causándole una pérdida de más de doce mil duros, quedando con su familia compuesta de dos hijas doncellas en la más triste y lastimosa situación, habiéndose visto en la precisión de refugiarse en este Reyno de Francia.”²⁷¹

sol·licità una carta de pagament signada pel Cap polític a compte del rebut de la contribució de consums (AHMR, lligall 2.7.2.2). El 9 de juny entraven a Tarragona *“24 carros y varios bagajes muy cargados procedentes del Monasterio de Poblet. [...] Los frailes se han dispersado, y de más de ciento que eran no se sabe donde paran”* (*El Eco de Colom*, núm.9, de 23 de juny de 1822, pàg.86).

²⁶⁹ Ofici de l'Ajuntament de Reus al Cap polític amb data de 20 de juny de 1822 (lligall 2.7.2.2), vegeu també *Actes municipals, 1821-1824*, sessió de 30 de juny de 1822 (AHMR). Vegeu ANGUERA: *Antoni Pons...*, pàg.70-72.

²⁷⁰ *Diana constitucional, política y mercantil*, núm.33, de 16 de juny de 1822, pàg.1.

²⁷¹ Notes manuscrites sol·licitant ajut al govern francès (ADPO, lligall 4MP-369).

Altres, com José de Borralba (sots-tinent) o Ignacio de Borralba (agregat d'Estat Major) es posen al capdavant de partides:

“Saliendo de la misma [Lleida] en esposición de su vida, se presentó al frente de los realistas y reuniendo setecientos hombres persiguió a los Constitucionales, derribó las lápidas de la Constitución de todos los pueblos del corregimiento, y logró que la mayor parte se decidiesen por su Rey, por lo que el Gobierno Realista le nombró Gobernador Militar y Político de dicha plaza de Lérida y su Corregimiento, cuyo empleo desempeñó con el acierto que es notorio. [...], amb l'entrada de Mina] retirando con orden, con la corta porción de tropas que tenía, logró pasar a la Conca de Tremp, incorporando dichas tropas a la División del General en Jefe.”

A la Catalunya de Ponent el principal dirigent de la revolta reialista fou Francesc Badals “Romanillos”²⁷², un propietari i contrabandista de Castellfollit que el mes de maig de 1822 aconseguí arrossegar darrera seu un bon nombre d'homes de les comarques de la Segarra, l'Anoia i el Bages, i aconseguí ocupar Balaguer que es convertí en la capital reialista de les terres de Lleida²⁷³. Badals va estendre la seva influència fins l'Aragó²⁷⁴. Badals coneixia perfectament tant la terra com els homes d'aquestes contrades i això li va permetre de connectar amb ells i arrossegar-los a les seves files: *“por sus conocimientos prácticos en el principado de Cataluña e influjo con sus moradores para levantar y armar toda la gente que pudiera y considerada apta para ello y formase la misma división para que obrase contra los revolucionarios.”*²⁷⁵ Badals aconseguí enrolar a les seves ordres petites partides com la que aixecà a començaments de juny a la Ribera d'Ebre Joaquim Montagut, fill d'una família d'hisendats ennoblits²⁷⁶, i que s'integrà a la columna de Badals a començaments d'agost; o la que aixecà als voltants d'Oliana el traginer Bartolomé Porredon, conegut com el “ros d'Eroles”²⁷⁷. La influència de Badals es va estendre fins la Catalunya meridional, com mostra la participació de la

²⁷² Vegeu una nota biogràfica a l'Apèndix 1. GOROSTIZA: Cataluña..., pàg.39-40, dona una explicació sobre el seu comportament que no hem pogut constatar: *“este cabecilla fue hasta fines del año último uno de los más exaltados en favor de las nuevas instituciones; pero incomodado por las autoridades locales bajo este aspecto, y desatendido en Barcelona, donde estuvo a quejarse, por el Gefe político que había entonces, juró vengarse y acompañado de otros seis contrabandistas, se marchó a la frontera, y allí se inició en la conspiración proyectada; para la cual le introdujo Misas con los principales conjurados”*.

²⁷³ Vegeu Pere SANAHUJA: Història de la ciutat de Balaguer, Barcelona, 1965, pàg.405-407.

²⁷⁴ Per l'Aragó vegeu RÚJULA: Contrarrevolución..., pàg.71-80.

²⁷⁵ Expedient Personal de Francesc Badals, AGN-S, lligall B-40.

²⁷⁶ Vegeu el seu expedient personal a l'AGM-S, D1ªS1ª, lligall M-3795. També Artur COTS: Els Montagut de Mora d'Ebre, Tarragona, 1993. Una nota biogràfica a l'Apèndix 1. Per aquest primers aixecaments a la Ribera de l'Ebre vegeu VINAIXA: La postguerra..., pàg.82-120.

²⁷⁷ Una nota biogràfica a l'Apèndix 1.

partida que comandà l'hisendat de Borges del Camp, Maties de Vall i Llaveria²⁷⁸. A la franja la dinàmica d'aixecament de partides fou molt semblant, tal i com podem veure en el cas d'Antoni Fuster, administrador de correus de Mequinensa, que el maig de 1822 aixecà una partida reialista amb la col·laboració d'altres antics guerrillers de la guerra del francès: "*relacionándose con otras partidas catalanas y aragonesas*"²⁷⁹. Un aspecte a destacar relacionat amb aquesta partida és que, tant pel que fa a l'àmbit d'actuació, com a la procedència geogràfica dels seus membres, fou tripartida: catalano-aragonesa-valenciana.

Mentre, a la conca de Tremp el jutge de primera instància es retirà a Sort per por d'una ocupació reialista. De l'estat d'ànim d'aquella zona del Principat en dona bona mostra l'informe de l'esmentat jutge:

*"El riesgo eminente de una invasión y los temores fundados de levantamiento en el mismo territorio poco o nada dispuesto a defenderse de las persecuciones que en todas las irrupciones se observan contra los jueces Constitucionales, me obligaron a trasladarme el día 24 a esta villa [de Sort], cuyo territorio, además de estar una jornada más distante de las varias partidas que tienen tomadas todas las avenidas meridionales del Partido y han invadido ya algunas de sus Poblaciones. [...] En todas sus poblaciones circunvezinales [de Tremp] y hasta la de Gerri, se ha reclutado gente para la insurrección y luego que se acercasen los facciosos, o que en algún pueblo del partido estallase la revolución, se levantarían indudablemente todos los reclutados."*²⁸⁰

Les temences del jutge es van concretar el 26 de juny quan els reialistes, comandats per Francesc Badals "Romanillo" ocupaven quasi tota la Conca de Tremp, obligant a retirar-se al general Felipe Perena²⁸¹. El jutge decidí de fugir a França "*por habérsele dicho que en el de Aragón también había facciosos*". El mes de juliol els reialistes es mantingueren a la Conca i ocuparen la vila de Tremp. Vicente Ferrer, veí i procurador de Tremp assenyalava que no podia moure's per "*estar esta Villa y su partido en poder de los facciosos, maiormente estando, como está, reputado entre ellos por uno de los más adictos al sistema constitucional, por lo que fue saqueada la casa del exponente en la entrada de aquellos.*"²⁸²

Els reialistes designaren com a governador del corregiment de Talam al Tinent

²⁷⁸ Vegeu el seu expedient personal a l'AGM-S, D1ªS1ª, lligall B-535, i la nota biogràfica de l'Apèndix I.

²⁷⁹ Vegeu el seu expedient personal a l'AGM-S, D1ªS1ª, lligall F-2037, i la nota biogràfica de l'Apèndix I.

²⁸⁰ ACA-RA, Registre 1.420, fol.157 (27 de maig de 1822), expedient 338.

²⁸¹ Vegeu Miguel LLEDÓS: Historia de la antigua villa hoy ciudad de Tremp, Barcelona, 1917, pàg.236-237.

²⁸² ACA-RA, Registre 1.420, fol.214 (10 i 26 de juliol de 1822), expedients 454 i 478.

coronel Josep Camarlot amic d'Eroles²⁸³. Des d'aquí (Talarn-Tremp) estengué la seva influència sobre la Vall d'Aran, i una part dels corregiments de Cervera i Lleida (des del Segre a Oliana) que es convertí en una veritable reraguarda de les partides reialistes de Catalunya i l'Aragó, pràcticament fins a mitjan mes de novembre d'aquest any, quan després de perdre la batalla de la Pobla de Segur davant l'exèrcit de Mina, les tropes reialistes comandades per Eroles foren obligades a retirar-se a França. La tasca de Camarlot fou molt important per a consolidar aquesta reraguarda reialista: reclutà sis-cents homes per a formar un batalló reialista (anomenat de Talarn), armà al sometent per a respondre a les incursions liberals, reorganitzà la hisenda i avituallà i armà nombroses partides reialistes de Catalunya i l'Aragó, i fins i tot de Navarra perseguides per Tabuena²⁸⁴. En paraules del mateix Camarlot, aconseguí fer front *“a los grandiosos gastos que se ofrecían para la manutención del ejército Realista, proporcionándole todo género de auxilios en víveres, caballos, armamento, plomo para balas, de que se hallaba en suma escasez”*. I la clau de l'èxit residí, segons el baró d'Eroles, en que Camarlot aconseguí recursos *“sin extorsión a los Pueblos y por medio de las contribuciones ordinarias, mediante tener en el mejor arreglo y orden el ramo de Hacienda y establecida la factoría de víveres con la debida cuenta y razón.”*²⁸⁵

El Semi-Semanario Ilerdense, a començaments de maig es mostrava molt confiat en la derrota dels reialistes:

“Son tan generales y al mismo tiempo hermanadas las noticias que se han recibido de todas las provincias de este séptimo Distrito, que no queda la menor duda de haber sido derrotado, y puesto en vergonzosa fuga con toda su gavilla el foragido Misas, a quien las bizarras tropas permanentes, e intrépidos milicianos de todas partes, han obligado a refugiarse y lanzarse bajo la protección Francesa, única guarida que podía esperanzar por no ser el blanco e idiosidad de todos los buenos Españoles. Ahora sí que algunos fatuos de Lérida podrán echar cálculos acerca de la venida del Ejército de la fe a esta Capital, y mucho más cuando el sumariado, prófugo y rebelde Pablo Riones natural de esta, haya confesado, y manifestado los desconcertados planes que tenían proyectados el Cabecilla y sus secuaces escondidos de la Conca de Trem, Valle de Aran, Ribera del Segre, y frontera Aragonesa. Pareciendo que igual o peor suerte deparará al ex-monge trapense que acaba de levantar el sedicioso grito en la Espluga de Francolí de viva el Rey absoluto con otras sandeces propias e

²⁸³ El nomenament fou fet per Francesc Badals, autoproclamat Comandant general de la Segona Divisió de l'Exèrcit defensor de la llei de Deu i del Tro, amb data de 29 de juny de 1822, i confirmat per la Junta provincial de Catalunya (1 de juliol) i per la Regència d'Urgell (26 de setembre). Vegeu el seu expedient personal a l'AHM-S, D1ªS1ª, lligall C-629. En aquest expedient es definia a ell mateix com una persona de excel·lents qualitats *“de adhesión a la Soberanía del Rey, de fidelidad a la Real Persona de S.M. el Señor Fernando Séptimo (que Dios Guarde) y de íntima detestación de las máximas subversivas que favorecen a la Soberanía popular y al republicanismo, como también de los sentimientos de Religión.”*

²⁸⁴ Per l'Aragó vegeu RÚJULA: Contrarrevolución..., pàg. 71-80.

²⁸⁵ Carta del baró d'Eroles datada a Madrid el 10 de juny de 1824 (a l'expedient personal de Camarlot).

un verdadero cosmopolita."²⁸⁶

Però el cert era que les partides reialistes continuaren actuant per l'Urgell, la Segarra i la Conca de Barberà. El Comandant militar de Lleida, José Bellido, hagué de sortir amb tropa i Milícia, de comú acord amb el general Haro de Tarragona²⁸⁷, i amb el comandant de Cervera i Milícia de Tàrraga, per enfrontar-se a les partides reialistes que encapçalava el Trapense²⁸⁸ que, segons diferents testimonis, comptava fins a dos mil homes: "*un considerable número de somatenes, armados los más con sus aperos de labranza*"²⁸⁹. El dia 12 entraren a Tàrraga uns dos-cents reialistes procedents de Cervera que trencaren la placa de la Constitució, i:

*"Saquearon 3 casas de comerciantes, los dos de ellas de comandantes de las milicias, robándoles los paños, mantas y demás que quisieron de sus tiendas, pillando algunos comestibles de otras casas, y hubieron hecho lo mismo con la mayor parte si no se les hubiese tirado por las ventanas el pan, tocino y demás víveres que pedía, hasta que hartos y borrachos en cometer crímenes, pudieron algunos políticos hacer que cesase el desorden y que se volviese mucha gente a sus pueblos"*²⁹⁰.

Les tropes procedents de Lleida s'adonaren que les partides comptaven amb un important suport popular:

*"Desde luego se penetró que todos sus habitantes y los de los inmediatos, hacían parte de la facción del frayle, sin haberse podido encontrar un paysano siquiera, que ni por ofertas, ni otro interés, accediese a llevar sus avisos y partes a las Autoridades de Montblanch, Tarragona y Reus, ni menos que le facilitasen el menor conocimiento del frayle, ni que le proveyesen de las precisas raciones para su tropa."*²⁹¹

I no es tractava pas d'un suport passiu als reialistes, sinó actiu: "*¿qual no sería su asombro al oír tocar a somatén al pueblo de Vinaixa; y ver salir de allí mismo facciosos a tomar los desfiladeros, descolgándose al mismo tiempo de todas las alturas*

²⁸⁶ Semi-Semanario Ilerdense, núm.1, de 8 de maig de 1822, pàg.5.

²⁸⁷ Haro va trametre a les Corts "*un papel con observaciones [...] sobre las causas de los movimientos facciosos en Cataluña, sus efectos, y los medios que en su concepto deberán adoptarse para la pacificación de aquellas provincias*" (DSC, 1822, t.III, pàg.1.909, sessió 139 de 15 de juny). No hem pogut localitzar aquest "paper" en lloc.

²⁸⁸ Sobre aquest personatge vegeu MONTOYA: La intervención..., pàg.327-441, TODA: La destrucción..., pàg.105-118, i E. FORT COGUL: L'aventura de la Trapa a Catalunya, Barcelona, 1968, pàg.44-49.

²⁸⁹ Diario de Barcelona, núm.143 i 144, de 23 i 24 de maig de 1822, pàg.1.363-1.364, i 1.369-1.370.

²⁹⁰ Semi-Semanario Ilerdense, núm.3, de 15 de maig de 1822, pàg.6. Des de la Diana constitucional, política y mercantil, núm.21, de 19 de maig de 1822, pàg.2, s'informava que "*toda la Segarra está en insurrección*"

²⁹¹ Semi-Semanario Ilerdense, núm.2, de 12 de maig de 1822, "Suplemento". Vegeu també Diario de Barcelona, núm.140, de 20 de maig de 1822, pàg.1.332. CAPDEVILA: La Milícia..., pàg.58, assenyala "*mentre el camperolat desvinculat integrà les partides reialistes formant part de les faccions, el ciutadà procedent dels gremis que es trobava també sotmès a un procés de proletarització formarà part de la Milícia*".

por el único camino que tenía que tomar?”.

Mentre els reialistes comandats pel Trapense ocupaven Balaguer on cometeren diverses barrabassades: “*saquearon muchas casas y echaron muchos efectos a la acequia o río, e hicieron otras barbaridades, libertaron a todos los presos, y habiendo ido a casa del juez le quemaron cuantos procesos habia en ella*”²⁹². El consistori de Balaguer fou criticat pel Semi-Semanario Ilerdense per no fer tot el necessari per aturar la revolta:

“*¿Y vosotras autoridades locales de Balaguer, que providencias habéis tomado para sofocar el germen de tantas desgracias? ¿Por que viendoos amenazados de tan tempestuoso uracán, no os habéis prevenido de antemano con la cuchilla de la ley, y no habéis hecho aquella resistencia que os está mandada? El abandono y morosidad que en tan crítica situación havéis manifestado, os ha conducido a un caos de amargura y fatalísimas catástrofes.*”²⁹³

Malgrat aquests incidents i la presència de partides reialistes a la província, els redactors del Semi-Semanario continuaven mostrant-se optimistes a mitjan mes de maig: “*por todas partes se van asomando y aproximando tropas entusiastas; y en breve no quedarán vestigios de estas facciones con ejemplar escarmiento de quantos hayan contribuido directa o indirectamente y nos sería muy sensible, que algunos sujetos de esta Ciudad se hallasen complicados en estos planes sediciosos*”²⁹⁴. El mateix feia el secretari de l'ajuntament de Lleida el 14 de maig quan anotava: “*los facciosos han sido batidos y solo quedan en esta Provincia los fugitivos. Hoy 14 de Mayo*”²⁹⁵. Una opinió ben diferent de la que expressava el recentment nomenat Cap polític de Lleida, José Cruz de Muller, que es feia ressò a mitjan mes de maig de l'extensió que havia aconseguit la revolta reialista:

“*Entre todas las desgracias imaginables que pudiera acaecer en esta Provincia, ninguna es más funesta ni de consecuencias más fatales que la escandalosa y criminal rebelión que han formado muchos de sus habitantes conspirando con las armas contra la ley fundamental del Estado que han jurado guardar, contra el Rey a cuyos preceptos han desobedecido abiertamente, y contra el socio y bien estar de sus semejantes. Estos horrendos crímenes ejecutados con el furor y barbarie con que lo han realizado muchos pueblos, ya usando de las campanas para dar el toque alarmante de arrebato o Somatén y ya haciendo armas contra las Tropas que se dirigía para el restablecimiento del orden*”²⁹⁶.

²⁹² Diario de Barcelona, núm.146, de 26 de maig de 1822, pàg.1.388, i Semi-Semanario Ilerdense, núm.6, de 26 de maig de 1822, pàg.5-6.

²⁹³ Semi-Semanario Ilerdense, núm.5, de 22 de maig de 1822, pàg.6.

²⁹⁴ Semi-Semanario Ilerdense, núm.4, de 19 de maig de 1822, pàg.4-5.

²⁹⁵ Anotació feta a l'imprès “CATALANES, vuestro ciudadano G.O. y S.”, Tarragona, 8 de maig de 1822 (AHPL, caixa 1450).

²⁹⁶ “Habitantes de la Provincia de Lérida”, Lleida, 15 de maig de 1822 (còpia manuscrita a l'Arxiu Històric de la Paeria de Lleida (AHPL, caixa 1.531), publicada al Semi-Semanario Ilerdense, núm.5, de 22 de maig de 1822, pàg.3-5.

Cervera s'havia convertit en la capital reialista de Catalunya, des de que el 9 de maig un aixecament reialista encapçalat per l'hisendat Pau Miralles foragités de la ciutat els milicians, i instal·lés una Junta reialista que comptà amb el suport d'alguns sometents propers. La Junta estava presidida per Pau Miralles i integrada per una mena de representants dels diferents barris de la ciutat: tres preveres, tres hisendats, tres llauradors, dos artesans i un advocat²⁹⁷. La Junta reialista de Cervera (la primera de Catalunya) recolzà amb armes i diners les partides reialistes d'aquesta part de Catalunya, i a aquesta ciutat hi anaren a parar, per fugir de la persecució de l'exèrcit constitucional, les partides de Romagosa (amb uns mil homes) i la del Trapense (amb uns nou-cents) que havien estat expulsats de la Conca de Barberà i de l'Alt Camp²⁹⁸. Com informava el batlle de Calaf, a Cervera *"están ab gran trastorn y tot[h]om contra los milicianos, la nit passada han mort, un paysà i un capità que vingué de las Castillas"*, afegia que s'havien empresonat dos milicians, i que *"en todos los pueblos del alrededor de Cervera continuamente están tocando a Somatén y derribando lápidas y en su lugar ponen un Cristo."*²⁹⁹ El batlle de Calaf informava també que a la part de Tàrrrega hi havia hagut enfrontaments i que els facciosos havien entrat morts i ferits a Cervera, i que el dipòsit de municions i famílies estaven a les Alujes.

Per aturar els aixecaments realistes al cor de Catalunya, el dia 9 de maig sortiren de Barcelona un total de 1.030 soldats i 300 milicians comandats pel Brigadier José M. Carrillo de Albornoz³⁰⁰. Dos dies després sortien de la ciutat uns mil homes més

²⁹⁷ La Junta estava integrada per Francesc Llobet (advocat i hisendat), Antoni Segura (ganiveter), Jaume Serres (sabater), Francesc Pastoret (noble i hisendat), Ramon de Janer (advocat), Felip Minguell (catedràtic de cànons), Ramon Soler i Magi Espigó (preveres), Maties Vidal i Antoni Graells (pagesos), Gil Rusinés (hisendat). Vegeu JMR: *Memorias...*, I, pàg.36-42, TORRAS: *Liberalismo...*, pàg.71-72, i Daniel RUBIO: "Apropament a la base social dels conflictes pre-carlins al Corregiment de Cervera", dins *El Carlisme...*, pàg.103-116 i "Apropament al Trienni Liberal a Cervera (1820-1823): Partides reialistes i milicians", dins *Miscel·lània Cerverina*, núm.VI (1988), pàg.157-173. CRESPI: *Diario...*, fol.47, deixà anotat el dia 14 de maig: *"por el correo se sabe que en Cervera se [h]a formado una Junta Gobernativa llamada Junta Apostólica"*.

²⁹⁸ *Diario de Barcelona*, núm.132 de 12 de maig de 1822, pàg.1.255. Vegeu, també, GALLI: *Memorias...*, pàg.26; J.M.R.: *Memorias...*, I, pàg.41-42, *La Llibreta...*, pàg.72; i RUBIO: "Apropament...", pàg.157-173 i "Apropament a la base...", pàg.103-116. Informació indirecte a l'AHMI, lligall 35, expedients 6 i 27. Vegeu la notícia a la carta del cònsol francès a Barcelona al Prefecte dels Pirineus Orientals amb data de 14 de maig de 1822 (ADPO, lligall IMP-318).

²⁹⁹ Ofici al batlle de Manresa amb data de 15 de maig de 1822 (AHCM, lligall 62).

³⁰⁰ Aquest havia estat depositat el 21 de febrer de 1820 del seu càrrec a Galícia per considerar-lo servil. Vegeu CRESPI: *Diario...*, fol.45-46, deixà anotat referint-se al dia 9 de maig que a les 10 del matí es tocà generala per reunir a la Milícia i el Cap polític els digué *"que [h]abiendo resivido un parte del General de Tarragona de que los llamados Realistas [h]avian entrado a la villa del Vendrell y Arbós y que tenia que mandarle todas las tropas posibles y si podian contar con los milicianos por la*

comandats per la màxima autoritat militar de Catalunya, el general Joaquín Ruiz de Porras, Comandant general del setè districte militar. En conjunt més de dos mil homes que es dirigien cap la Catalunya Central i Meridional³⁰¹, amb l'objectiu d' "exterminar los rebeldes que se han manifestado en aquel territorio [Camp de Tarragona] y Panadés", intentant agafar entre dos focs a Romagosa, el Trapense i Miralles que estaven a Cervera³⁰². A mitjan mes de maig arribaven a Catalunya les tropes de Torrijos amb reforços de Múrcia, Andalusia, Alacant i Aragó. Aquestes tropes s'establiren a Lleida, on "halló la plaza tan desmantelada y desprovista de fuerzas, que hubiera podido caer fácilmente en manos de los enemigos, a haber sido estos capaces de combinarse para ello"³⁰³. Immediatament es posaren en funcionament unes Patrulles de vigilància per tal de controlar "que no se alteren lo más mínimo el orden y tranquilidad pública y marcha de nuestra ley fundamental"³⁰⁴.

La pinça formada per un cos procedent del sud, comandat per Ruiz de Porras, i un altre procedent de l'oest, comandat per Torrijos³⁰⁵ començà a atacar Cervera el 17 de maig. Aquest dia les tropes de Torrijos s'enfrontaren als reialistes a l'ermita de Sant Eloi de Tàrrega, causant-los una important derrota³⁰⁶. El dia 21 els reialistes foren finalment expulsats de la ciutat, però l'ocupació de Cervera no significà la fi dels conflictes dins

guarnición de la Plaza, todos le contestaron que darían la guarnición y que saldrían si fuese necesario."

³⁰¹ Diario de Barcelona, núm.130, 131, 133 i 135 de 10, 11, 13 i 15 de maig de 1822, pàg.1.236, 1.244-1.248, 1.254-1.256, 1.263, 1.271-1.273, i 1.283-1.287. Aquestes tropes estaven integrades pels regiments de Còrdova i Aragó, 100 homes del de Sòria, el primer regiment d'artilleria i quatre peces d'artilleria, una partida de Suïssos, 30 homes de cavalleria i 300 milicians voluntaris.

³⁰² Les notícies dels aixecaments reialistes a Montblanc i Cervera a començaments de maig van circular ràpidament arreu del país, així des de Calaf s'informava de les "conmocions de estos reynats y alarma general consecuent. Los de Cervera se han declarat completamente y a invitació de ells alguns pobles vehins, Guisona y alguns diuhen si Tàrrega; però es menester entendrem que si se presentan algunas forsas se aquietará tot luego. Aquí nos conservem fermes" (carta d'Antoni Satorras a Josep Moret de Rosa amb data de 12 de maig de 1822, CA-50 bis, fol.175). El representant de la casa Cortadellas "lo pobre Sr. Requesens ha estat dels més atropellats".

³⁰³ SAENZ DE VINIEGRA: Vida ..., pàg.75-153 per la campanya de 1822 a Catalunya (pàg.79 per la cita), per l'època posterior vegeu Irene CASTELLS: La utopía insurreccional del liberalismo. Torrijos y las conspiraciones liberales de la década ominosa, Barcelona, 1989. Vegeu també la nota biogràfica de l'Apèndix 1 i la del DBTL, pàg.648-649.

³⁰⁴ Els comandants d'aquestes patrulles eren Joan Molleres, Antoni Bordalva (que serà un cap reialista), i Jacint Pallarés (Actes Municipals. Lleida, 1822, sessions de 6 i 10 de maig).

³⁰⁵ Informació sobre aquestes operacions a l'Archivo Histórico Militar de Madrid (AHM), secció 2ª, 4ª, "Guerras de Fernando VII", carpeta 2. Torrijos tenia com a Cap d'Estat Major el Tinent coronel de cavalleria Juan Van-Halen que després estarà a les ordres de Mina i que desenvoluparà tota la guerra contra els reialistes a Catalunya (vegeu la nota biogràfica a l'Apèndix 1).

³⁰⁶ Semi-Semanario Ilerdense, núm.5, de 22 de maig de 1822, pàg.5-6, nota de José Cruz Muller amb data de 18 de maig. La nota va ser publicada a la Gaceta de Madrid de 22 de maig, i reproduïda a The Times, de 3 de juny de 1822, pàg.3.

d'aquesta ciutat, amb una important part de la població decidida pel reialisme³⁰⁷. A finals de maig des del convent de Caputxins es tornava a preparar un aixecament, i no era estrany sentir de nit crits de: “¡Viva Déu, Viva la Religió!”, tot plegat motivà l'assalt al convent per part de la tropa i l'empresonament d'un caputxí, cosa que encara agreujà més els problemes³⁰⁸.

Un cop ocupada Cervera, l'exèrcit es subdividí en tres columnes, amb la intenció de foragitar els reialistes de la Catalunya central. La primera amb 600 homes, comandada per Torrijos, es mouria per l'Urgell i la Noguera per perseguir el Trapense que tenia uns 400 homes i els reialistes de la Conca de Tremp; la segona també amb 600 homes, manada per Carrillo de Albornoz, actuaria pel Bages, Solsonès, Berguedà, Ripollès i Osona; i la tercera, comandada per Santos San Miguel (coronel del regiment d'Aragó), es desplegaria pel Vallès, mentre Porras tornaria a Barcelona³⁰⁹.

Diversos Caps militars criticaren l'estratègia de Porras que quan semblava que podria esclafar definitivament les partides reialistes més importants, decidí de tornar cap a Barcelona per aturar la mobilització dels exaltats³¹⁰. Porras es justificà davant les crítiques dient que:

“Aunque las Reales órdenes que se me han comunicado, no han designado expresamente cuerpos para ahí, hubiera yo enviado cuanta más fuerza hubiese sido posible, si las insurrecciones del campo de Tarragona, Sagarra, Urgel y otros puntos lo hubiesen permitido; pero no hay quien ignore que estas serias conmociones me obligaron a trasladarme a estos terrenos con la guarnición de Barcelona, que ha tenido que recorrerse el país en varias direcciones, y que esto mismo se está practicando por tres colu[m]nas que han tomado, la 1ª la dirección de Agramunt y Balaguer a la Conca de Tremp; la 2ª la de Calaf, Solsona, Berga, Ripoll y Olot para ausiliar al brigadier Llobera, con la fuerza de 600 hombres, entre ellos 30 cavallos; y que la tercera se ha dirigido por Igualada, Esparraguera y Tarrassa hasta Granollers, por haberme manifestado el Gefe político de Barcelona, hay síntomas muy temibles de insurrección en el Vallés; habiendo yo quedado en este interesantísimo punto [Cervera] con 200 hombres escasos.”³¹¹

Afgia Ruiz de Porras que la situació al centre de Catalunya era prou complicada: el Trapense comptava encara amb uns 400 homes, havia aparegut una partida nova de 150

³⁰⁷ Diario de Barcelona, de 24 de maig de 1822, pàg.1.370-1.372, que reproduïx l'edicta que publicà el dia 21 de maig el general Ruiz de Porras manifestava, entre d'altres coses, que tots els reialistes que no s'entreguessin al cap de partit, serien afusellats en el moment de la seva detenció. També, GALLI, Memorias..., pàg.30 i J.M.R.: Memorias..., I, pàg.79-91. Vegeu l'expedient personal de José Bellido governador militar de Lleida on refereix aquests fets (AGM-S, S1ª-D1ª, lligall 1619).

³⁰⁸ Diario de Barcelona, núm.152, de 31 de maig de 1822, pàg.1.439-1.440.

³⁰⁹ Diario de Barcelona, núm.144, de 24 de maig de 1822, pàg.1.370. Vegeu també GALLI: Memorias..., pàg.30 i J.M.R.: Memorias..., I, pàg.92-99, que reproduïx una carta de Joaquin Ruiz de Porras al Cap polític de Girona, datada a Cervera el 23 de maig de 1822.

³¹⁰ Vegeu-ne la crítica a GOROSTIZA: Cataluña..., pàg.41.

homes capitanejada pel “Marxant” de Cubells, Romagosa tornava al Camp de Tarragona amb 400 homes, mentre els sometents del Solsonès ocupaven diversos pobles entre ells Solsona i Sant Llorenç de Morunys.

Especialment crític fou el general Miguel de Haro, Comandant militar de la província de Tarragona que va fer arribar fins el govern les seves crítiques a l'estratègia de Porras³¹². Haro, a més criticava que Ruiz de Porras hagués absorbit tot el poder. Ruiz de Porras contestà que el que havia de fer, junt al Cap polític era “*conciliar los ánimos y mantener el orden público*”, referint-se als incidents que es produïren el 18 de maig de 1822 arran de l'arribada del batalló de Barcelona al port de Tarragona, per l'oposició d'alguns veïns: “*se alegaba que sus individuos eran comuneros y otras necesidades semejantes que los malévolos tienen siempre prontas*”³¹³. Afegia que el seu poder era indiscutible: “*No sé que me esté prohibido dar las órdenes que me parezcan conformes tanto a las plazas como a las tropas que se hallan en el distrito militar que me está confiado, y mucho menos en aquellos casos urgentes que no dan lugar a poder contar con V.S. por hallarse fuera de la capital de la provincia*”.

La presència de Torrijos fou determinant per foragitar les partides reialistes d'aquesta zona, ja que primer derrotà les del Trapense a Tàrrega i posteriorment expulsà de Cervera les de Miralles, Romagosa i el Trapense³¹⁴. Posteriorment publicà un indult per tots aquells cerverins que “*no siendo los principales autores de la conspiración, y no teniendo otro delito que el de haberse reunido con los facciosos por primera vez*” es presentessin voluntàriament³¹⁵. Sabem que pocs dies després vuitanta-un reialistes s'havien presentat a l'indult a Tàrrega, i molts altres estaven disposats a fer-ho al Penedès³¹⁶. De fet Torrijos no feia més que seguir les ordres del Comandant general que havia ordenat als seus oficials que:

³¹¹ Ofici del Ruiz de Porras a Josep Perol, datat a Cervera el 23 de maig de 1822 (reproduït al Diario de Barcelona, núm.146, de 26 de maig de 1822, pàg.1.385-1.387).

³¹² J.M.R.: Memorias..., I, pàg.100-104, assenyala que Porras es trobava “*Desobedecido de unos, acusado por otros y criticado de todos*”.

³¹³ Ofici als Caps polítics de Barcelona i Tarragona, Cervera, 23 de maig de 1822 (reproduït al Diario de Barcelona, núm.147, de 27 de febrer de 1822, pàg.1.397). Vegeu també El Eco de Colom, núm.9, de 23 de juny de 1822, pàg.86. Tot sembla indicar que quan havien de baixar al port de Tarragona els soldats del regiment de Barcelona es produí un aldarull per oposar-s'hi, i del qual s'acusava de dirigir-lo al capítol de Tarragona, que hagué de publicar un manifest refusant l'acusació: “*Manifiesto que da al público el cabildo de la Sta. primada iglesia de Tarragona*”, publicat al Diario de Barcelona, núm.152, de 31 de maig de 1822, pàg.1.444-1.445.

³¹⁴ SAENZ DE VINIEGRA: Vida ..., pàg.79-80. Vegeu també GALLI: Memorias..., pàg.30-34.

³¹⁵ Ban dels batlles de Cervera, s/d. publicat al Diario de Barcelona, núm.147, de 27 de febrer de 1822, pàg.1.393-1.394.

*“Haga observar la más exacta y rigurosa disciplina en todos los cuerpos del ejército, recomendándoles muy particularmente que a par del valor para vencer a los rebeldes desplieguen con los vencidos la humanidad y beneficencia, cuyas virtudes contribuirán más que otro medio a desvanecer las siniestras impresiones que les hayan hecho concebir, y hacerles amar la benéfica Constitución que inspira estos nobles y generosos sentimientos, dejando que las leyes castigue al que merezca su rigor”*³¹⁷.

Torrijos es desplaçà després cap el Solsonès on els sometents reialistes dominaven la comarca, foragitant-los a finals de mes i ocupant Solsona, on manà al bisbe que publicqués una pastoral *“en la que manifestase al pueblo que debía permanecer tranquilo y obedecer las órdenes del gobierno.”*³¹⁸ Al mateix temps Torrijos publicà un indult i una crida als catalans perquè s’hi acollissin:

*“¡Catalanes! Vuestros excesos y vuestros estravios han llenado la patria de dolor y de quebranto; vuestra suerte ha llamado la paternal atención del gobierno, y os proporciona medio para reconciliaros con la ley y la razón. El indulto que se ha promulgado, os abre las puertas de la paz y la dulce tranquilidad. Dejad las armas, volved a vuestras útiles faenas, no escuchéis los consejos infames de los que quieren labrar su fortuna a costa vuestra. No temáis que peligre la sacrosanta religión que profesamos. Nosotros la seguimos, nosotros la defenderemos, y mientras existamos, se conservará en toda su pureza y esplendor. Cuanto os digan en contrario, es falso. La Constitución asegura la Religión católica, apostólica y romana de un modo firme e inalterable, y solo hombres perversos, abusando de su influencia y vuestra sencillez, son capaces de hacerlos concebir unos temores que ellos no tienen, pero que difunden para hacer a su sombra una criminal fortuna. [...] si estimáis en nada la conservación de la Constitución política de la Monarquía, que os devolvió los derechos de que fueron tan celosos vuestros mayores; y si una vida criminal y zozobrosa os es preferible a la tranquila paz de vuestras familias, temedlo todo. La ignorancia no os servirá de excusa, pues ya ha llegado a vosotros la voz penetrante de la razón y de la justicia.”*³¹⁹

El dia 3 de juny es concentraren a Calaf i Copons les partides de Romagosa (mil dos-cents homes), Romanillos (cent cinquanta), Miralles (tres-cents) i “El Trapense” (dos-cents), uns mil vuit-cents homes en total³²⁰. Al mateix Calaf afusellaren al capitost

³¹⁶ Diario de Barcelona, núm.147, de 27 de febrer de 1822, pàg.1.396.

³¹⁷ Ordre del dia de l’1 de juny de 1822 (Diario de Barcelona, núm.153, d’1 de juny de 1822, pàg.1.449).

³¹⁸ SAENZ DE VINIEGRA: Vida ..., pàg.80-82.

³¹⁹ Ban amb data de 3 de juny de 1822 a Solsona reproduït a SAENZ DE VINIEGRA: Vida ..., pàg.80-82. El 10 i 25 de maig el Cap polític de Tarragona havia publicat, seguint la llei de 17 d’abril de 1821, un indult a *“todos aquellos que se hayan unido con los autores y cuadrillas de facciosos, baxo el seguro de que quedan indultados, de la pena en que han incurrido, si lo verifican en el tiempo prefixado; y que de lo contrario, se entenderá que hacen resistencia a la tropa”*, i prometent-los que no es tracta, com fan córrer els reialistes *“de un lazo que se les tiende para apoderarse de sus personas cuando se hallen ya tranquilos en sus hogares”*. La mesura no devia tenir massa èxit, o en tot cas un èxit conjuntural, perquè el 13 de novembre, el nou Cap polític Jacobo Gil de Avalle, tornava a publicar el mateix indult (AHMT, Acuerdos, 1822-III, doc.787).

³²⁰ A més de les de Mateo, el “Seren” i Navarro (AHM, 2ona.4ª, “GFVII”, carpeta 2). Com a molt comptaven amb 2.000 homes i no amb 5.000 com assenyala BAYO: Historia..., II, pàg.317. Romagosa començà a enrolar gent de fora del corregiment, així pogué formar una nodrida tropa a les seves ordres. “El Trapense”, Mateu, Miralles i Romanillos tenien la seves partides a Castellolí i Calaf on exigiren (l’1 de juny) 1.800 racions de pa i 400 d’ordi (AHMI, lligall 35, expedient 9 i lligall 36, expedient 8). Vegeu

Mateu per “*conspirar contra los altres cabecillas*”³²¹. Aquestes tropes pretenien tornar a ocupar Cervera, i conquerir Igualada i Manresa, per això es concentraren a Castelfollit. El comandant de les tropes liberals a Cervera, el primer que va fer en saber que els caps reialistes s’havien reunit a Castelfollit amb la intenció d’atacar Cervera, fou la de que “*se bajasen todas las campanas para impedir que se tocasse el somatén.*” El dia 3, uns cinc-cents reialistes encerclaren Cervera, des de Vergós, les Alujes i Guissona. El dia 4 els reialistes entraren a la vila, però la guarnició i els milicians voluntaris aconseguiren de tancar-se a la Universitat, i resistir l’atac reialista, que ràpidament endegaren la construcció de tanques per protegir-se dels trets dels de dins del convent i preparar l’ofensiva³²². El dia 5, la guarnició liberal aconseguí fer arribar notícia de la seva situació a Igualada, i el coronel Taberner hi envià una columna. També es posà en marxa des de Lleida per ordre de José Bellido, comandant militar, una columna amb forces del sisè districte (Aragó) comandades pel baró de Carondelet, però abans que unes i altres forces arribessin a Cervera, el dia 6 s’hi presentà la divisió del Brigadier Torrijos.

La divisió de Torrijos procedia de Solsona (on hi deixaren 140 homes del regiment de Còrdova comandants pel Brigadier Carrillo de Albornoz), des d’on venien esbatussant-se amb les partides de Joan Romagosa i Badals que comptaven amb més uns mil cinc-cents homes. Els reialistes controlaven la zona entre Torà i la Manresana, i tenien el seu quarter general al convent de Sant Ramon ja que “*los facciosos son protegidos y ayudados siempre en él*”³²³. Torrijos havia demanat que també fessin cap a Cervera, passant per Calaf, una columna procedent de Manresa, però els caps militars d’aquesta, els coronels Lorenzo Cerezo y Ramon Gallí, manifestaren que no podien deixar la ciutat ja que “*este partido todo está en un sentido el más débil, que este partido es de los más interesantes, y que siempre hemos contemplado (no sin*

la carta de Antoni Satorras a Josep Iglesias de Reus amb data d’1 de juny de 1822 (CA-50 bis, fol.199). Vegeu per aquests dies J.M.R.: *Memorias...*, I, pàg.134-137.

³²¹ Carta de Antoni Satorras a Josep Tudó de Mora amb data de 6 de juny de 1822 (CA-50 bis, fol.206). Vegeu també la carta del batlle de Manresa amb data de 2 de juny de 1822 (AHCM, lligall 62).

³²² GALLI: *Memorias...*, pàg.33-34 i J.M.R.: *Memorias...*, I, pàg.80-86. Vegeu, també, RUBIO: “Apropament...”, pàg.172. La versió del comandant liberal assetjat, Francesc Bonet, a l’AHM, 2^a, document núm.9, “Diario de operaciones de la Guarnición de Cervera al mando del Comandante Supernumerario Don Francisco Bonet, desde 1º al 6 del corriente de este mes”.

³²³ Vegeu el relat dels fets al ban del Cap polític de Lleida, José Cruz de Muller: “Gobierno Político de la Provincia de Lérida”, Lleida, 8 de juny de 1822. Vegeu també les cartes del coronel Lorenzo Cerezo al Joaquín Ruiz de Porras, datada a Manresa el 6 de juny de 1822, del Brigadier José Mª Torrijos al comandant militar de la província de Lleida, datada a Cervera el 7 de juny de 1822, de José Bellido al Secretari del despatx de Guerra, amb data de 8 de juny de 1822 (AHM, 2^a, “GFVII”,

fundamento) como el foco de todas las conspiraciones; aquí se encuentran muchísimos facciosos indultados de la proyectada en Julio del año anterior, y un sin número de alistados para la que actualmente tocamos; razones por las que no nos es posible desempañarlo”, tot i així enviaren a Calaf dos-cents homes i divuit cavalls comandats per Vicente Magrat perquè es possessin a les ordres de Torrijos, tot i que tenien ordres de tornar l'endemà a Manresa perquè “la tranquilidad de esta Ciudad y su Partido; sabiendo que los iniciados en la conspiración solo esperaban la salida de tropas para levantarse”³²⁴.

El dia 6, com hem dit, després una llarga batussa les tropes de Torrijos foragitaren els reialistes de Cervera, una ciutat on havien obtingut un important suport de la població, i alliberaren la guarnició i la poca Milícia encerclada a la Universitat³²⁵. Mentre, les tropes reialistes emprengueren camí cap a la Noguera. El concepte que Torrijos tenia de Cervera era nefast:

“Hemos llegado a posesionarnos de este pueblo indigno del título de Español. Los facciosos son protegidos y ayudados siempre en él, y excepto la Milicia voluntaria y algún que otro constitucional, todos se pueden llamar tales facciosos. [...] Conocemos bien que con nuestro noble porte nada alcanzaremos de vosotros, pues sois incapaces de escuchar la tierna y saludable voz de la patria, [...], si continuáis obstinados, temedlo todo, pues si dos veces fuimos generosos, a la tercera pereceréis”³²⁶.

Cal considerar a més que, militarment, Cervera tenia una gran importància estratègica per a comunicar la Catalunya occidental i del nord amb Barcelona i Tarragona. Un cop conquerida Cervera, les tropes de cavalleria del baró Carondelet es dirigiren a Tàrraga i Balaguer on, segons José Bellido, havien de “*consolar aquellos habitantes y los de los Pueblos inmediatos, que en estos días se han visto acosados por diferentes cuadrillas de facciosos, que sabiendo lo podían hacer impunemente se han aprovechado.*”

José Mº de Torrijos demanava una actuació ràpida i eficaç dels liberals per acabar amb els aixecaments reialistes:

“El mal Excmo. Señor, de este Pueblo y de los demás sublevados de esta Provincia consiste en causas conocidas por todos, y que han de llenar de Dolor algún día a Nuestra Patria. Es preciso atacarlas en su origen, es preciso que se adopten medidas políticas, judiciales y

carpeta 2, documents núm.17, 21 i 22). Informació, també, a Jaume Junqué expedient personal (AGMS). Vegeu també el Diario de Barcelona, núm.159, de 7 de juny de 1822, pàg.1.509-1.510.

³²⁴ Carta de Lorenzo Cerezo i Ramon Galí a Joaquín Ruiz de Porras, datada a Manresa el 6 de juny de 1822 (AHM, 2^a4, “GCFVII”, carpeta 2, document núm.22).

³²⁵ Diario de Barcelona, núm.222, de 10 d'agost de 1822, pàg.2.102-2.103.

³²⁶ Ban amb data de 7 de juny de 1822 reproduït a SAENZ DE VINIEGRA: Vida ..., pàg.85-86, i pàg.82-106 per aquests primers dies de juny. També GALLI: Memorias..., pàg.32-34 i J.M.R.: Memorias..., I, pàg.114-117. Diana constitucional, política y mercantil, núm.28, de 4 de juny de 1822, pàg.1, i Diario de Barcelona, núm.161 i 167, de 9 i 15 de juny de 1822, pàg.1.530-1.531 i 1.584.

legislativas que rectifiquen la opinión del hombre subceptible aun a ser bueno, y que destruye a todo el que quiere elevar el puñal de la guerra civil en el seno de nuestra Patria. Es preciso, Excmo. Sr., que nuestros esfuerzos no sean aislados ni parciales, sino que marchando de acuerdo y con un fin, se aseguren ventajas positivas y duraderas. Siete veces he atacado, derrotado y dispersado a los facciosos, y otras tantas se han vuelto a formar. Los esfuerzos de las Tropas serán en vano si los Cabezas no perecen y si permanece el plan parecido que por las parte se deja ver y cuya destrucción no se halla a mi corto alcance.

Rotos, descalzos, cansados y llenos de toda clase de privaciones vagamos por todas partes en busca de facciosos, los halla[m]os y batimos, pero a pocos días las cosas tornan a su antiguo estado y la guerra será interminable. La moderación y la virtud misma personificada nada pueden alcanzar, nada en ánimos fanatizados estudiosamente y más si los inicuos promovedores de la rebelión existen impunes y con esperanzas de pode lograr su objeto u al menos no exponer nada en el incendio que tan infamemente han prendido en los mismos incautos pero fieros de estos rústicos [h]abitantes.

La División de los ánimos que desgraciadamente existe en los mismos liberales, aumenta las armas a la facción, y los hombres que la época triste y calamitosa actual, por saciar sus pasiones se ocupan de hostigarse y aun calumniarse [?] Es preciso que se convenzan que no hacen más que asesinar a la patria.”³²⁷

Torrijos tenia clar, però, que les seves victòries eren sempre parcials: “*sin un movimiento combinado, y obrando de acuerdo todas las tropas, nunca lograríamos sino triunfos parciales y ventajas pasajeras*”³²⁸.

VII.1.6 Partides, sometents, clergat i ajuntament

Les partides eren el pal de paller de la revolta reialista com hem anat veient. L'actuació de les partides quan entraven en algun poble o vila es regia per una mena de cerimonial que es repetia amb minuciositat, primer es trencava o afusellava la placa de la Constitució als crits de “*Visca el Rei*”, “*Visca Déu*”, “*Visca la verge*”, “*Visca els sants*” i “*Mori la Constitució*”, després es requisaven les armes als milicians i es saquejaven i/o cremaven les cases de destacats liberals (sobretot milicians), s'imposava una contribució

³²⁷ Carta del Brigadier José M^o Torrijos al comandant militar de la província de Lleida, datada a Cervera el 7 de juny de 1822 (AHM, 2^a4^a, “GFVII”, carpeta 2, document núm.17. Reproduïda també per SAENZ DE VINIEGRA: *Vida ...*, pàg.83-86). LAFUENTE: *Historia...*, XVIII, pàg.315, assenyala en aquesta direcció que: “*Las tropas, que se conservaban fieles, las derrotaban fácilmente, pero las derrotas eran más bien por lo general dispersiones del momento para volver a presentarse en otra parte, acaso aumentadas, por la protección que encontraban en el país, cuyo espíritu anticonstitucional se mantenía y fomentaba con sermones, pastorales, proclamas secretas, periódicos y otras publicaciones absolutistas que se daban a luz a la abrigo de la libertad legal de que se aprovechaban y que por otra parte se proponían destruir*”, i afegeix que “*Perseguían sin descanso a las facciones jefes militares tan entendidos, activos y resueltos como Milans, Torrijos, Manso, Roten y otros, los cuales las batían dondequiera que las alcanzaban. Pero siguiendo aquellas la táctica de las guerrillas, hacían de la dispersión una maniobra militar para reaparecer y reorganizarse de nuevo en el punto de antemano designado. Era además de este difícil y poco menos que imposible su destrucción por la protección y los auxilios con que las apadrinaban, como habremos luego de ver, del otro lado del Pirineo el gobierno y las tropas francesas, dentro del país las clases del pueblo en que más influencia ejercía el fanatismo que de intento se fomentaba*” (pàg.355).

³²⁸ Carta a Vicente Magrat, datada a Cervera el 8 de juny de 1822 reproduïda a SAENZ DE VINIEGRA: *Vida ...*, pàg.103-104.

que podia recaure en tota la població o en els liberals i que donava lloc a una treballada negociació entre la partida i les autoritats municipals, i finalment es feia una crida o pregó demanant voluntaris³²⁹.

L'atac i el saqueig a les cases dels constitucionals era una constant en les ocupacions reialistes dels pobles, com mostra el cas de Malgrat de Mar "*en donde saquearon la casa de su escribano, la del ayuntamiento, del cirujano, de un tendero y la del colector del catastro, llevándose las armas de tres milicianos*"³³⁰, o l'Empordà on:

*"Los revoltosos han tomado el partido de dividirse en faccioncillas de trece a veinte que recorren diariamente las poblaciones chicas y medianas, ecsigiendo armas, caballos y dinero; pero los de Masanet los batieron y les mataron tres hombres. En Perelada cuya villa dista una hora de aquí saquearon las casas de los cuatro únicos liberales que había y no incomodaron a una excelentísima señora que vive en dicha población"*³³¹.

La "*excelentísima señora*" de que parla la notícia era la comtessa de Peralada, repetidament acusada des de les pàgines d' El Indicador Catalán de "*que hace de tiempo en tiempo gruesas remesas de dinero a Perpiñán, con el no muy santo objeto, se dice, de favorecer a los defensores de la fe*"³³², el que provocà la rèplica de l'esmentada comtessa, això sí al Diario de Barcelona³³³. Un altre exemple el tenim amb l'entrada a Torredembarra i Creixell:

"En la noche del 9 estuvieron en el Creixell 40 facciosos quienes después de romper en mil trozos la lápida ecsigieron 1.600 reales y saquearon las casas de muchos particulares. Cinco de dicho pueblo se alistaron con aquellos salteadores. Otra partida de esta nueva raza de defensores de la fe se presentó en Altafulla. El Alcalde tubo que darles 1.200 reales y después se marcharon a la Nou en cuyo pueblo saquearon la casa de un labrador que no tenia otro delito que el de ser rico. Los de Cantabria que acababan de llegar de Tarragona marcharon

³²⁹ Una descripció sintètica a la carta del cònsol francès a Barcelona amb data de 29 de maig de 1822 (AMAE, "Correspondance commerciale. Barcelone", t.25, fol.57-58). Vegeu-ne diferents exemples en les ocupacions de Vila-rodona el 7 de maig (SANTESMASES: El segle XIX..., pàg.22-28, i Diario de Barcelona, de 9 de maig de 1822); el Vendrell el 8 de maig (Diario de Barcelona, núm.131 d'11 de maig de 1822; La llibreta..., pàg.71; GOROSTIZA: Cataluña..., pàg.33-36; GALLI: Memorias..., pàg.26; J.M.R.: Memorias..., I, pàg.29; Manuel BOFARULL: "La llibreta d'en Xaconín i la guerra reialista al Penedès" dins Miscel·lània Penedesenca, V (1982), pàg.59-80 i Don Joan Romagosa..., pàg.36-38; Barberà el dia 9 de maig (Diario de Barcelona, núm.131, d'11 de maig de 1822); Esparreguera el 16 de maig, on hi feren un pregó per reclutar gent a sis rals (sols se'ls hi afegiren vuit homes) i imposaren una contribució de 200 duros (AHMI, lligall 35, expedient 6 i Diario de Barcelona, núm.135, 138, 141 i 142 de 15, 18, 21 i 22 de maig de 1822).

³³⁰ Diana constitucional, política y mercantil, núm.31, d'11 de juny de 1822, pàg.2. Vegeu també GELABERTÓ: Revolució liberal..., pàg.52.

³³¹ Informe des de Figueres datat el 9 de juny i publicat a la Diana constitucional, política y mercantil, núm.32, de 14 de juny de 1822, pàg.4. La partida que ocupà Peralada era la que capitanejava "Fuster" de Mollet que havia estat criat de la comtessa de Peralada, i que amb 150 homes s'estava a Maçanet de Cabrenys (Carta des de Figueres amb data de 12 de juny, reproduïda a Diana constitucional, política y mercantil, núm.34, de 18 de juny de 1822, pàg.3).

³³² Vegeu El Indicador Catalán, de 23 de maig de 1822.

³³³ Diario de Barcelona, núm.165, de 13 de juny de 1822, pàg.1.566-1.567.

*llevando pintado el furor en sus rostros contra aquella canalla y sabemos que mataron a 3 facciosos a la bayoneta, hirieron muchos e hicieron dos prisioneros.*³³⁴

Comentant aquesta ocupació, des de les pàgines de la Diana constitucional de Reus es manifestava que:

*“Estas falanges de la fe de Barrabás se han subdividido en muchas faccioncillas que saquean a todos sin examinar que gente son, ya liberales ya serviles: y atendida la condición de los perversos debían de dividirse y subdividirse en varios y distintos pelotones. Los que mandaban las facciones numerosas guardaban para sus bolsillos el oro y plata que iban robando, pero esto no podía ser muy grato a otros que también contaban hacerse ricos con esta guerra, y de ahí se han originado entre los facciosos mil querellas discordias y desafíos, que por ultimo han infestado esta hermosa provincia de tantos ladrones, salteadores y asesinos que la han paralizado enteramente todas las operaciones del comercio y toda la industria.”*³³⁵

El segrestament era una altra de les tàctiques utilitzades pels reialistes per tal d'acovardir els constitucionals del pobles i, alhora, aconseguir recursos, ja que del que es tractava era d'espantar a les famílies i fer-les pagar un rescat, com mostra l'ocupació de Bàscara per la partida de Sala de Llers *“con el objeto de apoderarse del hijo del escribano, joven amante del sistema constitucional, lo encontraron en su casa y se lo llevaron con ánimo de fusilarlo, pero le salvaron la vida dando a aquellos desalmados 8.640 reales: he aquí lo que buscan esos defensores de la fe”*³³⁶. Des de Manresa també s'informava de fets semblants:

*“Ayer pasaron por Artés 40 insurgentes mandados por Sala del mismo pueblo, y saquearon las casas de los dos o tres únicos liberales ecistentes en el pueblo, dejando intactas las de los regidores y alcaldes. [...], los facciosos] roban, saquean, incendian y matan a los verdaderos amantes del sistema”*³³⁷.

Com hem anat veient són nombrosos els casos de pobles que s'aixecaren al toc de sometent per donar suport als reialistes: Piera, la Llacuna i Vallbona a l'Anoia; Sant Pere de Riudebitlles, Pontons i Mediona a l'Alt Penedès; Sarral a la Conca de Barberà, Bonastre i la Bisbal del Penedès al Baix Penedès, Montagut a l'Alt Camp, Castellgalí i Castellbell i el Vilar al Bages, Olesa i Esparreguera al Baix Llobregat³³⁸. A Pontons i Montagut: *“tocaron ayer a somatén y salieron de aquel pueblo unos 18 hombres”*³³⁹; i Castellgalí i Castellbell i el Vilar: *“se sublevaron ayer al toque somatén, habiendo salido la gente armada que se ha levantado en Castellgalí con dirección de San Vicente de*

³³⁴ Diario de Barcelona, núm.163, d'11 de juny de 1822, pàg.1.559.

³³⁵ Diana constitucional, política y mercantil, núm.33, de 16 de juny de 1822, pàg.2.

³³⁶ Diana constitucional, política y mercantil, núm.34, de 18 de juny de 1822, pàg.2.

³³⁷ Diana constitucional, política y mercantil, núm.35, de 21 de juny de 1822, pàg.4.

³³⁸ ARNABAT: Liberals..., pàg.142-266.

³³⁹ Informe del batlle d'Igualada al Cap polític amb data de 7 de maig de 1822 (reproduït al Diario de Barcelona, núm.129, de 9 de maig de 1822, pàg.1.226-1.227).

*Castellet*³⁴⁰. El comandant de les forces governamentals, Manuel Sesé, es feia també ressò d'aquest fet: “tres mil somatenes al menos a toque de caracoles y ruido de campana, se presentaron en aquella comarca [Alt Camp] tomando los puntos más elevados y haciendo fuego en todas direcciones”³⁴¹. En altres indrets de Catalunya els reialistes aconseguiren aixecar nombrosos sometents, al Baix Camp, al Priorat i a la Conca de Barberà que permeteren als reialistes de dominar bona part de l'interior de les terres tarragonines l'estiu i la tardor de 1822³⁴², i a les comarques del Solsonès, el Bages i el Berguedà que va permetre als reialistes de mantenir el setge de Cardona i el domini del Solsonès durant l'estiu i la tardor de 1822³⁴³.

El suport d'un important sector del clergat, i sobretot de determinats monestirs, ha estat un element clau de l'amplitud del moviment reialista a Catalunya. No és gens estrany, doncs, que des de les files liberals més exaltades es demanessin mesures urgents per aturar aquest suport. Així des del Semi-Semanario Ilerdense s'acusà d'estar al darrera de l'aixecament reialista al monestir de Poblet, i al clergat en general:

“Y vosotros infelices obsecados y seducidos por un gran número de F.[rayles] y C.[uras] indignos de poseher el carácter que obtienen, no os dejéis alucinar, mirad que no buscan sino vuestra desgracia, y el que sacrificuéis vuestras vidas e intereses para poder conseguir sus infames proyectos que son los de volver a esclavizarnos; estos son fieras devoradoras de su semejante, [...], son unos Monstruos que con la capa de la religión os van fascinando para poder conseguir su intento”³⁴⁴,

Una opinió compartida per múltiples testimonis de l'època. Per exemple el cònsol francès a

³⁴⁰ Diario de Barcelona, núm.140, de 20 de maig de 1822, pàg.1.336.

³⁴¹ Informe del comandant Manuel Sesé al comandant militar de Tarragona, Miguel de Haro, amb data de 2 d'agost de 1822 (AHM, 2^a, 4^a, GFVII, carpeta 2).

³⁴² Nombroses referències en la concessió de pensions a les vídues o mares de reialistes morts durant el Trienni al Diario de Barcelona, per exemple la de Josep Alentor del sometent de Vilella Baixa (7 de març de 1825).

³⁴³ Nombroses referències en la concessió de pensions a les vídues o mares de reialistes morts durant el Trienni al Diario de Barcelona, per exemple les de Joan Selva del sometent de Navès (6 de desembre de 1825), o la de Segismón Ballús, cap del sometents als Lluçanès (31 d'octubre de 1826).

³⁴⁴ Semi-Semanario Ilerdense, núm.6, de 26 de maig de 1822, pàg.7-8 “Artículo comunicado”. La Diana constitucional, política y mercantil, núm.17 de 10 de maig de 1822, pàg.4, insistia, acusant el clergat perquè “fomentan la discordia entre los fieles y están al frente de una guerra civil [...]. Un corto número de semejante clase se han constituido promotores, protectores, y aun capitanes de los revoltosos”, i en el núm.18 de 12 de maig, pàg.2-3 s'hi tornava: “son una gavilla de eclesiásticos descarriados, afrenta del sacerdocio y de la Divina religión de aquel hombre Dios que manda resignarse, sufrir y obedecer a las potestades de la tierra. [...]. ¡O Reusenses! ¡O catalanes! ¡o Españoles! [...]. Todas han sido fraguadas, fomentadas, apoyadas, dirigidas, y capitaneadas por estos levitas faryisaycos que abusando pérfidamente de su sagrado ministerio, todo lo seducen y engañan con solo el perverso designio (y no otro como quieren hacernos tragar) de volver a supeditarnos, y a vivir a costa de nuestra miseria.” (“Artículo comunicado”, signat per S.P.R.).

Barcelona³⁴⁵, o el diputat Ramírez Arcas que deia que:

“En el santuario de la religión, en el convento de Poblet (Cataluña), a impulsos de los ministros de Dios que se propusieron sembrar de flores, según su dicho, el camino de la tiranía, pero que según el resultado fue regado con la sangre de los españoles, se fraguaba, en unión con los emigrados, la gran conspiración de aquella época. D. Domingo Queral, vecino de Mataró, fue el agente para proporcionar armas y municiones, y Mataflorida le entregó los recursos necesarios para que se comprasen y aun para pagar y mantener a los que tomasen por el Rey siendo su principal exigencia la posesión de un punto fortificado en donde poder establecer la regencia del reino, ofreciéndole a Queral el nombramiento de coronel y a su hijo el de capitán de las tropas realistas. [...].

Los pueblos de la montaña de Cataluña estaban siempre dispuestos a seguir a quienes les pagaban y como aquellos campeones de la fe tenían recursos abundantes que les suministraba el clero y les importaban de Francia, hallaron toda la gente que quisieron para el logro de sus empresas. Un pueblo ignorante está siempre pronto a seguir el estandarte de la rebelión y a dejarse guiar por los charlatanes políticos y religiosos que les prometen poner fin a sus trabajos. [...].

La Cataluña estaba abandonada por nuestro gobierno, que en lugar de adoptar medidas enérgicas para proveer a la seguridad interior y exterior, y por consiguiente suspender a los funcionarios enemigos escogiendo agentes adictos a la revolución, reorganizando el ejército, aumentando las milicias, y preparando fuerzas para atender a la defensa de la frontera, ni aun se cuidaron de reemplazar las bajas que des de 1820 había tenido nuestro ejército.”³⁴⁶

També el marquès de Miraflores ha assenyalat que el centre contrarevolucionari a l'interior de Catalunya estava al monestir de Poblet, un dels dos que s'havien salvat:

“En Navarra saltaban continuamente chispazos en contra del Sistema Constitucional; pues no se extinguían los restos de Zavala y de Gorostegui; y en Cataluña en el convento de Poblet se fraguaba la gran conspiración, que dentro de poco había de hacer del Principado el teatro de una guerra civil horrorosa y sangrienta. El Barón de Eroles, resentido de la conducta imprudente de los Constitucionales que le habían echado de Cataluña, poco satisfecho del Gobierno que le había hecho salir de Madrid sin emplearle, y lleno de una ambición alimentada por sus circunstancias, pues simple estudiante en el año de 1808, se hallaba en 1816 de Teniente General de ejército, creyó que debía tomar la dirección que la indicaba la opinión de gentes poderosas. El pues, fue, aunque no solo, la cabeza por entonces oculta, de la gran conspiración de Poblet, y las manos a quienes se confió el principio de la obra, fueron Misas, que por salteador de caminos los tribunales le tenían impuesta la pena de muerte, Mosen Anton Coll, Miralles, Romagosa, el Republicano de Barcelona Bessieres, y el famoso Marañón, Lego de la Trapa, y antes un aventurero que se refugió allí para ocultar su nombre y su existencia, entregado muchos años al desorden más desenfrenado y a los vicios más despreciables.

Todos estos Campeones de la fe, con recursos pecuniarios suministrados por el Clero primero y luego por la Francia, hallaban gente abundante para sus empresas. Misas tomó a Camprodón el 15 de Abril, pero buscado por el Brigadier Lloveras, fue batido y deshecho, y lo fue también después que reforzado se adelantó a Vich obteniendo algunas ventajas; volvió a ser atacado por el mismo, teniendo que internarse en Francia por Puigcerdá. El Trapense que instantáneamente reunió fuerzas con las que ocupó Cervera, fue también deshecho, después de una obstinada resistencia en que tomaron parte los habitantes. Por último el republicano Bessieres fue también destruido y forzado a retirarse a Francia, cuyo Gobierno adoptó el disimulado medio de desarmarlos al darles entrada en el país”³⁴⁷.

³⁴⁵ Vegeu la carta del cònsol francès a Barcelona amb data de 29 de maig de 1822 (AMAE, “Correspondance commerciale. Barcelone”, t.25, fol.57-58).

³⁴⁶ RAMÍREZ ARCAS: Vindicación..., pàg.194-195.

³⁴⁷ MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.132-133. Víctor BALAGUER: Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón, tom V, Barcelona, 1963, pàg.540-541, ha assenyalat també el destacat paper del clergat en la contrarevolució: “el clero era fuerte, poderoso, omnipotente, pudiendo hablar en nombre de su propio pasado y también el de un rey, cuyo nombre debía ser de gran influencia, es preciso confesarlo, para el pueblo que le había enarbolado como bandera de una guerra verdaderamente

Les queixes sobre el comportament dels monjos del monestir de Poblet van arribar al govern i a les Corts, i el Secretari de la Governació va ordenar al Cap polític de Lleida la ocupació de l'esmentat monestir:

*“En particular al de Lérida se le autorizó para ocupar el convento de Poblet, haciendo responsable al superior de los desacatos a la Constitución, y precisándole que obligase regresar a su convento todos los religiosos ausentes con cualquier pretexto, medida que se le permitió hacer extensiva con todos los conventos y monasterios de la provincia, vigilando muy particularmente la conducta de todos sus individuos.”*³⁴⁸

La participació del clergat en els primers aixecaments reialistes, i la utilització del mòbil de la religió, obligà al governador del bisbat de Barcelona, Pere Josep Avellà, a publicar una pastoral, en la qual, sense excessiva convicció, es pretenia desfer el lligam entre la insurrecció i la religió:

*“Una porción de hombres con las armas en la mano se han declarado enemigos de la Constitución que la nación proclamó simultáneamente en el año de 1820 y que el Rey mismo aprobó y roboró con su juramento; y uno de los pretextos que al parecer han tomado para cubrir sus miras particulares, y para seducir a los incautos ha sido el defender la Religión, cuando esta no necesita tales defensores ni tales medios de defensa. Suponer que la Constitución política de la monarquía española se opone a la Religión católica, apostólica romana, cuando la prescribe como única, sola y verdadera, es el último extravío de la razón.”*³⁴⁹

Tot i això el Cap polític de Barcelona, es dirigí a mitjan mes de maig als bisbes de la província recriminant-los que:

“Desgraciadamente se había observado desde el momento feliz en que se restableció el sistema constitucional, que unos pocos individuos del clero secular y regular ostentaban en el púlpito y en conversaciones familiares su aversión al mismo sistema, concitando con sus doctrinas a la sublevación y al desorden. [...] Esta conducta se ha marcado últimamente con los hechos más detestables. Al frente de las conspiraciones levantadas contra la Constitución, y el sosiego público, se han visto y están viendo individuos del clero”;

i demanant-los que prenguessin mesures contra el clergat extraviat³⁵⁰. Els governadors de

nacional”, tot destacant que el clergat s’havia guanyat el prestigi davant del poble per què “la historia, la tradición y los mismos sucesos recientes enseñaban que siempre había tomado el clero una parte muy principal en favor de las públicas libertades. La historia de Cataluña es un ejemplo incontestable de este verdad.” Vegeu, tot i que amb molts errors FERRER, TEJERA i ACEDO: Historia..., II, pàg.41-43 i 53-55, i COMELLAS: Los realistas..., pàg.88-94.

Informació del Secretari de Governació a les Corts en la sessió de 12 de novembre de 1822, dins Informe de la Comisión especial sobre los resultados que dan los documentos mandados pasar a ella especialmente sobre las ocurrencias de los días primeros de julio últimos [1822], Madrid, Impremta de D. Tomás Alban y Compañía, 1823 (ACD-PRFVII, vol.59, fol.122-210). Una informació molt més extensa d’aquestes mesures al document manuscrit “Medidas tomadas contra los facciosos desde 1º de Marzo hasta 12 de Julio de 1822” que inclou l’ofici del Secretari de Governació al Cap polític de Lleida amb data de 14 de maig de 1822 (ACD, lligall 32, expedient 191).

³⁴⁹ “Gobierno de la Diócesis de Barcelona”, Barcelona, 11 de maig de 1822 (reproduïda al Diario de Barcelona, núm.136, de 16 de maig de 1822, pàg.1.293-1.295.

³⁵⁰ Amb data de 15 de maig de 1822, reproduït al Diario de Barcelona, núm.141, de 21 de maig de 1822, pàg.1.344-1.346.

la diòcesis de Tortosa es veieren obligats també a publicar una pastoral en el mateix sentit: *“trabajemos en quitar la piel de oveja con que se cubren esos lobos rapaces, y esforcemos en persuadir y convencer que la Constitución no destruye la Religión, y que la guerra civil vulnera uno y otro.”*³⁵¹

Gorostiza assenyala que *“la cuaresma vino adecuadamente y el veneno sutil del confesionario circuló con rapidez y obró sin oposición en los corazones de aquellos ignorantes, acostumbrados desde que nacieron a no ver con otros ojos que con los de su párroco.”*³⁵² En una línia semblant es manifestava Galli:

*“¡Cuan poderosos eran para una plebe pobre y supersticiosa el oro y el nombre del cielo pronunciado por sus ministros! Inflaméronle estos, incitáronle a cometer asesinatos, a convertir en campo de horrores una nación donde debían dar ejemplo de virtudes sociales. [...] Aunados en sed de sangre el provincial y el obispo, el cura y el monje, clamaban ciegos de furor a fin de reunir partidarios para una nueva y horrorosa cruzada. Convirtiósse el santuario de la religión en estandarte del crimen. Precipitábanse con él a la guerra civil, trocando el labriego la azada por el puñal asesino.”*³⁵³

També l'anglès Blaquiere escrivia el mes de juliol de 1822:

*“Si el clergat no hagués organitzat la pagesia i anat al seu davant, ni l'aristocràcia civil ni els pocs militars que s'havien deshonrat ajuntant-se amb les bandes sedicioses, no haguessin pres una actitud activa en promoure la rebel·lió. Si no hagués estat per la utilització del poder d'aquestes classes que he mencionat abans, és fàcil de veure que la unió d'aquest grups havia de produir un efecte, però, igual que un gegant exhaust pels excessos, la ineficàcia dels seus esforços tendeix a la decrepitud i la debilitat fos més aparent, mentre que la necessitat de la virtut i el desig de millorar per part de la gent, havien d'assegurar una certa i definitiva victòria.”*³⁵⁴

De fet, el sentiment que el clergat jugava un paper important en la contrarevolució, provocà més d'un aldarull entre aquest i el liberalisme radical, tal i com passà a Girona el mes de maig de 1822 quan en unes rogatives el capítol fou insultat per milicians i soldats, acció recriminada pel governador de Girona, Manuel Pueyo:

*“Al saver el insulto que se refiere sufrió el Ilustre Cabildo y de V.S. mismo en el acto religioso de la Rogativas públicas que se hicieron estos últimos días; y como tan interesado en que no se repitan semejantes excesos contra la sacrosanta Religión que profesamos y sus dignos Ministros, pues me precio de ser Católico, Apostólico Romano, según nuestra sabia Constitución quiere que sea todo español”*³⁵⁵

³⁵¹ Tortosa, 5 de juny de 1822 (reproduïda parcialment al Diario de Barcelona, núm.167, de 151 de juny de 1822, pàg.1.586-1.587).

³⁵² GOROSTIZA: Cataluña..., pàg.29-30.

³⁵³ GALLI: Memorias..., pàg.17-18.

³⁵⁴ BLAQUIERE: Spanish..., pàg.612. Per Galícia BARREIRO: Liberales..., pàg.77-79, destaca el paper del clergat, més des del púlpit que des del confessionari per tal de reclutar gent per les partides reialistes, però també assenyala la importància d'altres sectors amb un cert prestigi dins la comunitat local, com els petits “hidalgos”.

³⁵⁵ Carta amb data de 21 de maig de 1822. El 12 de juny es tornava a dirigir a l'ajuntament per si eren necessaris els seus serveis per aconseguir la unitat de les autoritats: *“siendo mi objeto la*

A la província Lleida la Diputació assenyalava “*el desafecto del Clero en general a las nuevas instituciones*”³⁵⁶. No era estrany doncs que des de les pàgines de la Diana constitucional de Reus, a finals de maig, es demanés una actuació decidida sobre el clergat contrarevolucionari:

*“La voz de una religión que tan sacrilegamente profanan, un vestido que para un pueblo religioso hasta el fanatismo es más respetable que lo sagrado, y las cuantiosas sumas que está en su mano espende, son tres armas que no arrancándoselas pronto de las manos, cubrirán de horror y desolación a la patria agonizante. [...] [El clero] a quienes las solas comodidades llamaron a aquel estado a declararse implacables enemigos de los imprescriptibles derechos que nos dio la naturaleza, y poco satisfechos con desacreditar nuestra constitución de palabra, han osado armar con el puñal fratricida al hermano contra el hermano. Ello es que, á escepción de un número, por nuestra desgracia cortísimo, digno del alto ministerio que ocupa, el clero español todo ha cooperado directa o indirectamente a hacer odioso a los pueblos un libro, que no ha cesado de tachar de irreligioso, herege, y como aborto del abismo [...], haced que se olvide hasta la memoria de estos monasterios y conventos solitarios, en donde una chusma de individuos ociosos se ocupa en maquinando nuestro exterminio.”*³⁵⁷

Un altre aspecte a considerar en l'amplitud dels aixecaments reialistes a Catalunya és el paper que van jugar alguns ajuntaments. Mitjan mes de juny, Torrijos enviava un informe als Caps polítics de Lleida i Barcelona criticant el suport dels ajuntaments als reialistes, un aspecte que ja hem comentat abastament:

“Como los facciosos tienen que sacar de los pueblos sus subsistencias, y quieren no ser gravosos a los que siguen su criminal partido, han adoptado el medio de hacer reparto comprendiendo solo a los buenos patriotas que han merecido el título honroso de constitucionales. [...]”

*Los ayuntamientos, casi todos criminales de hecho o de omisión, gobiernan aun impunemente los pueblos, y sigue por consiguiente en ellos el mal espíritu, el desorden y la desconfianza. Pocos dan parte de los movimientos de los facciosos; raros son los que se oponen en sus pueblos a la salida de los somatenes, y muchos son los principales agentes de la rebelión. Se reclaman suministros y no se facilitan; se piden noticias y son vagas, falsas o ningunas; en fin, todo exige y reclama imperiosamente una ojeada gubernativa sobre la situación de los pueblos, que de otro modo marchan a su ruina. Las tropas no tienen con que mantenerse, pues la disposición del general en jefe, de que se saque de los pueblos lo necesario a cuenta de contribuciones, son impracticables e impolítica en mi concepto. [...] Por otra parte, si la entrada de las tropas anuncia el pago de la contribución, será más odiosa, recaerá sobre los jefes militares un trabajo que les robará el tiempo que deberían emplear en asunto de mayor importancia, y recaerá sobre ellos todos los clamores y la odiosidad, con perjuicio del servicio nacional, y mucho más si hay escaseces, que algunas veces han de ser inevitables.”*³⁵⁸

consolidación del sistema constitucional y uno de los medios más oportunos para conseguirlo la íntima unión entre las autoridades” (AHCG, I.1.2.12 “Correspondència amb el Capità general”, lligall 2 (1814-1840).

³⁵⁶ Carta a la Diputació de Girona amb data de 6 de setembre de 1822 (AHG-ADG, caixa 1).

³⁵⁷ “Artículo comunicado” signat per S. a Diana constitucional, política y mercantil, núm.22, de 21 de maig de 1822, pàg.3.

³⁵⁸ Ofici amb data de 12 de juny de 1822. Abans, amb un ofici de 31 de maig, Vicente Sancho ja havia atorgat a Torrijos “*todas mis facultades políticas para publicar bandos, exigir multas a las autoridades apáticas, indolentes y poco exactas en el cumplimiento de sus deberes, y proceder contra ellas por las demás faltas que cometan*”. El 4 de juny, Sancho demanava a Torrijos que tenint en compte que els aixecaments “*han tomado parte muchos hombres seducidos por la hipocresía religiosa o arrastrados por la indiferencia: la persuasión y el dulce comportamiento de las tropas puede volverlas al camino de la razón y del orden; [...]*”; bien persuadidos de que el éxito de una conducta indulgente y

Torrijos plantejava, després d'un mes d'enfrontar-se als reialistes a la Segarra i al Solsonès, la necessitat d'organitzar cossos de miquelets, a sou:

“Que con arreglo a la población se armen a sueldo tantos cuantos hombres se puedan, al cargo o comando de una persona de probidad, valor e inteligencia, que tenga esta gente en movimiento y sostenga el buen espíritu en el país, al tiempo mismo que ataque y destruya en su origen a cualquiera facción que por retaguardia pudiera formarse. También se debían fortificar los pueblos. [...]. Esta medida asegura el país, aterra a los traidores y da un honroso entretenimiento a tantos que perecen de necesidad por lo fatal de las cosechas; las tropas quedan espeditas para obrar sobre las grandes partidas de los facciosos y el resultado debe ser el exterminio uniformio de los enemigos de la patria.”³⁵⁹

Una proposta que, com veurem, s'estendrà arreu de Catalunya els mesos d'estiu d'aquest any.

El Cap polític de Lleida també proposava una solució radical: “*el escarmiento fuerte de la cuchilla de la Ley*”, tot i que no deixava de cridar als reialistes per tal “*que se separen y abandonen a sus viles seductores evitando la muerte que les amenaza y vuelvan al seno de sus familias antes de causarles la desolación que las espera y donde hallarán asegurada la subsistencia empleándose en los trabajos de pública autoridad*”, és a dir: feina a canvi de deserció. Una opinió semblant s'expressava des del Semanario Ilerdense:

“Se anda con la gente que los promueve con unas contemplaciones que me degüellan y sacan como a todos los buenos ciudadanos. Se pescan aquí o acullá quatro perdidos, y los grandes criminales se quedan como ordinariamente detrás del telón, y todo se perdona a costa de la sangre, y del pellejo de los bizarros del ejército permanente, Milicianos Nacionales, y decididos constitucionales, por ofrecerse siempre estorbos para la aclaración de los verdaderos autores de tan infames atentados. No hay que cansarse, la obcecación, la incurable tenacidad de los malvados en sus tenebrosos proyectos de subversión y muerte solo podrán contenerse, y sepultarse en la nulidad de una desesperación importante cuando se vean brillar sobre los cuellos de los promotores del desorden los inexorables filos de la espada legal; la apatía y conmiseración de los Gobiernos en pro de los Enemigos del reposo público, ha precedido siempre a su disolución, y ha abierto franca puerta a una reacción sanguinaria capaz de sofocar en su cuna la libertad.”³⁶⁰

generosa con los seducidos, y severa con los seductores, restablecerán prontamente la paz en estas provincias” reproduïts a SAENZ DE VINIEGRA: Vida ..., pàg.91-93 i 97-99. Des de la Diana constitucional, política y mercantil, núm.29, de 7 de juny de 1822, pàg.3, i referint-se al Baix Ebre i el Montsià es queixaven de la poca col·laboració de les autoritats locals en la persecució dels reialistes.

³⁵⁹ Carta al Comandant militar de Lleida amb data de 13 de juny de 1822 reproduïda a SAENZ DE VINIEGRA: Vida ..., pàg.92-96. El primer lloc on es formà aquest cos fou a Agramunt amb 50 homes, dels qual 21 estaven a sou i la resta es mantenien pel seu compte a les ordres de Carles Vincens. El mes de juliol Torrijos incorporà una columna de miquelets a les seves tropes. Aquells que s'hi volien enrolar signaven un contracte que els assegurava sis rals diaris. El Cap polític de Lleida, José Cruz de Muller, ja havia demanat quelcom semblant el 25 de maig als ajuntaments, un cop l'exèrcit havia foragitat de la comarca les partides més grans (reproduïda al Diario de Barcelona, núm.163, d'11 de juny de 1822, pàg.1.560). Vegeu també Diario de Barcelona, núm.164, de 12 de juny de 1822, pàg.1.575.

³⁶⁰ Semi-Semanario Ilerdense, núm.5, de 22 de maig de 1822, pàg.7-8 “Conciudadanos Editores del Semi-Semanario”.

Que complementava en el seu darrer número, a començaments de juny, amb aquestes dècimes, en les quals es reclamava una actuació més decidida del govern contra les partides reialistes:

*“No cesarán las Facciones
Interin nuestro Gobierno
no deje de ser tan tierno
escuchando los clamores
de aquellos que sin temores
traman gran conspiración.
Castíguese sin perdón
veamos su sangre correr,
entonces sí, que el poder
se afirma Constitución.
Es el modo más sutil
de sostener nuestra Ley
y que obedescan al Rey
Castigan como a jentil,
a todo el que sea servil
como hacía la Inquisición
en tiempo que la Nación
no conocía sus derechos
sacrificando mil pechos
se afirma Constitución.”³⁶¹*

A finals de maig, els Cap polític de Lleida adreçava un nou manifest als habitants de la província, aquest cop en català, on intentava relacionar partides reialistes i destrucció, misèria i robatoris:

“Los pueblos de aquesta Provincia, que han tingut la desgracia de veure's dominats per las Bandas de Facciosos en los breus moments, que per falta de tropas no ha pogut evitar-se, se troban ja desengañats de las perversas intencions de aquells malèvols en forsa dels robos y alevosias que han comès, y de que son fàcils testimonis, Balaguer, Tàrrega, Cervera, Castelldasens, y tants altres, [...]. En fin, lo saqueix, la misèria, la fuga, y los cadàvers dels que terminaren sos dias en mans de aquells vils en un modo desastrós, es lo espectáculo que presentan los Pueblos, en que se han trobat, sens que tingan disculpa de haber trobat resistència, porque tots han sufert vecsacions, maltractes, enclosos aquells, que 'ls reberen tranquil·lament, y baix la equivocada idea de creurer-los dignes del títol de defensors de la Fe, en que volgueren escudar sos crims.”³⁶²

Per evitar noves entrades dels reialistes, el Cap polític proposava de “fer petites divisions de deu, vint, o més pobles, segons o permetia sa immediació, y localitat, formant lo conveni mutuo de auxiliar-se, sempre que se presenten los Facciosos en cualsevol punt que compreguia són territori, perseguint-los y escarmentar-los.” A mitjan mes de juny, un nou ban del Cap polític demostrava que les autoritats municipals no s'havien pres massa en serio aquestes propostes: “tengo sobrados motivos para conocer que la

³⁶¹ Semi-Semanario Ilerdense, núm.8, de 2 de juny de 1822, pàg.8 “El novio del Arte”

³⁶² “Don Joseph Cruz Muller, tinent Coronel dels Exèrcits Nacionals y Gefe Polítich Superior de la Província de Lleyda”, Lleida, 25 de maig de 1822 (text manuscrit a l'AHPL, caixza 1.531).

continuación de los desórdenes pende de la apatía, falta de decisión y Criminalidad de muchas de las Autoridades”, per això ordenava de nou als batlles que es possessin, junt als rectors, al capdavant de la tasca orientada a *“rectificar la opinión y volver a la marcha natural a todos los escarriados”*³⁶³. Entre les feines a fer pels batlles, destaquen el de *“procurar el auxilio de los hacendados y pudientes de los Pueblos para que les presten recursos que no negarán, cuando han de ser empleados en bien del común”* (art.3r.), el de procurar *“la subsistencia de los verdaderamente necesitados por Pobres y por carecer de trabajo, estableciendo sopas económicas como está mandado, y dando principio en cada Pueblo a las obras de pública utilidad”* (art. 4t.), la de vigilar els veïns; i als rectors se’ls demanava que convencessin les seves ovelles de les fatalitats de participar en la facció, *“siendo los Curas Párrocos los que tienen la posición más ventajosa para destruir las ideas erróneas que se han introducido, por su conocida influencia y por los medios positivos religiosos que tienen para conseguirlo”* (Art. 9è).

³⁶³ “Don José Cruz Muller, Teniente Coronel de los Egércitos Nacionales y Gefe Político Superior de la Provincia de Lérida”, Lleida, 12 de juny de 1822 (text manuscrit a l’AHPL, caixa 1.531).